

**UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

TADEJA GRUBELNIK

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA
Študijski program: Socialna pedagogika

Problematika brezposelnosti mladih v koroški regiji

DIPLOMSKO DELO

Mentor: dr. Bojan Dekleva

Kandidatka: Tadeja Grubelnik

Ljubljana, junij, 2012

Zahvala

Mentorju dr. Bojanu Deklevi se iskreno zahvaljujem za vso pomoč in strokovno usmerjanje pri izdelavi diplomskega dela.

Hvala Niki, Evi, Anji, Tini, Luki, Janu, Marku in Ninu za njihove zgodbe.

Še posebej bi se rada zahvalila Mami in Atiju za vso podporo in pomoč v času študija ter za vse koristne nasvete. Hvala tudi bratu Matjažu za vso pomoč in 1001 računalniški trik, brez katerih to delo nebi nastalo. HVALA.

In seveda hvala mojim krasnim starim staršem ter vsem, ki ste mi ves ta čas stali ob strani.

PROBLEMATIKA BREZPOSELNOSTI MLADIH V KOROŠKI REGIJI

Povzetek

Brezposelnost mladih postaja vedno večji družbeni problem, povezan s vprašanjem perspektiv mlade generacije, ki bo v naslednjih letih nosila breme družbenega razvoja. Za mlade je na trgu dela malo zaposlitvenih možnosti. Diplomaska naloga se ukvarja s specifičnim položajem mladih (predvsem mladih žensk ter mladih z nižjo izobrazbo) na trgu dela v Sloveniji in na trgu dela v koroški regiji, o čemer pričajo tudi podatki o že tradicionalno višji brezposelnosti mladih od povprečja za celotno populacijo. V teoretičnem delu so predstavljeni dejavniki, ki vplivajo na položaj mladih na trgu dela, posebej na trgu dela v koroški regiji. Poleg vzrokov za brezposelnost mladih so opisane tudi posledice brezposelnosti za mlade in njihove strategije spoprijemanja s situacijo brezposelnosti. V tem kontekstu je predstavljen vidik socialne izključenosti ter vloga in prostor socialne pedagogike na tem področju. Empirični del predstavlja kvalitativno raziskavo, katere namen je bil raziskati, če in kako se brezposelnost povezuje z ostalimi sferami življenj mladih dolgotrajno brezposelnih v koroški regiji ter kako se le-ti spoprijemajo z izkušnjo dolgotrajne brezposelnosti. In še, kako razumejo svoj trenutni življenjski položaj ter kako razmišljajo o lastni prihodnosti. Kot ugotovljeno, je brezposelnost zaradi zaustavljenega zaposlovanja največja težava mladih na trgu dela v regiji. Tudi zato v delu na črno vidijo rešitev in alternativo redni zaposlitvi.

Ključne besede: brezposelnost, mladi, brezposelnost mladih, trg dela, dolgotrajna brezposelnost, posledice brezposelnosti, koroška regija

THE PROBLEM OF YOUTH UNEMPLOYMENT IN KOROŠKA REGION

Abstract

Youth unemployment is becoming a major social problem, which is associated with the question of perspective of young generation, which will subsequently bore the burden of social development. For young people there are few employment opportunities on the labour market. The thesis deals with the specific situation of young people (especially young women and young people with lower education) on the labour market in Slovenia and on the labour market in Koroška region, as evidenced by the data of traditionally higher youth unemployment rates than the average for the entire population. The theoretical part presents the factors that affect the status of youth on the general market, particularly on the labour market in Koroška region. In addition to the causes of youth unemployment, are also described the effects of unemployment on young people and their coping strategies with the situation of unemployment. In this context, it represents an aspect of social exclusion and draws attention to the role and place of social pedagogy in this area. The empirical part presents qualitative research, which aimed to explore how the unemployment affects other spheres of life of young long-term unemployed in the Koroška region, and also how they cope with the experience of long-term unemployment. And yet, how they understand their current life situation and think about their own future. As found, the fundamental problem of the young unemployed in the region, is that on the labour market there are no new employments. Therefore they see underground economy as a solution and alternative to regular employment.

Key words: unemployment, youth, youth unemployment, labour market, long-term unemployment, the consequences of unemployment, Koroška region

KAZALO

I. UVOD	1
II. TEORETIČNI DEL	3
1 SODOBNA MLADINA	3
1.1 Mladi, mladost	3
1.2 Vrednotne usmeritve mladih	4
1.3 Pomen dela mladim danes	5
2 PREHOD IZ IZOBRAŽEVANJA NA TRG DELOVNE SILE	7
2.1 Okoliščine prehoda mladih v zaposlitev	8
2.1.1 Strukturni dejavniki	8
2.1.2 Institucionalni dejavniki	9
2.1.3 Individualni dejavniki	11
2.2 Ključna problematika za pozen prehod mladih v zaposlitev	12
2.3 Iskanje (prve) zaposlitve	14
2.3.1 Aktivne metode iskanja zaposlitve	15
2.3.1.1 Mreženje	15
2.3.1.2 Usmerjeno komuniciranje z delodajalci	16
2.3.1.3 Samozaposlitev	16
2.3.2 Pasivne metode iskanja zaposlitve	17
2.3.2.1 Vpis v baze zaposlitvenih agencij	17
2.3.2.2 Iskanje zaposlitve preko javnih služb za zaposlovanje	18
2.4 Aduti mladih iskalcev (prve) zaposlitve	18
2.5 Regulacija vstopa mladih na trg dela	19
3 GIBANJE MLADIH NA TRGU DELA	21
3.1 Trg dela	21
3.2 Ključni problemi slovenskega trga dela	24
3.3 »Mladinski trg delovne sile«	27
3.3.1 Dejavniki, ki vplivajo na položaj mladih na trgu dela	28
3.3.2 Specifičen položaj mladih na trgu dela	29

3.4	Polarizacija mladih na »zmagovalce« in »poražence«	32
3.4.1	Mlade ženske	33
3.4.2	Mladi z nižjo izobrazbo	34
3.4.3	Priseljenci in potomci priseljencev	35
4	BREZPOSELNOST MLADIH	36
4.1	Splošna opredelitev brezposelnosti	36
4.2	Fenomen brezposelnosti mladih	37
4.3	Zakaj je brezposelnost mladih problem?	39
4.4	Vzroki za brezposelnost mladih	40
4.5	Brezposelnost mladih in njene posledice	42
4.5.1	Vidik socialne izključenosti brezposelnih mladih	45
4.6	Spoprijemanje brezposelnih mladih s situacijo brezposelnosti.....	46
5	BREZPOSELNOST MLADIH V KOROŠKI REGIJI	48
5.1	Kratka predstavitev regije.....	48
5.2	Brezposelnost v koroški regiji	48
5.3	Brezposelnost mladih v koroški regiji	50
5.3.1	Mladinski trg dela v koroški regiji.....	50
5.3.2	Vzroki za brezposelnost mladih v koroški regiji	51
6	PREDLOGI ZA POVEČANJE ZAPOSLEJIVOSTI MLADIH.....	53
6.1	Vloga socialne pedagogike	55
III.	EMPIRIČNI DEL	57
7	KVALITATIVNA RAZISKAVA	57
7.1	Raziskovalni problem in namen raziskave.....	57
7.2	Raziskovalna vprašanja	57
7.3	Raziskovalna metodologija	58
7.3.1	Opis vzorca raziskovanih oseb.....	58
7.3.2	Izbor raziskovalnega instrumenta	60

7.3.3	Postopek raziskovanja.....	60
7.3.4	Postopek obdelave zbranih podatkov	61
7.3.4.1	Definicije pojmov proces kodiranja.....	62
7.4	Rezultati in interpretacija kvalitativne analize podatkov	64
7.4.1	UTEMELJENA TEORIJA	64
7.4.1.1	NIKA (ženska, višja izobrazba, ni priseljenka)	64
7.4.1.2	EVA (ženska, nižja izobrazba, ni priseljenka).....	69
7.4.1.3	ANJA (ženska, nižja izobrazba, priseljenka)	73
7.4.1.4	TINA (ženska, višja izobrazba, potomka priseljencev)	79
7.4.1.5	LUKA (moški, višja izobrazba, ni priseljenec)	85
7.4.1.6	JAN (moški, nižja izobrazba, ni priseljenec)	90
7.4.1.7	MARK (moški, višja izobrazba, priseljenec)	94
7.4.1.8	NINO (moški, nižja izobrazba, potomec priseljencev).....	100
7.4.2	INTERPRETACIJA.....	105
7.4.2.1	Kako intervjuvanci doživljajo brezposelnost in kaj jim delo v sedanji situaciji pomeni?	105
7.4.2.2	Čemu intervjuvanci pripisujejo razlog za lastno brezposelnost?	108
7.4.2.3	Kako se brezposelnost povezuje z drugimi področji življenj intervjuvancev?.....	111
7.4.2.4	Ali in kako se intervjuvanci spoprijemajo s situacijo dolgotrajne brezposelnosti in kaj doživljajo kot oporo pri tem?	114
7.4.2.5	Kako intervjuvanci razmišljajo o lastni prihodnosti (ne le v sferi dela)?.....	120
7.4.2.6	Ali intervjuvanci prepoznavajo ženski spol, nižjo izobrazbo in status priseljenca oz. potomca priseljencev kot ogrožujočo značilnost pri zaposlovanju?	122
IV.	ZAKLJUČEK.....	125
V.	VIRI IN LITERATURA	127
VI.	PRILOGE	134
PRILOGA 1:	PRIMER KODIRANJA- IZREZ IZ INTERVJUJA	134
PRILOGA 2:	PRIMER SHEME.....	136

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC

CIPS	<i>Center za informiranje in poklicno svetovanje</i>
EU	<i>European Union</i> <i>/ Evropska unija</i>
EU-27	<i>27 držav članic Evropske unije</i>
ILO	<i>International Labour Organization</i> <i>/ Mednarodna organizacija dela</i>
OECD	<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i> <i>/ Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj</i>
SRDAP	<i>Statistični register delovno aktivnega prebivalstva</i>
SURS	<i>Statistični urad Republike Slovenije</i>
ZRSZ	<i>Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje</i>

I. UVOD

»Dve zdravi roki, dve zdravi nogi, a še vedno brez zaposlitve«, »Morda pa bi morala poskusiti kot plesalka, spremljevalka, erotična maserka... Ker od nešteto prošelj, ki sem jih poslala, se samo še tega nisem lotila.«, »Sem se podal na pot in vam povem: Recesija se pozna povsod in se bo vedno bolj.«, »Povejte, kak pa naj pri petindvajsetih kupim sesalec za 2.000 evrov, če pa s tem ko delam na črno, pa kar mi mama da, ne naberem 600 na mesec?«, »No, in potem poslušam ljudi v zrelejših letih, z več ali manj izkušnjami, z večjo ali manjšo splošno razgledanostjo, kako ničesar ne znamo, kako smo nedelavni, nerodni, da smo »zaviti v vato.«, »Kupila bom žakelj krompirja, vsak dan bo krompirjeva juha, na ustih pa nasmeh v upanju na boljše čase!«. To je samo nekaj mnenj slovenske mladine, zbranih z različnih spletnih forumov, kjer je glavna tema debate, brezposelnost mladih. Tema, kateri dajem prostor v svojem diplomskem delu.

Brezposelnost mladih predstavlja vedno večji problem, ne le v koroški regiji ali v naši državi, prerašča se v splošen problem sodobnih industrijskih družb. Gre za občutljivo problematiko povezano s perspektivami mlade generacije, ki bo v naslednjih desetletjih nosila breme razvoja na vseh družbenih nivojih. Mladi se izobražujemo z namenom, da se bomo po koncu šolanja lahko zaposlili. A na trgu dela, na področju zaposlovanja, prostora za vse ni. V javnosti tako ni odveč vprašanje- *»Kako zmanjšati brezposelnost med mladimi?«*

Namen diplomskega dela je seznaniti se s problematiko brezposelnosti med mladimi in proučiti razsežnosti pojava na državni ravni. Posebej pa se bom osredotočila na problematiko brezposelnosti med mladimi v koroški regiji, ki je ena izmed regij z najvišjo stopnjo registrirane brezposelnosti. Zakaj? Ker se bom tudi sama kmalu znašla v situaciji iskanja svoje prve zaposlitve.

Diplomsko delo sem razdelila na sedem teoretičnih poglavij. V prvem poglavju se osredotočam na kompleksen pojem mladosti, t.i. »sodobne mladine«. V poglavju se dotaknem tudi vrednotnih usmeritev mladih in raziščem, kako pomembno mladi danes vrednotijo delo in kaj jim (plačano) delo pomeni.

V drugem poglavju se omejim na specifiko prehoda mladih iz izobraževanja na trg delovne sile. Opišem okoliščine in dejavnike, ki vplivajo na prehod mladih v zaposlitev in se dotaknem ključne problematike, ki ji sledi pozen prehod mladih v zaposlitev. Predstavim

Grubelnik, T. (2012). *Problematika brezposelnosti mladih v koroški regiji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

najučinkovitejše metode iskanja prve zaposlitve in tudi različne modele vstopa mladih na trg delovne sile.

V tretjem poglavju se dotaknem trga dela, kjer predstavim ključne probleme slovenskega trga dela nasploh, s poudarkom na mladinskem trgu delovne sile, in se osredotočim na specifičen položaj mladih na trgu. Predstavim tudi skupine mladih, ki so v teoriji, v primerjavi z drugimi prepoznane kot bolj ogrožene na področju zaposlovanja.

V četrtem poglavju se omejim na fenomen brezposelnosti mladih in raziščem vzroke, ki pripeljejo do situacije brezposelnosti. Poleg posledic, ki se kažejo pri mladih zaradi brezposelnosti, v zaključku poglavja predstavim različne spoprijemalne strategije mladih z omenjeno situacijo.

Peto poglavje je vezano na temo brezposelnosti mladih v koroški regiji, kjer se osredotočim na značilnosti mladinskega trga dela v regiji in položaj mladih na regionalnem trgu dela. Predstavim tudi glavne vzroke za brezposelnost mladih v koroški regiji.

Sledi poglavje s predlogi, kako in na kakšne načine bi lahko povečali zaposljivost mladih. V tem poglavju razmišljam tudi o tem, kaj lahko na tem področju storimo socialni pedagogi in kje vidim vlogo socialne pedagogike na tem področju.

V empiričnem delu naloge predstavim rezultate kvalitativne raziskave, v okviru katere sem izvedla osem intervjujev z mladimi dolgotrajno brezposelnimi, kjer me je zanimalo kako mladi doživljajo brezposelnost in kaj jim delo v tej situaciji pomeni, kje razumejo vzroke za trenutni položaj in kako pomembno se brezposelnost povezuje z drugimi sferami oz. področji njihovih življenj. In še, kako se z izkušnjo brezposelnosti spoprijemajo, in kaj doživljajo kot oporo v tej situaciji ter kakšna je njihova vizija prihodnosti.

II. TEORETIČNI DEL

1 SODOBNA MLADINA

1.1 Mladi, mladost

Prelet številčnejših razprav o mladih in opredelitvah mladosti, nam kaže zmedo v opredelitvah in presojah koga uvrstiti v to starostno kategorijo. Pojem mladine in obdobje mladosti, tako predstavljata kompleksen pojmovni konstrukt, ki se je kot ločeno obdobje med otroštvom in odraslostjo pojavilo šele z nastankom industrijske družbe in s pojavom obveznega šolanja.

Za opredelitev pojma mladost, je za lažje definiranje dobro najprej razumeti kaj sploh je odraščanje oziroma odraslost. »Za moderne družbe je značilno, da se odraščanje teoretično povezuje s potrebo po družbeni integraciji in delitvijo dejavnosti« (Ule in Kuhar, 2003, str. 14). Nemški pedagog Kreuz (po Cepin, Blazinšek, Kronegger, Oblak in Ferjančič, 2009) je mnenja, da natančna opredelitev mladosti ni možna, ker je končno prepoznavanje statusa odraslega odvisno od odločitve kaj odraslost sploh pomeni. Slednji pojem tako združuje različne dosežke (kot recimo konec šolanja, prehod v zaposlitev, ustvarjanje lastne družine in podobno), ki so za doseganje odraslosti nujni, ne pa tudi zadostni, ker je odločilno, kako odrasli presojajo te dosežke. Mladost lahko razumemo kot proces »vključevanja posameznikov v vse pomembnejše družbene vloge, s katerimi je določena odraslost« (Trbanc, 2005a, str. 161).

Stanley Hall, pionir raziskovanja mladosti, »mladost razume kot adolescenco za katero so značilni viharštvo, stresi in upori proti različnim avtoritetam. Kar je po njegovem nujno za razvoj modernega individualizma in za samostojni vstop mladih v odraslost« (Hall, po Ule in Kuhar, 2003, str. 29). Na splošno je mladost določena z zaključkom otroštva, ko je posameznik še odvisen od staršev in vzgojiteljev ter navzgor s prehodom, ko je oseba postala samostojna v fizičnem, kot tudi v osebostnem in socialnem smislu. »Mladost je torej življenjsko obdobje, v katerem poteka proces vključevanja v vse bistvene družbene vloge. Razvijejo se socialne veščine in vse potrebne sposobnosti za prevzem statusa odrasle osebe na šolsko-poklicnem, interaktivno-partnerskem, političnem-etničnem in potrošniško-kulturnem področju« (Ule, 2002 po Trbanc in Verša, 2002, str. 338). Definicije o tem, kdo potem spada v kategoriji mladih so različne. Velikokrat tako mladino enačimo z osnovnošolci, dijaki in

Grubelnik, T. (2012). *Problematika brezposelnosti mladih v koroški regiji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

študenti. Vendar s podobno opredelitvijo izključimo tiste najbolj ranljive skupine mladih, kot so na primer brezposelni mladi ali mladi brez statusa študenta.

Gre torej za skupino, ki je v negotovem življenjskem obdobju oblikovanja lastne identitete, v katerem mladi prehajajo med različnimi položaji- iz osnovnošolskega v srednješolsko in kasneje visokošolsko izobraževanje, iz položaja vzdrževanih posameznikov med samostojne, na trg dela in z njega. (Ule, 2003b)

Pojma mladost in mladina sta med seboj povezana. »V nekaterih jezikih za oboje obstaja celo isti izraz (npr. nemški »Jugend«, angleški »youth«), kar nakazuje na to, da se mladino v prvi vrsti razume kot starostno opredeljeno družbeno skupino« (Nastran Ule, 1996, str. 19). Starostne opredelitve mladosti se od države do države razlikujejo. Pri opredelitvi mladih tako lahko postavimo okvirno starostno mejo. Mednarodna organizacija dela ILO (po O'Higgins, 1997, str. 1) v »skupino mladostnikov vključuje posameznike med 15. in 24. letom, a navaja tudi, da takšno grupiranje variira po državah«. V Sloveniji tako npr. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (ZRSZ, 2011) mladostnike kategorizira do vključno 26. leta starosti. V Uradnem listu Republike Slovenije (Zakon o javnem interesu v mladinskem sektorju, 2010, člen 3), so mladi opredeljeni kot »mladostniki in mlade odrasle osebe, obeh spolov, stari od 15. do dopolnjenega 29. leta.« Statistični urad Republike Slovenije (SURS) razširja kategorijo mladih na skupino oseb od 15. pa do 34. leta starosti. Kategorija se razširja predvsem zaradi podaljševanja obdobja študija, ki ga po podatkih SURS-a mladi podaljšujejo predvsem zaradi izogiba statusa brezposelnosti (Svetin, 2010).

V modernih družbah pa zgolj generacijska povezava mladih posameznikov, rojenih v določenem obdobju, še ne privede do oblikovanja mladine. Posamezniki morajo poleg svoje starosti in psihofizične zrelosti ustrezati določenim družbenim merilom socialnega uvrščanja v mladino in sprejeti določene življenjske in kulturne stile, da jih lahko identificiramo kot mladostnika oz. mladostnico. V tekočem stoletju tako izraz »mladina« označuje več kot le generacijsko določeno skupino ljudi s posebnimi značilnostmi (Nastran Ule, 1996).

1.2 Vrednotne usmeritve mladih

Vsakdanji svet mladine se je preobrazil. Mladi poudarjajo in sledijo drugim vrednotam. Zmes skrbi in upad ekonomske moči mladih v razvitih družbah nam postaja bližnja realnost. Sodobni trendi kažejo, da so »velike zgodbe« mrtve. Mladi več ne gradijo svojih vrednot

Grubelnik, T. (2012). *Problematika brezposelnosti mladih v koroški regiji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

okoli njih. »To pomeni, da velikim ideološkim in verovanjskim sistemom (kot je npr. religija), ki so nekoč bolj dajali smisel in velik pomen v življenju ljudi, upada moč v življenju mladih. Ne poudarjajo več kolektivnih pravic, kot so npr. enakost, demokracija. Vrednote mladih postajajo vedno bolj subjektivne, pomembna jim je pravica do individualnosti« (Ule in Kuhar, 2002, str. 53).

Mladi so dojali, da s sistemom vrednot ne morejo rešiti svojih eksistenčnih problemov. Svoje odločitve sprejemajo glede na to, kar jim nudi vsaj minimalno socialno varnost. Finančne zmožnosti posameznikov in socialno ozadje torej določajo življenjski stil mladine. Delno pa so njihovi življenjski stili tudi posledica preišljenih odločitev in vrednot (Boškić, 2005).

Lavrič idr. (2010) navajajo, da je v letih od 1992 do 2008 prišlo do sprememb v pomembnosti posameznih vrednot med mladimi starimi do 29 let in tudi tistimi nad 29 let. Pri mladih, starih do 29 let, upada pomen družbenih vrednot: največji upad zanimanja je opažen pri politiki. Pri veri in delu (8,6 %) kot vrednoti pa je opažen približno 9 odstotni upad zanimanja. Narašča pa pomen zasebnih vrednot, kot npr. prosti čas, prijateljstvo in družina.

Podobno ugotavlja tudi raziskava Mladina 2000 (Ule in Kuhar, 2002, str. 54): »Kot najpomembnejše vrednote med mladimi v Sloveniji se kažejo partikularne vrednote, kot so zdravje, resnično prijateljstvo, družinsko življenje, pa tudi globalne vrednote, kot je npr. varovanje narave, ter karieristične (uspeh v šoli in poklicu) in liberalne vrednote (svoboda mišljenja in delovanja). Na dnu lestvice vrednot pa so se znašle egoistično-materialistične vrednote, kot so materialne vrednote, biti avtoriteta in imeti moč nad drugimi.«

Mladi se sicer osvobajajo tradicionalnih vezi in »starševskih« vrednot, toda po drugi strani postajajo čedalje bolj odvisni od pritiskov določenih institucij na katere pa nimajo, oz. imajo zelo malo vpliva. Po Becku (1997, po Ule in Kuhar, 2002, str. 74) so to »predvsem trg delovne sile, izobraževalni sistem, sistem socialnega skrbstva, sistemi socialnega zavarovanja in zdravstva itd.«

1.3 Pomen dela mladim danes

Delo, kot ga poznamo in razumemo danes, je zgodovinsko in družbeno pogojen pojem. »Začetki današnjega pojmovanja dela sovpadajo z demografsko krizo poznega srednjega veka

Grubelnik, T. (2012). *Problematika brezposelnosti mladih v koroški regiji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

v 14. in 15. stoletju, ki je vodila do povečane revščine in stigmatizacije klošarjev. Pozitivna norma dela, pridnosti in reda pa je začela dobivati velik pomen. Delo se je začelo povezovati s stanjem lagodnosti in sreče. Za današnje razumevanje dela je pomembna zveza med industrializacijo in kapitalizmom, kjer delo postane predpostavka socialne integracije modernega individuuma« (Zorc Maver, 2007, str. 10). Danes delo razumemo kot nekaj samoumevnega, kot nekaj kar naj bi vsak počel. Nasprotno pa brezposelnost oziroma nedelo terja pojasnilo. Galuske (2002, po Zorc Maver, 2007, str. 10) navaja, da je postalo »delo prevladujoči strukturni princip socialne diferenciacije kot tudi socialne integracije, in s tem razvojna šablona za individualne ter kolektivne življenjske vzorce.«

O pripisovanju pomena dela in oceni centralnosti dela v življenju posameznikov zasledimo deljena in nasprotna si stališča. Nekateri menijo, da delo ter delovna etika izgubljata pomen, saj ljudje delajo v vedno bolj nestabilnih delovnih razmerah, veliko ljudi je brezposelnih, ali pa pogosto spreminjajo poklice in delovna mesta (Kanjuo Mrčela, 2002). Stabilna zaposlitev za nedoločen čas s polnim delovni časom postaja privilegij manjšine. Vedno več je brezposelnih, vse več ljudi je zaposlenih v nestandardnih oblikah dela, kot npr. začasno, občasno delo, delo za polovični delovni čas ipd. Delo je izgubilo vlogo, ki jo je imelo v industrijski dobi in obdobju kapitalizma. Danes več ni glavna vrednota posameznika, glavni vir dohodka, kot tudi delo danes več ne more biti osrednji temelj identitete in načrtovanja lastnega življenja (Gorz, 1994). Delo je negotovo, nestalno in naj bi tako imelo vse manjšo vlogo v življenju ljudi, v ospredje pa naj bi stopala druga pomembna življenjska področja. »Spet drugi pa so mnenja, da čeprav so se vsebine, oblike in način dela, spremenili, za večino ljudi delo ostaja centralna dejavnost in vir identitete« (Giddens, 1991; Grint 1998; Bradley, 2000; po Kanjue Mrčela, 2002). Delo ostaja vrednota. Družba je družba dela, okoli katerega se vse vrti. Delo pomeni vključenost v družbo, plačano delo predstavlja identifikacijsko točko in s tem nadvse pomemben del posameznikove identitete (Beck, 2000).

Baltes, Lindenberger in Staudinger (1998, po Klemenčič 2006, str. 480) so proučevali, »katera področja posameznikovega delovanja so prioriteta pri mladih odraslih. V presečni študiji so ugotovili, da med prvimi štirimi področji po pomembnosti zaseda najvišje mesto delo, in nato sledijo prijatelji, družina in neodvisnost.« Vstop na trg dela, tako za mlade predstavlja izrazit prehod v poteku življenja in jim hkrati prinaša tudi določene koristi. Različni avtorji (kot npr. Sarchielli, 1984; West in Newton, 1984, po Klemenčič, 2006, str. 481) »so v svojih študijah

med poznimi adolescenti, ki so vstopili na trg dela, ugotovili, da so vsi navajali dostop do denarja kot prvo korist, ki jo zaposlitev omogoča. Večina vprašanih je izpostavila tudi še druge koristi, kot npr., da se počutijo bolj odrasli, samozavestnejši ter da so pridobili širši pogled na svet.«

Prav tako Zorc Maver (2007) navaja pomene, ki jih ima plačano delo za posameznika: varnost in priznanje, socialna integracija in razvoj identitete, okrog (plačanega) dela se centrirajo socializacijski ter življenjski poteki. Delo tako prinaša socialno priznanje in možnost udeležbe pri oblikovanju družbenega in individualnega življenja.

»Za mlade, velja vstop v zaposlitveni sistem pomemben kazalec za dosego statusa odraslega. Pri tem igra pomembno vlogo pojem avtonomije glede zmožnosti mladostnika za pridobitev materialnih sredstev za preživetje, kot pojem socialne integracije, kjer mladostnik preko zaposlitve doseže status odraslosti in vključenosti v družbo« (Zorc Maver, 2007, str. 12). Podobno delo razume Kanduč (1998), ki ga poimenuje kot najvažnejši medij socializacije in družbene integracije, ker omogoča učenje socialnega življenja (npr. kooperacijo in vzajemno odvisnost) in konstituiranje individualnih in skupnih identitet. Delo je mera socialnih menjav, ki naj bi jih uravnavalo načelo sorazmernosti med prispevkom in povračilom. Prav tako delo daje posamezniku vtis družbene koristnosti.

Delo ima odločilen pomen pri izgradnji lastne identitete. V pozni moderni, kjer je delo vedno bolj nestalno in negotovo, Ule (2000a) govori o »zmešani oziroma fluidni identiteti«. Zaposliti se ni nujno le zaradi dohodka in s tem materialnega preživetja, temveč tudi zaradi socialnega. Z vstopom na trg dela pridobi posameznik svoje lastno mesto v družbi, pridobi določen položaj in oblikuje svojo biografijo.

2 PREHOD IZ IZOBRAŽEVANJA NA TRG DELOVNE SILE

Vsako leto je ogromno mladih po končanem šolanju postavljenih pred težko nalogo in hkrati željo, najti prvo zaposlitev. »Mladi v Sloveniji so v letu 2010 načrtovali svojo redno zaposlitev pri 24 letih starosti, zaslužek za lastno preživetje pa pri starosti 22,3 leta. Skoraj dve leti pred redno zaposlitvijo so že razmišljali o zaslužku, kar kaže na to, da že med šolanjem postopno prehajajo k redni zaposlitvi preko začasnih del« (Lavrič in idr., 2010, str. 71,72). A pojavlja se trend, da jih letno diplomira oz. zaključi izobraževanje več, kot jih gospodarstvo potrebuje. Zaradi slednjega presežka posledično vsi mladi ne najdejo zaposlitve in se na trgu dela bije hud boj med mladimi konkurenti. Prehod iz izobraževanja v prostor

dela se je v zadnjem času zelo spremenil. Včasih je veljalo, da se je večina mladih, ki so zaključili srednješolsko izobraževanja hitro zaposlila. Za razliko pa današnja družba teži k čim bolj izobraženi in kvalificirani delovni sili. Zato višje izobražen kader hitreje najde zaposlitev, medtem ko pa se mladi, nižje izobraženi srečajo s težjim preходом v zaposlitev. Zaradi različnih razlogov nekateri obstanejo na »mrtvi točki brezposelnosti«.

»Prehod iz izobraževanja v bolj ali manj stabilno zaposlitev je eden izmed ključnih dejavnikov, ki mlade tudi dejansko postavi na položaj enakopravnih članov družbe. Zaposlitev zagotavlja socialno-ekonomsko neodvisnost mladih in možnost dolgoročnega načrtovanja življenja, družine, kariere, stanovanjskih razmer in podobno« (Trbanc, 2005a, 161).

2.1 Okoliščine prehoda mladih v zaposlitev

Znotraj dinamike prehodov mladih med različnimi statusi, je zagotovo eden najzahtevnejših in hkrati ključnih prehodov, prav prehod iz izobraževanja v zaposlitev.

»Različne študije brezposelnosti in zaposlovanja mladih (npr. študije OECD), opozarjajo na različne dejavnike, ki vplivajo na hitrost in gladkost prehodov mladih iz šolanja v zaposlitev in pojasnjujejo gibanje njihove brezposelnosti. V grobem jih lahko razdelimo na strukturne in institucionalne na makro ravni in na individualne na mikro ravni. Slednji dejavniki se med seboj prepletajo in součinkujejo« (Trbanc, 2007, str. 50).

2.1.1 Strukturni dejavniki

Sem spadajo demografski in različni ekonomski dejavniki, vključno z dejavniki delovanja trga delovne sile.

»Med demografskimi dejavniki na hitrost zaposlovanja mladih najbolj direktno vpliva velikost mladih generacij, ki zapuščajo izobraževanje in iščejo zaposlitev. Glede na spremenjeno demografsko strukturo evropskih populacij in glede na demografske napovedi lahko pričakujemo, da bo v prihodnosti prišlo do pomanjkanja delovne sile. Na podlagi tega, bi bilo logično pričakovati, da se bo brezposelnost mladih zmanjševala in da bodo dobro izobraženi mladi med najbolj iskanimi kategorijami delovne sile. Seveda pa je slednje močno odvisno od različnih ekonomskih dejavnikov, predvsem od obsega in strukture povpraševanja

po kadrih ter usklajenosti prilivov glede na strukturo aktualnega povpraševanja« (Trbanc, 2007, str. 51).

»Gibanja na trgu delovne sile so tesno povezana s tistimi na trgu kapitala ter na trgu blaga in storitev. Ta povezanost gibanj zaposlovanja z ekonomskimi cikli, je še posebej izrazita pri zaposlovanju mladih, saj brezposelnost med gospodarsko recesijo najprej prizadene tiste, ki so v sistem zaposlenosti šele vstopili. To so predvsem mladi po končanem šolanju ter mladi, ki opravljajo nestalne zaposlitve. Tudi kadar je ekonomska situacija na splošno dobra, imajo mladi velike težave pri zaposlovanju na tistih lokalnih in regionalnih trgih, kjer je stopnja brezposelnosti nad povprečjem in je malo zaposlitvenih možnosti. Od ekonomskih oz. gospodarskih gibanj je tudi odvisno, kako hitro lahko trg delovne sile posrka (če sploh) novo delovno silo, saj so pritoki mladih iz izobraževanja v zaposlitev iz leta v leto večji. Za zaposlovanje mladih je pomembno tudi ali je na regionalnih in lokalnih trgih delovne sile strukturno, predvsem izobrazbeno neskladje med povpraševanjem po delovni sili in ponudbo ter kako mladi to neskladje zapolnjujejo« (Trbanc, 2005b, str. 21).

O'Higgins (1997, str. 26-28) kot »ključne strukturne dejavnike, ki vplivajo na hitrost prehodov iz šolanja v zaposlitev šteje:

- Agregatno povpraševanje: zmanjšanje povpraševanja po delovni sili ima podoben vpliv tako na mlade na trgu dela kot na starejše, vendar je mladinska brezposelnost veliko bolj občutljiva na nihanja v povpraševanju;
- Plače mladih oz. razmerje med plačami mladih in plačami v delovni sili sicer: v primeru da starejša delovna sila dela enako učinkovito kot mladi in so plače mladih višje ali enake plačam starejših, bodo delodajalci raje zaposlili starejšo delovno silo;
- Velikost mladinske delovne sile: večje število mlade delovne sile na trgu, posledično pomeni večje potrebe po novih delovnih mestih.«

2.1.2 Institucionalni dejavniki

»Med institucionalne dejavnike štejemo dejavnike povezane s strukturo in organizacijo izobraževalnega sistema (splošno, poklicno in strokovno izobraževanje), povezave med šolami in delodajalci ter institucionalizirane prehode iz šolanja v zaposlitev, kot so vajeništvo,

opravljanje delovne prakse pri delodajalcih, pripravništvo, štipendije, programi zaposlovanja za iskalce prve zaposlitve in podobno« (Trbanc, 2007, str. 55).

»Podatki o višini mladinske brezposelnosti že vrsto let kažejo, da je prehod mladih v zaposlitev lažji in hitrejši v državah z izobraževalnimi sistemi, ki omogočajo poklicno specifične kvalifikacije in usposabljanja na ravni sekundarnega in post-sekundarnega izobraževanja. Primer slednjega so npr. Avstrija, Nemčija, Danska, tudi Nizozemska. V državah, v katerih je vpetost delodajalcev v sisteme izobraževanja velika, so stopnje mladinske brezposelnosti nižje v primerjavi z državami, kjer je vpetost delodajalcev manjša. Poleg tega je pomembna tudi splošna zavzetost delodajalcev za zaposlovanje mladih, kar je odvisno tudi od spodbud politike zaposlovanja« (Trbanc, 2007, str. 55, 56). Res je, da je država tista, ki ureja prehod v zaposlitev in spodbuja zaposlovanje mladih, a je izjemnega pomena, da pri tem sodelujejo tudi potencialni delodajalci.

»Spremembe pri delu in zaposlovanju ter sorazmerno visoka mladinska brezposelnost na trgu dela v številnih evropskih državah, so vplivale na to, da se je Evropa v 80. in 90. letih pričela spraševati, ali je izobraževalni sistem učinkovit in kakšna je odzivnost šolskega sistema na spremembe, ki so se dogajale na trgu delovne sile. V zadnjih dveh desetletjih so se v Evropi zgodile reforme na področju izobraževanja, katerih glavni namen je bilo povečanje zaposljivosti mladih in dvig izobrazbene strukture prebivalstva« (Trbanc, 2005b, str. 22, 23).

»Tudi slovenski izobraževalni sistem je v 90-ih letih doživel podobno reformo, ki je bila uvedena z novo zakonodajo. Le-ta je v naš izobraževalni sistem prinesla več novosti. Obvezno šolanje se je z osmih podaljšalo na devet, z všolanjem otrok pri šestih letih starosti. Prišlo je od uvedbe pestrejšje palete šol oziroma izobraževalnih programov na srednji stopnji. In do institucionalnega ter programskega ločevanja splošnega od poklicnega in strokovnega izobraževanja. Z novo zakonodajo se je uvedel dualni sistem poklicnega izobraževanja, ki lahko poteka bodisi le v šolski obliki ali v kombinaciji izobraževanja v šoli in pri delodajalcu. Centraliziralo se je upravljanje šolskega sistema in uvedle so se nove višje strokovne šole. Prav tako je prišlo do uvedbe zunanjega preverjanja znanja in do sodelovanja socialnih partnerjev pri načrtovanju in izvajanju poklicnega in strokovnega izobraževanja« (Svetlik in Lorenčič, 2002, str. 268).

2.1.3 Individualni dejavniki

»Kot individualne dejavnike razumemo tiste lastnosti, po katerih se mladi razlikujejo od starejših kategorij delovne sile. Lahko so to konkurenčne prednosti mladih na trgu delovne sile ali pa pomanjkljivosti. Gre za lastnosti, ki so lahko dejanske oz. objektivno določljive, kot npr. novo znanje in pomanjkanje delovnih izkušenj, lahko pa so le splošne predstave, ki jih imajo o mladih delodajalci. Mladim se tako že tradicionalno pripisuje manjša odgovornost, manjša pripadnost, nestalnost, neresnost, nezrelost, nagnjenost k spremembam utečenih praks in podobne lastnosti, zaradi katerih naj bi za delodajalce predstavljali tvegano delovno silo. Po drugi strani pa so mladi dovtetnejši za spremembe v delovnem procesu, bolj inovativni, prilagodljivi in manj zahtevni, zaradi česar so pogosto pripravljeni sprejeti slabše zaposlitve, začasne ali delne zaposlitve ali delo v bolj neugodnem delovnem času« (Trbanc, 2007, str. 57, 58).

Poleg tega je ključna prednost mlade delovne sile prav gotovo najnovejše in kompleksno znanje, ki ga s seboj prinašajo iz izobraževalnega procesa. Vse hitrejši tehnološki razvoj in vnos tehnoloških novosti od zaposlenih zahtevajo nenehno dopolnjevanje znanja in dodatna usposabljanja, pri čemer pa imajo mladi (seveda tisti, ki so izobraževanje končali vsaj na srednji stopnji), zaradi svojega najnovejšega znanja, konkurenčno prednost pred tistimi, ki so izobraževanje končali pred daljšim časom. Poleg samega znanja, pa ima mlada delovna sila v večji meri kot starejša prednost v konkurenci za zaposlitev tudi v določenih spretnostih in kompetencah (kot so na primer uporaba računalnika, interneta in različnih računalniških aplikacij, komunikacijske spretnosti in spretnosti v projektne delu, znanje več tujih jezikov ipd.), po katerih je zaradi nenehno spreminjajoče se narave dela veliko povpraševanje na trgu dela (Trbanc, 2005a).

Mladi delovni sili pa se najpogosteje kot glavna konkurenčna pomanjkljivost pripisuje pomanjkanje delovnih izkušenj, s katerimi skozi izobraževanje pridobljeno znanje pridobi praktično vrednost in postane tako uporabno. »Poleg tega lahko delodajalci iz delovne kariere posameznika sklepajo o določenih lastnostih, kot so stalnost, pripadnost, dejanska usposobljenost za določeno vrsto dela in podobno« (Trbanc, 2005a, str. 166).

»V Sloveniji je bilo v preteklih desetletjih vrednotenje delovnih izkušenj zelo visoko. Pogosto toliko ali celo bolj kot formalna izobrazba. Leta delovnih izkušenj so delno zamenjevala ustrezno formalno izobrazbo. Analize slovenskega Zavoda za zaposlovanje kažejo, da

Grubelnik, T. (2012). *Problematika brezposelnosti mladih v koroški regiji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

delodajalci v povprečju pri slabi polovici povpraševanja delovne izkušnje določajo kot najpomembnejši dodatni pogoj za zaposlitev, takoj za izobrazbo« (Trbanc, 2005a, 167).

A ne smemo zanemariti, da pogosto mladi, ki iščejo zaposlitev, niso popolnoma brez delovnih izkušenj. Skozi različne delovne prakse, prostovoljno delo, opravljanje počitniških del in različnih študentskih del, deloma pridobijo določene delovne izkušnje. Res pa je, da le-te velikokrat niso vezane s poklicnim področjem, na katerem so se izobraževali in tam iščejo zaposlitev. »Neformalne izkušnje so skoraj edine, ki jih mladi ob vključenosti v formalni izobraževalni proces lahko pridobijo, hkrati pa so po strokovni in vsebinski plati enakovredne formalnim delovnim izkušnjam. A neformalne delovne izkušnje s strani države, formalnih izobraževalnih institucij ter zlasti delodajalcev niso priznane« (Mladinski svet Slovenije, 2010, str. 8, 9).

O'Higgins (1997) dejavnik pomanjkanja izkušenj zanemari, saj meni, da nezadostna količina delovnih izkušenj ne more biti razlog za brezposelnost mladih. Vsaj na kratki rok. Na primer v Veliki Britaniji, imajo mladi manj delovnih izkušenj v primerjavi z ostalo mlado delovno silo v Evropi. Potem takem bi morala biti brezposelnost mladih v Veliki Britaniji višja kot v Evropi, vendar ni.

2.2 Ključna problematika za pozen prehod mladih v zaposlitev

Mladi v Sloveniji se srečujejo s težavnim preходом iz izobraževanja na trg dela. Na tak položaj mladih na eni strani (podobno kot na splošno stanje na trgu dela) vplivajo gospodarska gibanja ter trendi zaposlovanja in brezposelnosti. Prav tako pa je ta prehod bistveno zaznamovan s slabo povezavo med izobraževalnim sistemom in trgom dela (Mladinski svet Slovenije, 2010). »Kljub določenim izkušnjam, ki si jih mladi naberejo preko občasnih del, pa ostaja dejanski prehod v zaposlitev problematičen predvsem zaradi strukturnih lastnosti trga delovne sile (velik pritok mladih iskalcev zaposlitve, struktura delovnih mest na lokalnih in regionalnih trgih, netipične oblike zaposlitev, relativna zaprtost oz. odprtost zaposlovanja v določenih obdobjih ipd.)« (Trbanc in Verša, 2002, str. 338). V povprečju po zaključku šolanja na zaposlitev čakajo 10 mesecev (Mladinski svet Slovenije, 2010).

Mladi so ena izmed najbolj ranljivih družbenih skupin na trgu delovne sile. Pri iskanju prve zaposlitve so primorani sprejeti nestalna in negotova delovna mesta, ki so po naravi slabše plačana, za določen čas, neskladna s pridobljeno formalno izobrazbo in tako mladim

omogočajo le nizko socialno varnost. Na tej podlagi se mladi težko osamosvojijo, prav tako pa takšni pogoji vplivajo na veliko možnost ponovne brezposelnosti. (Mladinski svet Slovenije, 2010).

Mladi na trg dela vstopajo pozno. »Eden od razlogov za pozen vstop na trg dela je dejstvo, da je velik delež mladih vključen v terciarno izobraževanje, kar je sicer eden izmed ciljev Lizbonske strategije, ki ga želijo doseči vse države EU, a se s tem podaljša čas šolanja in s tem odloži vstop na trg dela. Pri tem pa se kaže protislovje med zahtevami po čim višji izobrazbi, ki naj bi mladim omogočala dostop do trga dela in hkrati razvrednotenjem izobrazbenih dosežkov s tem, da izobraženi mladi sprejemajo zaposlitve, ki niso enakovredne njihovi stopnji izobrazbi. S tem se poveča konkurenca za delovna mesta, ki naj bi jih zasedli mladi z nižjo stopnjo izobrazbe« (Mladinski svet Slovenije, 2010, str. 8).

Zaradi slabih zaposlitvenih možnosti in priložnosti veliko študentov vedno bolj izrablja možnost podaljševanja študija. »Tako pogosto izberejo nadaljevanje izobraževanja, da se v neugodnih gospodarskih razmerah izognejo zelo verjetni brezposelnosti« (Trbanc, 2005b, str. 23). »Izobraževanje in s tem prehod v zaposlitev se podaljšuje, saj mladi na račun izobrazbe, ali na račun pomanjkanja rednih zaposlitev, odlagajo vstop na trg delovne sile« (Trbanc, 2005a, str. 164)

Nenazadnje pa ne gre zanemariti tudi pojava študentskega dela, ki pogosto otežuje prehod mladim po zaključku izobraževanja na trg dela. Trenutna ureditev študentskega dela in izraba le-tega povzročata podaljševanje obdobja formalnega izobraževanja. Problem poznega prehoda iz izobraževanja v sfero dela pa je tudi ta, da se delovna doba starejše populacije podaljšuje, mladi, ki pa imajo željo delati, na ta račun ostajajo brezposelni.

Pri tem velja opozoriti na tri dejstva, kot negativne stranske učinke podaljševanja izobraževanja mladih. Prvo je zelo dolgo trajanje študija v Sloveniji oziroma razmeroma nizka učinkovitost in uspešnost študija (Trbanc, 2005b). Bevc (2002, po Trbanc, 2005b, str. 27) navaja, »da je od tistih, ki so se v 90. letih vpisali v visoko šolo, v osmih letih diplomiralo 50 odstotkov študentov, 6 odstotkov jih je še študiralo, 44 odstotkov pa je študij opustilo. To je verjetno posledica načina kako je študij v Sloveniji organiziran, ugodnosti, ki so vezane na status študentov (subvencionirana prehrana, davčne ugodnosti ipd.) in dejstva, da študentje med študijem pogosto opravljajo različne oblike občasnih del. Druga težava povezana z

podaljševanjem izobraževanja je, da je v Sloveniji, kot tudi drugod po Evropi največ vpisanih študentov na študijskih področjih, na katerih se že zdaj kaže pomanjkanje delovnih mest. Tako narašča število študentov družbenih ved in prava, na področju naravoslovnih ved, tehnike, gradbeništva, računalništva ipd. pa se je delež diplomantov zmanjšal. In ker trg delovne sile ne more tako hitro vsrkati diplomante družbenih ved, tu beležimo povečano brezposelnost. Prav tako pa zaradi podaljševanja izobraževanja stopnja aktivnosti mladih med 15 in 24 let že nekaj časa upada, kljub temu, da je študentski trg delovne sile zelo močan. Mladi skratka vse pozneje stopajo na trg delovne sile, zaradi česar se problem pomanjkanja ustreznih delovnih izkušenj kaže tudi pri iskalcih prve zaposlitve, starih nad 25 let in celo nad 30 let.«

2.3 Iskanje (prve) zaposlitve

Obstajajo različne metode iskanja zaposlitve, ki jih je možno razlikovati »po delu, vloženemu v iskanje zaposlitve, intenzivnosti komuniciranja z delodajalci in po proaktivnosti iskalcev« (Palčič, 2008, str. 15). Glede na navedeno ločimo aktivne metode iskanja zaposlitve (kjer iskalec dela sam poišče delodajalca in ga prepriča v zaposlitev, preden začne le-ta oglaševati prosto delovno mesto) in pasivne metode, pri katerih pa iskalec dela počaka na izraženo potrebo delodajalca po novi zaposlitvi. Med različnimi metodami iskanja zaposlitve so nekatere bolj in spet druge manj učinkovite.

»Ti kanali zaposlovanja so obenem začetna faza iskanja stika med mladimi iskalcem zaposlitve in delodajalci in hkrati podlaga za prvo selekcijo kandidatov za zaposlitev. Ob pomanjkanju delovnih mest in ostrejši selekciji med kandidati za zaposlitev je za brezposelne zelo pomembno, da dobro poznajo možnosti in načine, kako priti v stik s potencialnimi delodajalci« (Trbanc, 1992a, str. 50).

Aktivne metode so v povprečju štirikrat bolj učinkovite kot pasivne. Palčič (2008, str. 15, 16) ugotavlja, da imajo »prednost za zapolnitev delovnih mest kandidati, ki so bili podjetju priporočeni, so že bili v njihovih bazah kandidatov ali so s podjetjem sami vzpostavili stik. Prav tako navaja podatke o učinkovitosti metod iskanja zaposlitve. 5 odstotkov dobi zaposlitev prek prijave na internetno objavo dela, 5 odstotkov dobi zaposlitev prek prijave na zaposlitveni oglas v tisku. Nadaljnjih 5 odstotkov dobi zaposlitev prek Zavoda za

zaposlovanja ter isti delež preko agencij za zaposlovanje. Večina, torej 80 odstotkov pa dobi zaposlitev prek metode mreženja in drugih aktivnih metod iskanja zaposlitve!«

2.3.1 Aktivne metode iskanja zaposlitve

Iskalci zaposlitve se morajo aktivno posvetiti iskanju zaposlitve, in ne samo čakati na objavo ustreznega oglasa, kajti delodajalec poda javni zaposlitveni oglas le takrat, če prej že ne najde ustreznega kandidata. Podjetja tako objavijo le približno 20 odstotkov svojih kadrovskih potreb. Ostali kader najdejo preko drugih kanalov, kot npr. da jih kandidati sami kontaktirajo in po priporočilu. Med aktivne metode prištevamo: usmerjeno nabiranje izkušenj, mreženje, zaposlitveni karierni sejmi, usmerjeno komuniciranje z delodajalci in samozaposlitev (Palčič, 2008). V nadaljevanju podrobneje predstavim metodo mreženja in usmerjenega komuniciranja z delodajalci, kot najučinkovitejši metodi iskanja zaposlitve, in samozaposlitev kot obliko alternative.

2.3.1.1 Mreženje

Mreženje je proces gradnje socialne mreže, kjer iščemo zaposlitev s pomočjo oseb, ki jih poznamo. Posplošeno temu pravimo »veze in poznanstva«. »Gre za družbeno večščino širjenja svojega vpliva preko oseb, ki se s posameznikom poznajo. Znanci iskalcu zaposlitve omogočajo, da izve za prosta delovna mesta in je na tekočem s trendi in ključnimi osebami na izbranem področju dela. Prav tako poznanstva posamezniku omogočajo, da je lahko priporočen za delovno mesto, za katerega sploh ni vedel« (Palčič, 2008, str. 26). »Mnoga podjetja nekaterih prostih delovnih mest iz različnih razlogov ne objavljajo vedno, tako da so lahko ti neformalni kanali edini, ki omogočajo dostop do takih mest« (Trbanc, 1992a, str. 54). Kot oblika iskanja zaposlitve, mreženje temelji na osebnem priporočilu. Določena oseba, ki ji vodstvo podjetja oz. organizacije zaupa, predlaga in s tem tudi zastavi svoj ugled kandidata za odprto delovno mesto, uredi razgovor ipd. (Zaletel in Palčič, 2008).

»Delodajalci to metodo ocenjujejo kot zelo dobro, saj se tako zaposleni novi delavci hitreje neformalno vključijo v organizacijo, saj imajo običajno podobne delovne navade kot že prej zaposleni znanci, ki so jih priporočili. Slednja metoda se še posebej pogosto uporablja pri zaposlovanju novih delavcev v specifičnih poklicih ter tudi pri zaposlovanju specifičnih strokovnjakov, ki se med seboj običajno že poznajo in imajo profesionalne stike« (Trbanc, 1992a, str. 54).

2.3.1.2 Usmerjeno komuniciranje z delodajalci

»Usmerjeno komuniciranje z delodajalci je najučinkovitejša metoda iskanja zaposlitve. Delodajalcem predstavlja iskanje novega sodelavca breme. Zato, če se jim iskalec zaposlitve pokaže kot samoiniciativna in samozavestna oseba, ki ve s katerimi potencialnimi problemi se podjetje srečuje in ima zamisli, ki bi lahko pomagale, po navadi to naredi dober vtis na bodočega delodajalca« (Palčič, 2008, str. 28). »Prav tako je prednost te metode v tem, da če podjetja iskalcev zaposlitve, ki so se nanje neposredno obrnili, ne potrebujejo in ne zaposlijo, jih vsaj vodijo v evidenci kot potencialne kandidate za v prihodnje prosta delovna mesta« (Trbanc, 1992a, str. 53).

Usmerjeno komuniciranje poteka preko telefona ali preko informativnih intervjujev. Strategija klicanja po telefonu, ko ni prostih delovnih mest, je ena osrednjih metod mreženja in iskanja zaposlitve. Je mnogo bolj osebna metoda kot pisno komuniciranje, saj omogoča zastavljanje vprašanj in postopno grajenje dogovorov. Zbiranju informacij o možnostih zaposlitve ter spoznavanju novih ljudi pa je namenjen tudi informativni intervju (Zaletel in Šket, 2006). Cilj informativnega intervjuja je razgovor z predstavnikom zelenega podjetja. Na tak način se gradi mreža kontaktov za lastne prihodnje reference (Palčič, 2008).

2.3.1.3 Samozaposlitev

Glede na trenutno stanje v gospodarstvu vidimo, da je vse manj gotovih in varnih delovnih mest, nova pa se ne odpirajo. Rešitev ob pomanjkanju prostih delovnih mest in višanjem stopnje gospodarske rasti je moč najti v različnih oblikah samozaposlitev. Sposobni posamezniki z dobrimi poslovnimi zamislimi, ki si upajo tvegati, ustanavljajo svoja podjetja (Palčič, 2008).

Kljub ukrepom, ki so namenjeni spodbujanju podjetništva med mladimi, pa se mladi neradi odločajo za to obliko zaposlitve. Tako je delež samozaposlenih mladih med vsemi zaposlenimi mladimi v letu 2010 znašal le 2,6 odstotka, kar je nekoliko pod evropskim povprečjem (v EU-27 je znašal delež samozaposlenih mladih 4,2 odstotka). Po letu 2005 pa je mogoče opaziti nekoliko pozitivnejši trend. Nizka raven samozaposlitev preseneča, ko se primerja z izraženimi preferencami mladih glede vrste zaposlitve. Mladi v Sloveniji danes (še posebej mladi moški) dajejo prednost samozaposlitvi pred zaposlitvijo pri nekom drugem, pri

tem pa je delež tistih, ki bi danes izbrali samozaposlitev, višji od povprečja EU-27. Več kot 40 odstotkov mladih, bi namreč, če bi imelo možnost izbire, izbralo samozaposlitev. Na podlagi tega se ponuja vprašanje, zakaj je raven samozaposlitev med mladimi v Sloveniji tako nizka. Kot glavno oviro pri ustanovitvi lastnega podjetja mladi vidijo v nezadostni finančni pomoči, pomanjkanju zamisli in lastnih izkušnjah potrebnih za vodenje podjetja (Lavrič idr., 2010).

2.3.2 Pasivne metode iskanja zaposlitve

Za pasivne metode iskanja zaposlitve je v splošnem značilno, da gre za tiste metode, kjer iskalec zaposlitve pošlje prošnjo ter nato čaka na povratno informacijo ponudnika dela. So manj učinkovite kot aktivne, saj ko pride informacija o prostem delovnem mestu v javnost, zanjo izve desetine drugih konkurenčnih kandidatov.

Med pasivne metode iskanja zaposlitve štejemo: spremljanje zaposlitvenih oglasov, vpis v baze zaposlitvenih agencij, lov na glave, iskanje zaposlitve preko javnih služb za zaposlovanje in pošiljanje prošenj na slepo (Palčič, 2008). V nadaljevanju podrobneje predstavim metodo vpisa v baze zaposlitvenih agencij, kot uspešno metodo iskanja prve zaposlitve med mladimi ter metodo iskanja zaposlitve preko javnih služb za zaposlovanje.

2.3.2.1 Vpis v baze zaposlitvenih agencij

Zaposlitvene agencije delujejo tako, da podjetjem ponujajo storitve posredovanja pri iskanju novih sodelavcev. Iščejo kadre vseh profilov, od proizvodnih do vodstvenih kadrov. Zaposlitvene agencije pa lahko delavca tudi same zaposlijo in ga potem posojajo svojim strankam (Palčič, 2008). Ta oblika iskanja zaposlitve je zelo primerna predvsem za mlade iskalce prve zaposlitve, saj lahko s »posojanjem« menjajo več delodajalcev in s tem pridobijo različne potrebne delovne izkušnje. V Sloveniji je registriranih več zaposlitvenih agencij, med večje spadajo npr. Adecco in Manpower.

»Vsaka agencija ima svojo bazo življenjepisov kandidatov, katere uporabi pri iskanju kandidatov za določena delovna mesta. V bazo se lahko vpiše vsak iskalec zaposlitve, preko spleta ali osebno z obiskom agencije. Iskalcu zaposlitve lahko dodelijo tudi svetovalca, ki je v pomoč z nasveti pri iskanju zaposlitve« (Palčič, 2008, str. 22).

Prednost zaposlitvenih agencij je ta, da imajo stik z delodajalci, ki svojih zaposlitvenih potreb ne oglašujejo javno (Zaletel in Palčič, 2008). »Agencije zbirajo kadrovske potrebe svojih

strank, te nato objavljajo z oglasi in zbirajo prijave. Kandidate, ki ustrezajo delovnemu mestu povabijo na razgovor, najprimernejše pa nato napotijo še k podjetju, ki bi jih potencialno zaposlili« (Palčič, 2008, str. 22).

2.3.2.2 Iskanje zaposlitve preko javnih služb za zaposlovanje

»Gre za službe oz. urade, ki jih financira država in so namenjeni pomoči brezposelnim pri iskanju zaposlitve. So formalni posredni kanali zaposlovanja. Zbirajo in posredujejo informacije o iskalcih zaposlitve in prostih delovnih mestih« (Trbanc, 1992a, str. 51).

Zavod za zaposlovanje (ZRSZ) poleg »informiranja skrbi za stik med iskalci zaposlitve in delodajalci, vendar se praviloma posveča brezposelnim. Nudi jim svetovanje in organizira različne izobraževalne in delovne programe ter programe usposabljanja« (Trbanc, 1992a, str. 51). Z ukrepom Spodbujanja zaposlovanja, namenjenega brezposelnim iskalcem prve zaposlitve, z denarnimi nadomestili in povračili določenih stroškov povezanih z iskanjem dela (povračilo prevoznih stroškov za obisk pri delodajalcu ipd.), subvencijami za samozaposlitev, brezplačnimi izobraževanji ter strokovno pomočjo v obliki svetovanja ipd. skuša Zavod brezposelnim nuditi različne oblike (finančne) pomoči (Palčič, 2007). V okviru Zavoda deluje tudi Center za informiranje in poklicno svetovanje (CIPS), kot center za karierno samopomoč, kjer brezposelnim, mladim, študentom, delodajalcem, zaposlenim ipd. nudijo informacije o izobraževanjih, usposabljanjih, in poklicno svetovanje pri iskanju zaposlitve (Palčič, 2008). Če se brezposelni zanaša le na to metodo iskanja zaposlitve, bo s težavo prešel v zaposlitev, saj je povpraševanje večje, kot je ponudba objavljenih prostih delovnih mest.

»V *zaposlitvenih klubih* se odvija program intenzivnega usposabljanja brezposelnih oseb za uspešno in predvsem učinkovito iskanje zaposlitve. Program traja tri mesece in se izvaja v skupini. Program je nastal z namenom, da iskalci zaposlitve zaposlitev čim prej najdejo« (Zaletel in Palčič, 2008, str. 35).

2.4 Aduti mladih iskalcev (prve) zaposlitve

Omenila sem že, da mladi iskalci zaposlitve, potencialnim delodajalcem predstavljajo tvegano delovno silo. Prav tako pa v marsičem prednjačijo zaposleni starejši delovni sili. Pri mladih na prehodu iz zaključenega izobraževanja v zaposlitev je ključno, da znajo prepričati delodajalce, zakaj so prav oni dobra izbira za določeno delovno mesto.

Grubelnik, T. (2012). *Problematika brezposelnosti mladih v koroški regiji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

Palčič (2008, str. 61) tako navaja »pet adutov, katere bi morali izpostaviti iskalci prve zaposlitve. Najprej, mladi diplomant bo delal osem urni (ali daljši) delovnik za manjšo plačo kot starejši zaposleni. Njegova prednost je torej ta, da kot neizkušeni kandidat ne more pričakovati visoke plače. Torej, če uspešno opravi naloženo delo, ga delodajalec raje zaposli kot izkušenega kandidata, saj so stroški dela potem takem nižji. Prav tako so si mladi kandidati bližje in bolj usposobljeni pri delu z novimi tehnologijami, kar je v svetu hitrih sprememb in povsod prisotne tehnologije pomembno. Starejši kandidati imajo pogosto težave z novostmi, mladi pa niso obremenjeni s starejšimi postopki in se tako hitreje prilagajajo. Starejši kandidati morajo usklajevati zasebno življenje in delo, medtem ko se mladi kandidati brez družine lahko bolj posvečajo delu in podjetju kjer so zaposleni. Upoštevati je potrebno, da mladi diplomanti s seboj prinašajo nova znanja, ki jih lahko uporabljajo v praksi, in z njimi izboljšajo ustaljene postopke in s tem dosegajo boljše rezultate. In še, ob zaposlitvi iskalca prve zaposlitve lahko podjetje prejme tudi ugodnosti, kot so na primer oprostitev prispevkov za plače kandidatov v določenem obdobju.«

2.5 Regulacija vstopa mladih na trg dela

Podobni teoriji (teorija segmentacije trga delovne sile in makroekonomska teorija »societalnega« efekta) utemeljujeta, da so »procesi prehodov iz izobraževanja v zaposlitev prej posledica načina regulacije vstopa mladih na trg dela kot pa njihovih individualnih značilnosti« (Ivančič, 2010, str. 33).

Garonna in Ryan (1991, po Ivančič, 2010, str. 33-35) menita, »da je organizacija trga delovne sile, ki jo simbolizira trio mednarodni trg/ poklicni trgi/ neorganizirani naključni trgi, ključni dejavnik mladinske integracije na trg dela. Njun pristop vključuje razmere na področju delovnih razmerij in povezavo sistema izobraževanja in usposabljanja z delodajalci. Na podlagi tega, sta avtorja oblikovala tri modele vključevanja mladih na trg delovne sile.

Prvega sta poimenovala *regulirano vključevanje v kontekstu dominantnih poklicnih trgov*, kjer socialni partnerji neposredno nadzorujejo poklicno izobraževanje. Delodajalce motivira višja raven spretnosti usposobljenih delavcev, po drugi strani pa sindikati in ostala združenja iščejo priložnost za oživitev poklicnih skupnosti. Med socialnimi partnerji potekajo kolektivna pogajanja, ki vključujejo kodifikacijo usposabljanja in minimalne standarde kakovosti usposabljanja pod javnim administrativnim nadzorom. Delodajalci tukaj prilagodijo delovna

mesta tako, da najbolje izkoristijo standardizirane spretnosti, ki se pridobijo skozi izobraževalni proces. Potem takem je za mlade, ki zaključujejo poklicno izobraževanje, in za že zaposlene enako odprt kateri koli ciljni poklic ali podjetje v okviru določenega poklicnega področja.

Pri drugem modelu, poimenovanem *selektivno izključevanje v kontekstu dominantnih internih trgov*, delodajalci v namen, da bi dolgoročno ohranili dobičkonosnost podjetij in dobro usposobljene delavce, uporabljajo interno napredovanje in ugodnosti za starejše. Glavni cilj sindikatov pa je zagotavljanje plač in delovnih mest za že zaposlene. Plače so določene skladno s poklicnim položajem (in ne z kvalifikacijo) in se povečujejo z dolžino zaposlenosti. Ta model je značilen za večja podjetja, kjer je možnosti za napredovanje več. Zaposleni se ščitijo pred novo zaposlenimi, zato je velika verjetnost, da bodo novo zaposleni razporejeni na položaje z nižjimi kvalifikacijskimi zahtevami. V teh razmerah je večja verjetnost, da se bodo mladi zaposlovali na sekundarnem trgu na nestabilnih delovnih mestih.

Ter *kompetitivna regulacija v kontekstu dominantnih kompetitivnih trgov*. Zaradi neravnotežja med ponudbo in povpraševanjem na trgu delovne sile, je glavni cilj delodajalcev doseči kratkoročno profitabilnost, kar lahko dosežejo le v pogojih visoke stopnje brezposelnosti in šibke organiziranosti sindikatov. Zaposleni v podjetju se ne morejo popolnoma zavarovati pred zunanjo konkurenco, delodajalci pa lahko tako izvajajo pritisk na plače in zmanjšujejo kontrolo trga delovne sile.«

Couppie in Mansuy (2001, po Ivančič, 2010, str. 35) sta prav tako »proučevala vzorce vstopov mladih v zaposlitev v državah EU. Že navedenim dejavnikom sta dodala še dva. Prvega predstavlja naraščajoča raven izobrazbe mladih, ki zapuščajo izobraževalni sistem, kar spreminja pravila pridobivanja poklicnih spretnosti na internem trgu. Drugi dejavnik pa so državne intervencije na trgu delovne sile. Podjetja lahko uporabljajo javne programe zaposlovanja, namenjene zniževanju stroškov zaposlovanja, kar izboljšuje zaposlitvene možnosti mladih, ki na novo vstopajo na trg delovne sile.«

Ne glede na regulacijski sistem so mladi, iskalci prve zaposlitve »tujci« na trgu delovne sile, zato so tudi bolj izpostavljeni tveganju za brezposelnost, kakor delavci z več izkušnjami.

V razmerah visoke brezposelnosti, lahko pride do trdovratnih težav pri dostopu mladih na trg delovne sile, kar se kaže v specifičnem bazenu mladih brezposelnih, ki dolgo iščejo prvo zaposlitev (Ivančič, 2010).

3 GIBANJE MLADIH NA TRGU DELA

3.1 Trg dela

Ugotovili smo, da se prehod iz izobraževanja na trg delovne sile korenito spreminja. Starost ob prehodu se povečuje, saj se vedno več mladih odloča za izobraževanja tudi na terciarni ravni. Prehod na trg dela postaja vedno bolj negotov, saj tradicionalno obliko zaposlitve za nedoločen čas, ki so jo nekoč še poznali, vedno bolj zamenjujejo nove negotove oblike zaposlitev. Na sodobnem trgu dela, se vedno bolj kažejo tudi prehodi s trga dela nazaj v izobraževanje in nato ponovno vračanje na trg dela. Prav spreminjanje značilnosti teh prehodov in dogajanj na trgu dela, posebej pomembno vplivajo na mlade iskalce prvih zaposlitev.

Trg dela je temeljni del ekonomskega in družbenega sistema, pri čemer je brezposelnost njegov nujni sopotnik. »Je eden izmed osnovnih trgov proizvodnih dejavnikov in temeljno področje proučevanja ekonomike dela. Z delom običajno izrazimo proizvodne storitve vsebovane v človeškem fizičnem in psihičnem naporu, usposobljenosti in intelektualni moči. Zato je delo kot storitev, ki se prodaja in kupuje na trgu, neločljivo od osebe, ki jo nudi in je pri transakciji impliciten osebni odnos. Trg dela alocira delavce na različna dela in koordinira odločitve o zaposlitvi ljudi. Povpraševalci na trgu dela so delodajalci, ponudniki in delojemalci« (Malačič, Vodovnik, Kovač in Bevc, 1995, str. 7, 8).

»Za nastanek trga dela je bilo najprej potrebno, da je delovna sila postala blago. To pomeni, da so delavci morali postati lastniki svoje delovne sile. Postati so morali osebno svobodni, da so lahko svojo delovno zmožnost ponudili različnim delodajalcem, da so se lahko pogajali za njeno ceno, in se v primeru, da je pogodba potekla, obrnili na drugega delodajalca, ki jim je ponujal boljše plačilo ali boljše delovne pogoje« (Svetlik, 1985, str. 12, 13).

O brezposelnosti na trgu dela, lahko upravičeno začnemo govoriti z nastopom kapitalističnega sistema. »V srednjem veku, v sistemu služabništva ter gospostva niso dopuščali brezposelnosti. Podložniki so bili sicer vezani na zemljo, vendar so bili hkrati pod zaščito zemljiškega gospoda. Ta jih je lahko prodal skupaj z zemljo, vendar jih ni mogel odpustiti« (Garraty, po Svetlik, 1985, str. 13). Brezposelnost torej dobi svoj poznan (družbeni in ekonomski) pomen šele z institucionalizacijo dela v obliki zaposlitve.

»Na prehodu iz sedemdesetih v osemdeseta leta se je v Sloveniji govorilo predvsem o načrtovanju kadrov in o družbenem dogovoru o kadrovske politiki. Koncept trga delovne sile je služil predvsem za negativno definicijo regulacije zaposlovanja« (Čelenković, po Svetlik, 1992, str. 10). Brezposelnost je začela naraščati ob koncu osemdesetih let, takrat, ko je prišlo do prvih poskusov sprememb gospodarskega sistema. »Takratna Zveza komunistov je bila pobudnik in organizator posveta o urejanju in krepitvi trga v jugoslovanskem gospodarstvu. Čeprav so bile prisotne dileme o regulaciji, je bil trg dela obravnavan kot eden od temeljnih instrumentov. V tistem času je prišlo do liberalizacije delovnih razmerij in do takrat novega Zakona o zaposlovanju, kar je praktično pomenilo sprostitev delovanj trga delovne sile do ravni, ki so jo poznale razvite evropske države« (Svetlik, 1992, str. 11). V le-teh so s socialno politiko in politiko zaposlovanja uspeli omiliti negativne posledice delovanja trga dela in delovanje trga z razvitimi prijemi še izboljšati. Za razliko pa so socialistični sistemi (torej tudi jugoslovanski), ki so v celoti poskušali odpraviti trg delovne sile, propadli. Vztrajali so na neekonomski obravnavi delovne sile, ki je tako postala zgolj prikrit strošek in je tako močno vplivala na zniževanje ekonomske učinkovitosti. Prišlo je do velike stopnje podzaposlenosti zaposlenih, do nizke ravni plač in do nizkih vlaganj v razvoj delovne sile (Svetlik, 1992).

Osamosvajanje Slovenije in začetki teženj po vključitvi v evropsko družbo, okrog leta 1988, so veliko prispevali k prehodu na tržno zaposlovanje. Ki pa je cel sistem postavil na glavo. »Trg delovne sile se je spremenil v trg kupcev, kot tisti pravi trg. Leta 1990 sprejet Zakon o delovnih razmerjih je dopuščal tisto, kar prej ni bilo mogoče. Podjetja so postala odvisna od uspeha na trgu blaga, in so tako lahko odpuščala odvečno, presežno delovno silo« (Svetlik, 1992, str. 15). Z njegovimi spremembami in z novim Zakonom o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti, sprejetim leta 1991 (Globačnik, 2001) so bili ustvarjeni dejanski pogoji za hitrejše sproščanje trga dela, kar je pomenilo hitrejše prehode v stanje delovne neaktivnosti ter v stanje brezposelnosti, ki se je pokazalo v naraščanju stopenj brezposelnosti.

Razmere na slovenskem trgu dela so se tako v zadnjih dveh desetletjih korenito spremenile. Prešli smo iz stanja relativno polne zaposlenosti in varnosti zaposlitve na sistem tržnega gospodarstva (Ivančič, 2010). Še nedavno smo praktično poznali le eno obliko zaposlitve, to je zaposlitve za nedoločen čas s polnim delovnim časom. Vse druge oblike zaposlovanja so bile prej izjema kot pravilo. Ki pa so danes realnost. Povečalo se je število zaposlitev za določen čas, ki je pogojeno s težnjo delodajalcev, da zmanjšajo rizik stroškov, ki so povezani z odpuščanjem trajno presežnih delavcev« (Globačnik, 2001). Beck (2009) prav tako trdi, da

so se načela dosedanjega sistema zaposlovanja zamajala, in da je v družbi prišlo do prehoda od sistema standardizirane polne zaposlenosti k sistemu fleksibilno-pluralne podzaposlenosti.

Po osamosvojitvi Slovenije je začela brezposelnost v začetku devetdesetih let strmo naraščati. Poleg globalnih sprememb se je moral slovenski trg dela soočiti še z dodatnimi izzivi, ki so bili pogojeni s spremembo gospodarskega sistema, z izgubo velikega obsega trgov in s tem pospešene izgube delovnih mest v sektorju, s procesi privatizacije in denacionalizacije, z vplivom t. i. otroških bolezni večstrankarskega sistema in s potrebo po spreminjanju vrednot, miselnosti in načina funkcioniranja večine prebivalstva (Globačnik, 2001). V zadnjih letih se je pokazal obrat v postopno prestrukturiranje v zahtevnejše proizvodnje, ki od zaposlenih zahtevajo višjo raven znanj in kvalifikacij. Povečal se je obseg tržnih storitev. Vse te strukturne spremembe v zadnjih letih v slovenskem gospodarstvu, so privedle k obsežnemu odpravljanju delovnih mest, predvsem za kvalificirano in nekvalificirano manualno delovno silo, vendar ne tudi k odpiranju novih (Ivančič, 2010). Stopnja aktivnosti žensk je v drugem četrtletju leta 2011 bila za približno 10 odstotnih točk nižja od stopnje aktivnosti moških (Lah, Svetin, 2011b). Na trgu delovne sile, se je močno (v primerjavi z leti prej) »znižala stopnja aktivnosti starostne kategorije mladih med 15 in 24 let. Relativno visoko pa je stopnja aktivnosti srednje generacije (24-54 let), ki je za primerjavo leta 2005 dosegla 91,4%. Znižanje stopnje aktivnosti mladih, lahko pripišemo povečani vključenosti mladih v redno izobraževanje, velik del pa je najverjetneje povezan s problemi pri integraciji na trg delovne sile. Spremembe v pokojninskem sistemu in restriktivnejši pristop k predčasnemu upokojevanju so verjetno doprinesli k povečanju stopnje aktivnosti srednje generacije na trgu dela. Vedno bolj pa lahko povečanje pojasnimo z nepripravljenostjo bolj izobražene starejše populacije za odhod s trga dela« (Ivančič, 2010, str. 65,67).

Današnji trg dela se sooča z novimi težavami. Priča smo namreč novi gospodarski krizi, ki nas je doletela jeseni leta 2008. Šele s ponovnim zagonom gospodarstva, bo mogoč uvid, kako globoke brazde je kriza pustila za seboj. Trg delovne sile pri nas in v Evropi je v obdobju recesije, kjer brezposelnost iz meseca v mesec narašča in kjer primanjkuje delovnih mest za delovno aktivno prebivalstvo. Poleg tega se države soočajo še s problemom staranja prebivalstva in podaljševanjem izobraževanja mladih, ki svojo prihodnost vedno manj vidijo v zaposlitvi. S problemom splošne in mladinske brezposelnosti, staranja prebivalstva in z nizko rodnostjo se spoprijema trg celotne Evrope.

Grubelnik, T. (2012). *Problematika brezposelnosti mladih v koroški regiji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

»Dejansko vstopamo v novo zgodovinsko obdobje, v katerem bodo stroji vse bolj zamenjevali ljudi pri izdelovanju blaga in zagotavljanju storitev. Rifkin trdi, da bi v misli tehnološke brezposelnosti, lahko začeli razmišljati o nečem, česar si ni mogoče zamisliti –*kaj če zares nebo več delovnih mest?*« (Rifkin, 2007).

Misel o družbi, ki nebi temeljila na delu, nam je zaenkrat še tuja. Toda brezposelnost narašča, mala in srednja podjetja propadajo pod težo svetovnih korporacij, kupna moč na trgu upada. Podjetja, ki so torej soočena z vedno hujšo konkurenco, se v namen povečanja produktivnosti poslužujejo vedno bolj razvitih tehnologij, pri čemer se zmanjša potreba po delovni sili.

»Raziskava o novejših tehnoloških trendih v kmetijskem, proizvodnem in storitvenem sektorju nakazuje, da se hitro približuje svet skoraj brez delavcev in da bo morda nastopil precej hitreje, preden bo družba našla dovolj časa bodisi za razpravo o njegovih obsežnih implikacijah ali bodisi za pripravo na njegov vseobsežni vpliv« (Rifkin, 2007, str. 193).

3.2 Ključni problemi slovenskega trga dela

Če želim podobo slovenskega trga dela nadaljevati strnjeno, potrebujem za oporo poleg zgodovine tudi primerno teorijo trga dela. Glavnino delovanja slovenskega trga dela danes, najbolje opiše »*model tekmovanja poslov*«. »Ta model, ki je značilen tudi za države Zahodne Evrope, poudarja zunanje institucionalne dejavnike trga dela, s katerimi ta, danes že precej nestabilen trg dosega manjšo pravičnost in tako morda nekoliko večjo učinkovitost. Zanj je izrecno značilna dualnost enot na trgu dela. Na eni strani imamo delovna mesta, ki omogočajo organizacijski, institucionalni, strokovni in politični nadzor ustroja osrednjega trga dela. Na drugi strani pa imamo ljudi, ki v procesu delovne kariere po tem sistemu krožijo. Potrebno je razumeti, da razvojno trg dela ni samo raven zaposlenosti, temveč tudi kakovost in nagrajevanje dela. Če je naše gospodarstvo sicer uspešno izvozno usmerjeno, uspeh pa je dosežen tudi z zniževanjem plač zaposlenih, to dolgoročno ni vzdržno, ker poruši makroekonomsko ravnovesje v družbi« (Kramberger, 2007, str. 67-70).

Slovenija je na področju človeškega kapitala, zaposlovanja in trga dela v številnih potezah na ravni povprečja EU in v celoti sledi njenim smernicam« (MLFSA, 2003). Podobno je usmerjena k spodbujanju na znanju temelječega gospodarskega razvoja in socialni koheziji. Odmika se od brezpogojnega zagotavljanja blaginje svojim državljanom in se bolj približuje k zagotavljanju blaginje z delom, izobraževanjem in usposabljanjem. Izpostavlja se koncept prožne socialne varnosti, s katerim naj bi se zagotovila nujno potrebna prožnost trga dela in

ohranila varnost posameznikov (Jordan, 1998, po Pierson, 2001). Slovenijo pa hkrati od drugih (razvitejših) držav EU loči več značilnosti. V nadaljevanju navajam nekaj ključnih problemov slovenskega trga dela.

»Izstopa predvsem *nizka stopnja delovne aktivnosti v določenih starostnih skupinah*. Zlasti nižja je aktivnost mlajše in starejše generacije, ki je pogojena s poznim vstopom na trg dela in zgodnjim izstopom iz njega. Že omenjeni problem staranja prebivalstva in nizke rodnosti ter nizka stopnja delovne aktivnosti je v povprečju podoben kot v večini evropskih držav.

Nujno bo povečanje stopnje delovne aktivnosti mladih. Okrepiti bi bilo potrebno programe, ki spodbujajo delodajalce k zaposlovanju mladih brez delovnih izkušenj, ki so lahko povezani s programi postopnega zaposlovanja/ upokojevanja. Ter tudi stopnje zaposlenosti starejših, da bi preprečili njihovo prezgodnjo selitev med vzdrževano prebivalstvo, ki predstavlja vse težje breme za delovno aktivne« (Svetlik, Ignjatović, Sicherl, Kopač in Trbanc, 2004). Tako bo iz leta v leto manj tistih, ki bodo prispevali za socialno in zdravstveno varnost preko socialnega, pokojninskega in zdravstvenega sistema države, večje pa bo število prebivalcev, za katere bo treba zagotavljati socialno in zdravstveno varnost. Za primer, leta 2008 je bilo razmerje med osebami starimi nad 65 let in delovno aktivnim prebivalstvom, štiri delovno sposobne osebe, na vsako osebo starejšo od 65 let. Na podlagi že omenjenih demografskih dejavnikov, bo razmerje že leta 2050 tako, da bosta dve zaposleni osebi »plačevali« za enega upokojenca (SURS, 2008). Namesto da bi starejši, katerih življenjska doba se podaljšuje, vitalne funkcije pa ohranjajo v poznejša leta, še bili aktivni in prispevali v javne fondne, s prezgodnjim umikanjem s trga dela postanejo porabniki teh sredstev in pogosto svojo neizrabljeno delovno silo usmerjajo v sivo ekonomijo, ki zmanjšuje število delovnih mest za mlajše generacije.

Prav tako je potrebno povečati stopnjo delovne aktivnosti mladih, kar pa ne sme ogroziti dviganja izobrazbene ravni. Z evropskimi državami primerljive stopnje izobrazbe je treba dosegati v krajšem študijskem času in tako prispevati k dviganju stopnje delovne aktivnosti te starostne skupine. Omejiti bi bilo potrebno študentsko delo, ter ga statusno približati delu za določen čas, in bonitete, ki podaljšujejo čas študija. Uvesti pa druge oblike pomoči študentom (štipendije, krediti) in jih spodbujati k osamosvajanju z zagotavljanjem ustreznih pogojev bivanja (neprofitna stanovanja, študentski domovi) in večje finančne podpore mladim družinam (Svetlik idr., 2004).

Problem slovenskemu trgu dela predstavlja tudi *prenizka izobrazbena in kvalifikacijska raven prebivalstva*. »V kakovosti dela, merjene z izobrazbeno strukturo prebivalstva, Slovenija zaostaja za razvitejšimi evropskimi državami. Izobrazbena raven se sicer izboljšuje, vendar predvsem na račun mlajših generacij, ki nadaljujejo izobraževanje na terciarni stopnji. Problematična pa ostaja izobrazbena struktura starejših, zaradi katere postajajo ti nekonkurenčni na trgu dela. Državi to preprečuje uvajanje razvojno zahtevnih in učinkovitih najsodobnejših tehnologij, s čimer se zmanjšuje njena konkurenčnost in je temeljni razlog, da Slovenija še ni na znanju temelječa družba.

Slovenija mora tako izboljšati izobrazbeno in kvalifikacijsko strukturo prebivalstva, ki se bo sposobno aktivno vključevati v procese pridobivanja, prenašanja in uporabe znanja. To ni zadosten, je pa nujen pogoj za pospešeni razvoj družbe znanja. V izobraževanje bo zato potrebno poleg mladih vključiti tudi večje število odraslih in poleg javnih šolskih ustanov angažirati tudi druge institucije pri posredovanju znanja, dodatno spodbujati zasebni sektor in dati javno veljavo znanju, pridobljenemu izven formalnega sistema izobraževanja« (Svetlik idr., 2004).

Predvsem velik problem slovenskega trga dela, ki pomembno vpliva na raven brezposelnosti med mladimi, pa je njegova *nezadostna fleksibilnost*. Fleksibilnost in prožnost trga dela se kaže v hitrosti prilagajanja trga dela gospodarskim in družbenim spremembam. »Skupina strokovnjakov je izpostavila naslednje dejavnike, ki kažejo na fleksibilnost trga dela: stroški delovne sile (raven plač, razlike med plačami in ostalimi stroški dela), pogoji zaposlovanja (pravna zaščitenost zaposlenih, oblike pogodb o zaposlitvi), oblike in načini dela (delovni čas, delovne razmere, organizacija dela), predpisi, ki regulirajo trg delovne sile, mobilnost delovne sile (interna in eksterna) in izobraževanje ter usposabljanje. Boljša izobraženost delovne sile naj bi povečevala njeno mobilnost in prilagodljivost in s tem tudi fleksibilnost trga« (Kajzer, 2005, str. 12,13). Slovenija mora doseči večjo fleksibilnost na trgu dela.

Problem trga dela v Sloveniji je v tem, da je v nekaterih delih preveč fleksibilen in premalo varen, predvsem v tistih oblikah zaposlitve, kjer so večinoma zaposleni mladi (delo za določen čas, občasna dela ipd.). Po drugi strani pa je za zaposlene s pogodbami za nedoločen čas, s polnim delovnim časom in rednim delavnikom, zelo varen in premalo fleksibilen (Ignjatović in Trbanc, 2009). Politike na trgu dela se morajo uskladiti glede uravnavanja ponudbe in povpraševanja po delu, plačne politike in zagotovo tudi politike upokojevanja. Z

namenom povečevanja prožnosti je pomembno uskladiti zakonodajo oziroma predpise med posameznimi področji. Popularizirati tehnične poklice in štipendiranje ter prekvalifikacije povezati s potrebami na trgu delovne sile (Svetlik idr., 2004).

Slovenija torej mora pripraviti nabor sprememb in reform, s katerimi bi delodajalce spodbujala k odpiranju novih delovnih mest, iskalce zaposlitve pa k temu, da bi prosta delovna mesta čim prej zasedli.

3.3 »Mladinski trg delovne sile«

Mladi predstavljajo na trgu dela ločeno kategorijo. So specifična delovna sila, za katero je značilno pomanjkanje delovnih izkušenj, saj na trgu dela še niso dolgo prisotni oz. nanj šele vstopajo. Hkrati pa predstavljajo doprinos novih konkurenčnih znanj in kompetenc. Trendi na mladinskem trgu delovne sile, so precej odvisni od splošnih ekonomskih in družbenih dogajanj v Sloveniji. Po eni strani kaže mladinski trg dela slično podobo kot celoten slovenski trg delovne sile, po drugi strani pa ima določene posebnosti, ki po svoje vplivajo na položaj mladih na trgu.

Tu velja predvsem omeniti veliko prožnost zaposlovanja mladih (za določen delovni čas, honorarna in občasna dela), ki vpliva na pogostost prehodov med zaposlitvami in na pogostost brezposelnosti, kar ima pomembne posledice za možnost polne (ekonomske in socialne) osamosvojitve mladih (Ignjatović in Trbanc, 2009).

»Strokovnjaki govorijo o mladinskih trgih delovne sile, kot o posebnih segmentih trgov delovne sile, na katerih je na eni strani zaloga mladih, ki iščejo prve stalne zaposlitve, na drugi strani pa zaloga delovnih mest, ki so jih delodajalci mladim pripravljene ponuditi. V zadnjih letih raziskovalci mladinskih trgov dela (kot npr. van Hoof, 2002) ugotavljajo, da so ti notranje vse bolj diferencirani ter da so mladi vedno bolj v različnih položajih že pri vstopu na trg delovne sile in pri prvih zaposlitvah« (Trbanc in Verša, 2002, str. 339). Mladinski trgi delovne sile predstavljajo tisti del delovne sile, ki je najbolj in najhitreje izpostavljen različnim nihanjem, in kjer so pritiski glede prožnosti in prilagodljivosti največji (Trbanc, 2007).

»Na makrosistemski ravni gre pri prehodu mladih iz šolanja v zaposlitev za vprašanje usklajenosti in medsebojne povezanosti izobraževalnega in zaposlovalnega sistema ter institucionalne podpore mladim pri prehodu med njimi. Kako hitro lahko trg delovne sile posrka letne prilive generacij, ki končujejo šolanje, je odvisno od številnih dejavnikov, izmed katerih so morda najbolj očitni strukturni dejavniki, pa tudi institucionalni aranžmaji in ukrepi, ki mladim olajšujejo prehod« (Trbanc, 2007, str. 39).

3.3.1 Dejavniki, ki vplivajo na položaj mladih na trgu dela

Na položaj mladih na trgu delovne sile vplivajo številni dejavniki, katerih učinki se med seboj prepletajo. Če so bili dejavniki včasih bolj homogeni in so bili mladi na prehodu v zaposlitev v podobnem položaju, zadnja leta temu več ni tako.

Kot že navedeno, delodajalci mlade dojemajo kot specifično delovno silo, ki jim predstavlja določeno tveganje. Pogosto jih dojemajo kot neodgovorno, nestabilno delovno silo brez delovnih izkušenj. Hkrati pa zanemarijo prednosti mlade generacije, kot so npr. sodobna, tehnološko napredna znanja in kompetence, dobro računalniško in medijsko znanje, prilagodljivost, pripravljenost za dodatna izobraževanja, kar pripomore k večji inovativnosti, sposobnost projektnega dela ipd. Trbanc (2007) ugotavlja, da odnos delodajalcev do zaposlovanja posameznih kategorij delovne sile vpliva na položaj mladih na trgu.

Med splošne dejavnike, ki vplivajo na njihov položaj na trgu dela, sodijo predvsem »gospodarska gibanja, ki vplivajo na večje ali manjše povpraševanje po delovni sili in na hitrejšo ali počasnejšo absorpcijo mladih v zaposlitev, gospodarske situacije na lokalnih in regionalnih trgih delovne sile in tudi že omenjeni demografski trendi staranja delovno aktivnega prebivalstva, upad rodnosti in velikost kohort mladih, ki prihajajo na trg.

Izobraževalni sistemi in bolj ali manj sistematično urejeni prehodi iz izobraževanja v zaposlitev z ustreznimi sistemi vajeništva ali praktičnega dela, projektno delo, opravljanje prakse v podjetjih in različne oblike povezovanja s potencialnimi delodajalci že v času šolanja, hiter in učinkovit študij ipd. pomembno vplivajo na hitrost integracije mladih v zaposlitev.« (Ignjatović in Trbanc, 2009, str. 40, 41).

»Zelo pomembna za položaj mladih na trgu dela je zakonska in podzakonska regulacija zaposlovanja, ki določa pogoje zaposlovanja in odpuščanja (vrste pogodb, pravice in dolžnosti ipd.) in omogoča več ali manj fleksibilnosti pri zaposlovanju. Politike zaposlovanja posvečajo

mladim več ali manj pozornosti, pri čemer ne gre le za ukrepe zaposlovanja, namenjene iskalcem prve zaposlitve oziroma brezposelnim mladim, ampak tudi za pomen in mesto, ki ga ima vprašanje zaposlovanja mladih v politikah zaposlovanja« (Ignjatović in Trbanc, 2009, str. 40).

Urad Republike Slovenije za mladino (Ministrstvo za šolstvo in šport, 2009) je tako edina vladna institucija v Sloveniji, ki je bila ustanovljena z namenom urejanja položaja mladih na trgu delovne sile ter biti nosilec razvoja mladinske politike. Zakon o mladinskih svetih, sprejet leta 2000, je do danes edini zakon v zvezi z mladinsko politiko. Temu sledi še Zakon o skupnosti študentov, ki pa mlade zadeva le skupnostno.

»Pomembna za zaposlovanje sta tudi ozaveščen odnos delodajalcev do njihovega zaposlovanja v smislu družbene odgovornosti za nudenje priložnosti mladim in odnos sindikatov, ki lahko z javnim opozarjanjem na problematiko in njenim vključevanjem v socialna pogajanja vplivajo na ohranjanje problematike zaposlovanja mladih med prioritetskimi temami zaposlovanja« (Ignjatović in Trbanc, 2009, str. 40).

Ugotovili smo torej, da na položaj mladih na trgu dela vpliva več dejavnikov. Poleg povečevanja fleksibilnosti na trgu delovne sile, tudi gospodarska gibanja, spremenjeni demografski trendi, spremembe v izobraževalnih sistemih (podaljševanje izobraževanja), politika zaposlovanja in hkrati tudi odnos socialnih partnerjev do zaposlovanja mladih. Situacija zaposlovanja mladih je torej odvisna od mnogih faktorjev, toda ni le gospodarska kriza ali prenasičenost trga dela kriva, da mladi ostanejo brezposelni. Njihovi lastni interesi, informiranost in pripravljenost na trdo dodatno delo prav tako vplivajo in omogočajo mladim uspešnejši vstop na trg dela.

3.3.2 Specifičen položaj mladih na trgu dela

Položaj mladih na trgu delovne sile se močno spreminja, kar ugotavljajo tudi različni raziskovalci (npr. Hammer, 2003; Bradley in van Hoff, 2005, po Trbanc, 2005a, str. 163), ki »ugotavljajo, da so že pri vstopu na trg delovne sile in nato pri prvih zaposlitvah mladi v zelo različnih položajih. Kažejo se vse večje dohodkovne razlike takoj po vstopu v zaposlitev, diferenciacija med mladimi, ki opravljajo fleksibilne, ne trajne oblike zaposlitve, in tistimi, ki jim uspe najti trajnejše zaposlitve. Pojavlja se konkurenca glede zaposlitvenih priložnosti med tistimi, ki opravljajo občasna študentska dela in med iskalcem prve zaposlitve, kot tudi med

Grubelnik, T. (2012). *Problematika brezposelnosti mladih v koroški regiji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

mladimi, ki imajo uspešno dokončane višje stopnje izobrazbe, in tistimi mladimi, ki izobraževanja niso uspešno končali, ali so dokončali nižje stopnje izobrazbe.«

Ignjatović in Trbanc (2009) poročata, o specifičnem v mnogočem podrejenem položaju mladih na trgu delovne sile v Sloveniji, o čemer pričajo podatki o že tradicionalno višji brezposelnosti mladih od povprečja za celotno populacijo.

Mladi v Sloveniji so se že v drugi polovici osemdesetih let zaradi zaostrovanja razmer srečevali s problemom dostopa do stalne zaposlitve (Ivančič, 2010). Raziskave o položaju mladih na trgu dela konec devetdesetih let prejšnjega stoletja in na začetku tega, so pokazale, da imajo spremembe na trgu dela v smeri večje prožnosti zaposlovanja in organiziranja dela negativne posledice za mlade, saj se povečujeta negotovost in intenzifikacija dela (Kanjuo Mrčela in Ignjatović, 2004). Za mlade v evropskih državah, ki na novo stopajo na trg delovne sile, je veliko verjetnejše, da jih bodo zajeli novi zaposlitveni vzorci, pomanjkanje delovnih mest in brezposelnost, kot za delovno silo, ki je na trgu že dlje časa. V državah Evropske unije se mladi ob vstopu na trg delovne sile srečujejo z močno spremenjeno strukturo zaposlitvenih priložnosti, ki jo predstavlja predvsem povečanje netipičnih zaposlitev. Med netipičnimi zaposlitvami pri mladih, so najbolj razširjene zaposlitve za določen čas in krajši delovni čas (Trbanc in Verša, 2002).

Že leta predstavljajo zaposlitve za določen čas v Sloveniji največji delež novih zaposlitev (75,1% leta 2005). Opazna pa je razlika med mladimi in drugimi starostnimi skupinami, saj je znašal delež mladih (15-24 let) zaposlenih za določen čas leta 2005, 41,9%. V starostni skupini med 25. in 49. letom starosti pa je bil delež zaposlitev za določen čas 12,4%. Leta 2010 je imelo nekaj več kot 36% mladih delo za določen čas s polnim delovnim časom, 33% mladih pa je bilo zaposlenih za določen delovni čas, z delovnim časom, krajšim od polnega (Svetin in Lah, 2011). Delež zaposlitev za določen čas, se iz leta v leto viša, kar kaže na to, da so zaposlitve mladih v zadnjih letih vedno bolj negotove in nestabilne. Govorimo lahko o prekernih oblikah dela.¹

---

¹ »Gre za netipične oblike dela, za katere je značilna negotovost zaposlitve, nižji dohodki, manj socialnih ugodnosti in zakonskih pravic za delavce« (ITUC, 2011).

Zaskrbljujoča je tudi primerjava podatkov med državami članicami EU glede zaposlitev za določen čas. Primerjava kaže, da je delež slovenske mladine, ki dela za določen čas, najvišji med vsemi članicami Evropske unije. Poleg zaposlitev za določen čas med delovno aktivnimi mladimi (15-24 let), pa narašča tudi delež mladih s pogodbo za skrajšani delovni čas, ki je leta 2008 že presegal povprečje EU (31,4%), trenutno pa ni med najvišjimi v Evropi (Ignjatović in Trbanc, 2009).

»Predstavljene razlike kažejo na obstoj dokaj selektivnega (selektivno izključujočega) sistema zaposlovanja v Sloveniji, ki deluje po načelu senioritete in v katerem mladi šele z leti (predvsem po tridesetem letu starosti) pričakujejo postopen prehod iz negotovih zaposlitev v redne in razmeroma varne zaposlitve« (Ignjatović in Trbanc, 2009, str. 42).

»Za mlade je že tradicionalno značilna večja vključenost v začasna dela in dela s skrajšanim delovnim časom, ki pa je posledica tistih, ki se šolajo in poleg tega občasno ali redno opravljajo različna dela, ali pa mladih, ki se še ne želijo stalno zaposliti. Predvsem študentsko delo je v Evropi v zadnjih desetletjih v takšnem razmahu, da raziskovalci o njem govorijo kot o posebnem segmentu delovne sile. Študentsko delo je izrazito fleksibilno in relativno poceni, zato je tudi med delodajalci precejšnje povpraševanje po njem. Mladim opravljanje študentskega dela predstavlja vir zaslužka in vir pomembnih delovnih izkušenj, vendar pa je študentska delovna sila postala konkurenca drugim skupinam delovne sile, predvsem mladim, ki so končali šolanje in iščejo zaposlitev, saj delodajalci vse pogosteje svoje potrebe po delovni sili zadovoljujejo s »cenejšimi« študenti, kar posledično vpliva na večjo brezposelnost med mladimi, ki se po šolanju znajdejo na trgu dela« (Trbanc in Verša, 2002, str. 346, 347).

Ob tem, da je upad stalnih zaposlitev nekako postal že splošen trend, pa je potrebno poudariti, da so zaposlitvene priložnosti na različnih segmentih trga različne. Pogosto so boljše zaposlitvene priložnosti povezane s povpraševanjem po visoko usposobljeni in specializirani delovni sili. Veliko je povpraševanje po mladi delovni sili na določenih segmentih trga. Razmeroma visoko je povpraševanje po mladih strokovnjakih v računalništvu, programiranju, strojništvu in tehnološkem razvoju. S slabšimi zaposlitvenimi priložnostmi na trgu, pa se srečujejo predvsem mladi, ki so slabše izobraženi in usposobljeni (Trbanc in Verša, 2002).

Raziskava (Trbanc, 2007), opravljena na podlagi podatkov pridobljenih iz statističnega registra delovno aktivnega prebivalstva (SRDAP), kaže, da so možnosti mladih za zaposlitev na slovenskem trgu delovne sile v prvem letu po končanem začetnem izobraževanju majhne,

ne glede na doseženo izobrazbo, kasneje pa pride do vidnejših razlik med izobrazbenimi kategorijami. Po enem letu pa se precej izboljšajo priložnost za prvo zaposlitev mladih s srednjo poklicno in srednjo tehnično izobrazbo v primerjavi z mladimi s srednjo splošno izobrazbo. Primerjalno izstopa občutno krajši čas čakanja na prvo zaposlitev mladih, s končano visoko strokovno in univerzitetno izobrazbo. Zanimiv pa je podatek, da praktično več kot tretjina mladih (starih med 15 in 24 let), razen diplomantov višjega strokovnega izobraževanja, odide iz prve pomembnejše zaposlitve v prvih 12 mesecih.

Glede položaja mladih na trgu delovne sile, lahko zaključimo, da se bodo podobni trendi v veliki meri nadaljevali naprej. Počasno naraščanje zaposlenosti, trend mladinske brezposelnosti, velik priliv mladih v terciarno izobraževanje in zato posledično pozen in večkrat težaven vstop mladih na trg dela, velika fleksibilnost zaposlovanja mladih ter vedno večji delež zaposlitev za določen čas in del prek študentskega servisa in seveda starostna razčlenjenost slovenskega trga delovne sile, definirajo položaj mladih na trgu dela.

3.4 Polarizacija mladih na »zmagovalce« in »poražence«

Glede na to, da so v teoriji kot tudi v empiričnih raziskavah izvedenih v evropskem prostoru prepoznane skupine med mladimi, ki so bolj ogrožene pri zaposlovanju v primerjavi z drugimi mladimi, in sicer mladi s slabim šolskim uspehom, osipniki, mladi iz delavskega razreda, mladi pripadniki manjšin, mladi imigranti ter pod določenimi pogoji tudi dekleta (Fend, 1994), želim v tem poglavju predstaviti, katere so te skupine v slovenski populaciji.

Diskriminacija v zaposlovanju je poleg že omenjene na podlagi starosti, kjer mladi težje dobijo redno zaposlitev kot starejši, in se vedno pogosteje znajdejo v zaposlitvah, ki jim ne nudijo dovolj velike socialne in finančne varnosti, prisotna tudi na osnovi spola. Mlade ženske so bolj kot mladi moški izpostavljene brezposelnosti in manj varnim prekernim oblikam dela. Ena izmed bolj ranljivih skupin pod tem naslovom so tudi mladi z manj priložnostmi, predvsem mladi z nižjo izobrazbo in priseljenci oz. potomci priseljencev, katerih aktivnost na trgu dela je prav tako omejena (Mladinski svet Slovenije, 2010).

V tem kontekstu raziskovalci govorijo o »polarizaciji mladih na »zmagovalce« in »poražence« na trgu dela, pri čemer je poleg vsega že omenjenega pomembna ločnica tudi t.i. socialno kulturni kapital. Med zmagovalce naj bi sodili predvsem mladi, ki izhajajo iz družin

srednjih slojev in so dobro izobraženi, komunikativni, prilagodljivi, razgledani in z več mednarodnimi izkušnjami (potovanja, študij). Med poraženci pa večino predstavljajo mladi iz tradicionalnih delavskih družin, ki so kvalificirani v tradicionalnih delavskih poklicih in redko nadaljujejo izobraževanje na višji stopnji. Prav tako so manj prilagodljivi, fleksibilni in imajo slabše razvite sposobnosti komuniciranja« (Trbanc, 2005a, str. 166).

3.4.1 Mlade ženske

»Na precej višje stopnje brezposelnosti mladih žensk v večini držav, tudi v Sloveniji, verjetno vpliva struktura njihove izobrazbe- mlade ženske so v povprečju bolj izobražene kot mladi moški, vendar imajo tudi bolj pogosto izobrazbo, po kateri je na trgu manj povpraševanja« (Trbanc, 2007, str. 43). Tako višjo brezposelnost mladih žensk razlaga Verša (2004), ki ugotavlja, da se mlade ženske pogosteje odločajo za smeri študija, po katerih je na trgu manj povpraševanja, kot na primer študij poslovnih ved, družboslovja in prava. »Pomembno pa na višje stopnje brezposelnosti žensk vpliva tudi previden (ali pa diskriminatoren) odnos delodajalcev, vezan na morebitno materinstvo (in predpostavljeno pogosto odsotnost z dela) mladih ženk« (Trbanc, 2007, str. 43).

Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije (SURS, 2011) je leta »2006 brezposelnost med mladimi moškimi (15-24 let) znašala 11,6%, med mladimi ženskami (15-24 let) pa kar 16,8%. Konec leta 2010, je stopnja brezposelnosti mladih moških narasla na približno 15,1%, brezposelnost mladih žensk, pa se je v tem obdobju nekoliko zmanjšala (16,4%), a je bila kljub temu višja od stopnje brezposelnosti mladih moških. Podatki v letu 2011 prav tako kažejo, da je stopnja brezposelnost mladih žensk (prvo četrletje 2011- 20,2%, drugo četrletje 2011- 14,9%) višja od stopnje brezposelnosti mladih moških v Sloveniji (prvo četrletje 2011- 17,9%, drugo četrletje 2011- 12,5%)«.

Raziskava o povezavi med spolom in manj varnimi oblikami dela, je pokazala, da se delo za krajši delovni čas, začasno delo in začasno delo za krajši delovni čas pozitivno povezuje z ženskim spolom. Na drugi strani pa je ženski spol negativno povezan z rednimi službami oz. z zaposlitvami s polnim delovnim časom (Zeytinoglu in Cooke, 2010). Ženske torej prevladujejo v zaposlitvah za krajši (določen) delovni čas. Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije (SURS, 2011) med mladimi, starimi med 15 in 24 let, kot smo tudi že ugotovili, na splošno prevladujejo manj varne oblike zaposlitev (za določen čas, s krajšim

Grubelnik, T. (2012). *Problematika brezposelnosti mladih v koroški regiji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

delovnim časom, občasna dela ipd.), med katerimi pa je opazna razlika glede na spol. Več mladih moških, kot mladih žensk je zaposlenih za nedoločen čas, in več žensk kot moških je zaposlenih za krajši, določen delovni čas.

»Mlade ženske so torej pogosteje brezposelne in prejemajo nižje plače kot mladi moški, kar velja tudi znotraj posameznih stopenj izobrazbe, s tem da se razlike po spolu z višanjem izobrazbe zmanjšujejo« (Eurostat, 2005, str. 43).

3.4.2 Mladi z nižjo izobrazbo

Omenila sem že, da je novo znanje, ki ga mladi prinašajo iz šol za mlade konkurenčna prednost na trgu delovne sile. Hkrati pa je po drugi strani pomanjkanje znanja pri mladih, ki ne pridobijo npr. vsaj srednješolske izobrazbe, velika konkurenčna pomanjkljivost, ki jim otežuje prehod v zaposlitev. »Osipnikom se piše slabša možnost pridobitve zaposlitve, saj so že samo v primerjavi s starejšo, slabše izobraženo delovno silo, v slabšem položaju, saj ti drugi lahko konkurirajo vsaj z delovno dobo, delovnimi izkušnjami, pripadnostjo. Še manjše možnosti pa imajo konkurirati izobraženi mladini« (Trbanc, 2005b, str. 20).

Danes se je spremenila narava dela na delovnih mestih, in večina na novo ustvarjenih delovnih mest je tehnološko visoko zahtevna in v sektorjih, ki so intenzivni z znanjem. To zmanjšuje možnosti za zaposlovanje manj izobraženim, povečuje pa prilžnosti za boljše izobražene (Trbanc in Verša, 2002). Še več, podatki kažejo, »da so najbolj stabilne prve pomembnejše zaposlitve značilne za mlade diplomante višjega strokovnega izobraževanja« (Ivančič, 2010, str. 107).

»Po uradnih podatkih ZRSZ se brezposelnost koncentrira pri slabše izobraženi populaciji. Za primerjavo je njen delež leta 2006 znašal 39% vseh brezposelnih. Po letu 2000 pa se povečuje delež registrirano brezposelnih z visokošolsko izobrazbo ali več. Ob koncu leta 2006 je dosegel že 9,5%, če prištejem še registrirane brezposelne z višješolsko izobrazbo. Kljub zniževanju deležev stopnje brezposelnosti po posameznih izobrazbenih kategorijah, podatki potrjujejo, da se tveganje brezposelnosti znižuje s stopnjo izobrazbe- najnižja je pri visoko in univerzitetno izobraženih in najvišja pri populaciji s samo osnovno šolo ali manj« (Ivančič, 2010, str. 70, 71).

Tudi primerjava izobrazbene strukture brezposelnih in zaposlenih mladih kaže, da je izobrazbena struktura mladih, ki so zaposleni višja od izobrazbene strukture brezposelnih

mladih- višja izobrazba torej vpliva na večjo možnost zaposlitve. Podatki pa tudi kažejo, da je lahko za zaposlovanje problematična tudi nižja in srednja poklicna izobrazba: v starostni skupini od 15 do 24 let, je delež brezposelnih z nižjo ali srednjo poklicno izobrazbo precej višji od deleža zaposlenih s to izobrazbo (Trbanc, 2007). Ta podatek zagotovo nekoliko preseneča, saj je izobraževanje na srednji poklicni stopnji, zelo dobro povezano z delodajalci (obvezne prakse, pripravništva ipd.), kar naj bi doprineslo k hitrejšemu prehodu mladih s poklicnimi kvalifikacijami v zaposlitev. »A očitno pri poklicnih kvalifikacijah nastajajo strukturna neskladja med povpraševanjem na trgu dela in prilivi mladih, hkrati pa so poklicne kvalifikacije še vedno, kljub kurikularnim spremembam, zelo specifične in je prehod med posameznimi poklici težaven. Prav tako pa je njihova zamenljivost relativno majhna. Glede na to, da so deleži zaposlenih s srednjo strokovno, tehnično in splošno izobrazbo ter izobrazbo na univerzitetnem nivoju višji od deležev brezposelnih s tovrstno izobrazbo, bi morda lahko celo sklepali, da je poleg višine izobrazbe za hitrejšo zaposlitev mladih ugodneje imeti bolj splošno kot zelo specifično poklicno izobrazbo oz. kvalifikacijo« (Trbanc, 2007, str. 45; Ivančič 2010, str. 93,94).

3.4.3 Priseljenci in potomci priseljencev

Teorija predpostavlja, da se priseljenci soočajo z neenakimi možnostmi na trgu dela. Priseljenci težje najdejo zaposlitev, so dlje časa nezaposleni in imajo nižje dohodke kot večinsko prebivalstvo (Korošec, 2008). V tujini ter tudi v Sloveniji je bilo opravljenih kar nekaj študij na temo družbenoekonomske vključenosti priseljencev, kjer je bilo vključeno tudi področje uspešnosti na trgu delovne sile.

Ena novejših študij je primerjala položaj priseljencev in njihovih potomcev v primerjavi s Slovenci na osnovi objektivnih indikatorjev, kot so: izobrazba, položaj na delovnem mestu, poklicna struktura in stopnja brezposelnosti. Opaziti je bilo večje razlike v poklicni strukturi med večinskim prebivalstvom in priseljenci ter potomci priseljencev, kjer se je pokazalo, da je populacija priseljencev in njihovih potomcev nadpovprečno zastopana v poklicih, ki zahtevajo manj kvalificirano delovno silo, praviloma prinašajo slabše, nižje plače in v družbi veljajo za manj ugledne. Glede na to, da je izobrazbena struktura populacije priseljencev, še bolj pa njihovih potomcev primerljiva z strukturo večinskega prebivalstva, bi te razlike v zaposlovanju znale biti povezane z nacionalizmom in etnično diskriminacijo v Sloveniji (Komac, 2007).

Grubelnik, T. (2012). *Problematika brezposelnosti mladih v koroški regiji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

»Razlike v stopnji brezposelnosti med priseljenci (večinoma iz držav nekdanje Jugoslavije) in večinskim prebivalstvom niso velike. Je pa delež brezposelnih občutno večji med drugo generacijo, se pravi med potomci priseljencev. Razlog je v tem, da so priseljenci v času svoje priselitve lažje našli zaposlitev, saj so se v precejšnji meri priseljevali zaradi potreb po delovni sili v Sloveniji. Njihovi mladi potomci pa se danes srečujejo s precej spremenjeno situacijo na trgu dela, ko mladi, predvsem prvi iskalci zaposlitve, na splošno težko najdejo zaposlitev. Poleg tega se v tekmi z »avtohtonimi« slovenskimi vrstniki srečujejo tudi z etnično diskriminacijo« (Komac, 2007, str. 223, 224).

»Slabši položaj potomcev priseljencev se kaže pri primerjavi statusa aktivnosti, kjer imajo potomci priseljencev med aktivnim prebivalstvom v primerjavi s priseljenci in prebivalci Slovenije, ki se niso priselili, manjši delež zaposlenih ter večji delež brezposelnih« (Medvešek, 2007, po Korošec, 2008, str. 4). Po podatkih SURS-a se deleži aktivnega in neaktivnega prebivalstva med omenjeni obravnavanimi populacijami v starostni skupini od 15 do 29 let precej razlikujejo. V tej skupini imajo priseljenci precej večji delež aktivnega prebivalstva kot drugi dve populaciji, potomci priseljencev pa imajo večji delež neaktivnega prebivalstva. V vseh starostnih skupinah je opaziti, da je znotraj aktivnega prebivalstva delež brezposelnih največji med potomci priseljencev, najmanjši pa med prebivalci Slovenije, ki niso priseljeni. Posebej izstopa velik delež brezposelnih med mladimi potomci priseljencev, tj. v starostni skupini od 15 do 29 let (Bešter, Brezigar in Medvešek, 2009).

4 BREZPOSELNOST MLADIH

4.1 Splošna opredelitev brezposelnosti

Kljub temu da se na prvi pogled zdi očitno, je pomembno, da pričnem s kratko razlago tega, kaj sploh je brezposelnost, eden najaktualnejših problemov sodobnega časa. Pojav je mogoče zaznati že v vseh državah razvitega kot tudi nerazvitega sveta, v zadnjih letih pa se izraziteje kaže tudi v Sloveniji. Pojem hkrati označuje individualno in družbeno stanje. »Individualno stanje brezposelnosti se pojavi takrat, ko oseba, ki je zmožna za delo, išče zaposlitev in ni zaposlena v delovnem razmerju ter ne opravlja samostojne pridobitvene dejavnosti kot samozaposlena oseba. Brezposelnost v družbi pa nastane v primeru, ko v državi v določenem obdobju nimajo možnosti za zaposlitev vsi prebivalci v aktivni dobi, ki iščejo zaposlitev in so zmožni za delo« (Bubnov Škoberne, 1997, str. 15).

Brezposelnost težko opredelimo kot nek skladen koncept, sploh če imamo v mislih različne skupine, ki se soočajo z brezposelnostjo. Nekako jo je lažje enoznačno opredeliti z ekonomskega vidika. V tem pogledu se na mednarodni ravni še vedno najpogosteje sklicujejo na opredelitev brezposelnosti Mednarodne organizacije dela ILO. Po tej najširše sprejeti definiciji brezposelnosti, so »brezposelne osebe, osebe stare 15 let ali več in ki izpolnjujejo sledeče pogoje. V referenčnem obdobju niso opravile nikakršnega dela za plačilo niti niso zaposlene ali samozaposlene. Prav tako so v zadnjih štirih tednih pred anketiranjem aktivno iskale plačano delo (zaposlitev ali samozaposlitev), kar pomeni, da so uporabile vsaj en formalni ali neformalni način iskanja zaposlitve ali možnost za samozaposlitev. Ter še, da so se takoj pripravljene zaposliti, če bi našle zaposlitev ali bi jim bila omogočena samozaposlitev (takojšnja pripravljenost za zaposlitev je definirana kot čas v naslednjih dveh tednih od trenutka anketiranja). Prav tako se kot brezposelne osebe štejejo osebe, ki so zaposlitev že našle in jo bodo šele začele opravljati. Preostala populacija (torej stara 15 let ali več), ki v referenčnem obdobju ni delala za plačilo in ni aktivno iskala dela, pa se razvrsti v kategorije neaktivnega prebivalstva, kamor se prišteva tudi prebivalstvo do 15. leta starosti« (O'Higgins, 1997, str. 1, 2).

4.2 Fenomen brezposelnosti mladih

Brezposelnost mladih je v večini evropskih držav višja od splošnih stopenj brezposelnosti, zaradi česar je prepoznana za enega izmed osrednjih problemov zaposlovanja. Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije mladi predstavljajo četrtno svetovne delovne sile in hkrati tudi polovico brezposelnih po vsem svetu (Mladinski svet Slovenije, 2010). V vseh evropskih državah so stopnje brezposelnosti tako močno povezane s starostjo in so najvišje prav v starostni skupini 15 do 24 let (Trbanc, 2007).

V skupino mladih brezposelnih se tako štejejo vse osebe, stare od 15 pa do 26 let (24-30 let), ki so brez dela. Sem spadajo šolajoča mladina, mladi brezposelni z visoko stopnjo izobrazbe, mladi brezposelni z nizko stopnjo izobrazbe (ki imajo končano le osnovno šolo), mladi brez izobrazbe, kot tudi mladi moški in mlade ženske. Za opazovanje mladih na trgu dela v Sloveniji, je tako starost 15 let določena kot spodnja starostna meja, ki pomeni zaključeno najnižjo obvezno stopnjo izobrazbe. Prav tako je slednja starost zakonsko določena najnižja starost, pri kateri se oseba lahko zaposli oziroma prijavi na Zavod za zaposlovanje. Zgornja

starostna meja (24-26 let, nekateri jo uporabljajo tudi do 30 let) pa načelom predstavlja starost ob končanju rednega šolanja na najvišji izobrazbeni stopnji« (ZRSZ, 2010).

»Brezposelnost mladih se pokaže kot posledica težav, ki jih imajo mladi ob prehodu iz šolanja ali opravljanja občasnih zaposlitev v bolj stabilno zaposlitev. Za države EU lahko rečemo, da stopnje mladinske brezposelnosti sledijo cikličnemu vzorcu. Od sredine osemdesetih do začetka devetdesetih let so stopnje mladinske brezposelnosti v Evropi padale, vendar je ekonomska recesija na začetku devetdesetih let in čemur smo priča v zadnjih letih ta trend spet obrnila navzgor. V večini držav EU so stopnje brezposelnosti mladih, podobno kot pri nas v Sloveniji, približno dva – do trikrat višje od splošnih stopenj brezposelnosti« (Trbanc, 2005a, str. 178). Prav s primerjavo razmerij med mladinsko in splošno brezposelnostjo lahko dobimo pravo predstavo o odprtosti oziroma zaprtosti trga dela za mlade. V tem kontekstu Trbanc (2007) na podlagi podatkov Eurostata, ugotavlja, da je bila na primer na Nizozemskem mladinska brezposelnost 1,7-krat višja od celotne brezposelnosti, v Luksemburgu kar 3,4-krat višja, v Italiji ter prav tako v Sloveniji pa 2,3-krat višja. Omenjena razmerja so se v zadnjih letih še povečala (Eurostat, 2011).

»V Sloveniji so bile stopnje mladinske brezposelnosti najvišje v prvi polovici devetdesetih, ko je bilo novo zaposlovanje zaradi že omenjene gospodarske krize in presežkov zaposlenih v podjetjih skoraj povsem ustavljeno. Leta 1993, ko je gospodarska kriza dosegla vrh, je bila stopnja mladinske brezposelnosti 24,2% (ob siceršnji stopnji brezposelnosti v populaciji 9,1%). Od druge polovice devetdesetih let je stopnja mladinske brezposelnosti začela upadati (leta 2006 je stopnja brezposelnost mladih znašala 13,9%, ob siceršnji 6,0% brezposelnosti v populaciji)« (Trbanc, 2007, str. 43). A se je stopnja brezposelnosti mladih znova pričela višati v času ekonomske in gospodarske recesije, kateri smo priča v zadnjih letih. »Tako je stopnja brezposelnosti mladih, starih med 15 in 26 let, v zadnjih treh mesecih leta 2010 znašala 15,6%« (Lah, Rutar in Svetin, 2011b, str. 9). »Tako je bila višja kar za 2,6 odstotne točke kot v prejšnjem četrletju istega leta« (Lah, Rutar in Svetin, 2011a). Da brezposelnost med mladimi ostaja in postaja pereč problem, kažejo tudi statistični podatki SURS-a za leto 2011. Tudi v prvih treh mesecih leta 2011 je bila stopnja brezposelnosti najvišja med mladimi, in sicer je bila 18,8-odstotna ali za 3,2 odstotne točke višja kot v 4. četrletju 2010 in za kar 5,9 odstotne točke višja kot v 3. četrletju 2010 (Lah in Svetin, 2011a). Od aprila do junija 2011 je bil sicer zabeležen upad stopnje brezposelnosti med mladimi na 13,4 odstotno stopnjo (Lah in

Svetin, 2011b), a kljub temu so podatki zaskrbljujoči. Ne glede na to, kako visoka je stopnja brezposelnosti mladih, pa je ta zaskrbljujoča, če je dolgotrajna.

4.3 Zakaj je brezposelnost mladih problem?

Zaradi staranja prebivalstva in vedno večjega števila mladih posameznikov, ki vstopajo na trg dela, postaja mladinska brezposelnost vedno bolj pereča tema. »Kot že omenjeno je mladinska brezposelnost v Sloveniji postala resnejši problem v obdobju tranzicije v devetdesetih letih. Prezaposlenost, s katero so se ukvarjala podjetja, stečaji, počasno nastajanje novih podjetij, so bili vzroki za majhno povpraševanje delodajalcev po delovni sili. Za mlade je bilo malo možnosti, da se bodo zaposlili, zato so postali brezposelni« (Trbanc in Verša, 2002, str. 354, 355). Visoka stopnja mladinske brezposelnosti (kot splošna brezposelnost) predstavlja velike težave predvsem za mlado generacijo, ki vstopa na trg dela, kot tudi družbo in celotno skupnost. Pojavijo se socialni in gospodarski problemi. Poleg posledic brezposelnosti za posameznika (ki jih predstavljam v nadaljevanju), nikakor ne gre zanemariti bistvenega pomena zaposlitve in s tem posledično finančne neodvisnosti, s katero se lahko posameznik šele dokončno osamosvoji in začne z dolgoročnim načrtovanjem lastne prihodnosti. Nezaposlenost mladih pa predstavlja tudi družbi določena tveganja in nevarnosti. »Najprej to, da ima mlada generacija, ki išče in čaka na zaposlitev, običajno velik delež izobraženih in višje kvalificiranih oseb in je zato njihova nezaposlenost čista izguba za družbo. Predvsem pa množica nezaposlenih mladih pomeni krepitev regresivnih potencialov med mladino. Torej vsega, kar ohranja in podpira socialno infantilizacijo mladih in kar jih posledično napravi sprejemljive za različne manipulacije« (Ule in Mihelj, 1995, str. 123).

»Nezaposlenost zniža standard oziroma kakovost življenja v družbi. Delavci so zaradi strahu, da jim nebo uspelo najti novi zaposlitve, vse manj pripravljeni zapustiti nezadovoljiva delovna mesta. Delovna sila postane tako manj mobilna in poveča se število odtujenih delavcev. Množična brezposelnost zmanjšuje priložnosti, da bi vsi dosegali enake možnosti. Prav tako naraščajo delitve znotraj družbe. Posamezniki lahko na primer nezaposlenost pripišejo priseljencem ter etničnim manjšinam. Le-ti tako postanejo grešni kozli in tako se povečajo rasne napetosti« (Haralambos in Holborn, 2001, str. 254).

Krčenje možnosti za zaposlovanje mladih, vpliva na povečanje kriminala v družbi, nasilja ter lahko vodi tudi do drugih socialno patoloških pojavov, za katere je lahko zadrževanje

brezposelne mladine v šoli pomembno olajšanje, čeprav gre na prvi pogled le za odlaganje problemov (Petersen in Mortimer, 1994). Politiki, akademiki in novinarji nezaposlenost povezujejo s široko paleto družbenih problemov, kot so na primer bolezni, prezgodnje smrti, poskusi samomorov in dejanski samomori, ločitve, nasilje nad otroki ipd. (Haralambos in Holborn, 2001). Problem mladinske brezposelnosti vidim tudi v tem, da zaradi nje mladi postanejo apatični, depresivni in vse bolj pričnejo posegati po alkoholu in ostalih drogah. Če mladi ne vidijo nekega smisla v svoji prihodnosti, postajajo vedno bolj agresiven in hkrati problematičen segment družbe, posledica česa je tudi večja socialna izključenost in socialni nemiri, upori.

»Tako luksemburške smernice zaposlovanja, iz leta 1999, od držav članic pričakujejo, da bo vsakemu mlademu brezposelnemu v prvih šestih mesecih (od nastanka brezposelnosti) omogočen nov začetek v oblikah usposabljanja, prekvalificiranja, delovne prakse, zaposlitve ali drugega ukrepa zaposlovanja« (Trbanc 2007, str. 39). V Sloveniji se je ta cilj zastavil v Programu aktivne politike zaposlovanja:

4.4 Vzroki za brezposelnost mladih

Vzroki za naraščajočo brezposelnost med mladimi so mnogovrstni. Kot je v nalogi že omenjeno, lahko vzroke iščemo tako med demografskimi dejavniki, mikro in makro-ekonomskimi spremembami ter izobrazbenimi dejavniki. A kot kaže, je »očitno največja težava mladih na trgu delovne sile «*brezposelnost zaradi zaustavljenega zaposlovanja*« (Trbanc, 1992b, str. 139). Stečaji podjetij, zapiranje delovnih mest in velik dotok mladih na trg delovne sile, ki ga trg težko hitro vsrka, vplivajo na povečano brezposelnost mladih. Prav tako so pomembni tudi ekonomski vzroki, pri čemer ustavljen gospodarski razvoj in nefleksibilnost trga dela povzročata, da je novih zaposlovanj vedno manj.

Omenila sem tudi že demografske spremembe, kjer je že opazen porast števila mladih ljudi in zniževanje rodnosti, ki se bodo v prihodnosti pokazali v primanjkljaju delovne sile. Mladi so prav tako v težjem položaju in bolj izpostavljeni brezposelnosti, zaradi pomanjkanja delovnih izkušenj. Prav tako pa še niso tako zaščiteni z zakoni in pogodbami kot ostali delavci. Trbanc in Verša (2002, str. 338) poleg že omenjenih »strukturnih vzrokov, navajata še povečan obseg netipičnih začasnih oblik zaposlitev in probleme v strukturi delovnih mest na določenih lokalnih in regionalnih trgih.« Tukaj lahko omenim tudi neusklajenost izobraževalnega sistema s potrebami na trgu dela, kar močno vpliva na brezposelnost mladih in neenake

možnosti tudi med mladimi iskalci zaposlitve, kjer določene skupine mladih še težje najdejo primerno zaposlitev (npr. ženske, mladi z nižjo izobrazbo). Vpliva tudi odnos nekaterih delodajalcev, ki mlade povezujejo z negativnimi osebnostnimi značilnostmi.

Ekonomisti vzroke za brezposelnost iščejo na družbeni ravni, in na podlagi vzrokov nastanka ločijo vrste brezposelnosti. »Ciklična brezposelnost nastopi z agregatnim pomanjkanjem povpraševanja na individualni ravni (povpraševanje po potrošnih dobrinah) in na ravni gospodarstva (povpraševanje po finančnih sredstvih za investicije), s čimer se zniža povpraševanje po produktih, kar pa vpliva na zmanjšanje obsega proizvodnje in povzroči zmanjšanje števila starih in novih delovnih mest. Tehnološka brezposelnost se pojavlja z uvedbo organizacijskih in tehnoloških novosti, ki zamenjajo veliko človeškega dela in tako povzročajo zmanjšanje potreb po zaposlovanju novih delavcev in na zmanjšanje števila zaposlenih. Neskladje med zahtevano in dejansko izobrazbo in usposobljenostjo za prosta delovna mesta, je razlog strukturne brezposelnosti. Ločijo tudi regionalno in sektorsko strukturno brezposelnost. Sektorska nastopi, kadar brezposelni nimajo veščin in znanj za iskanje zaposlitve, regionalna pa takrat, ko brezposelni ne živijo na območju, kjer je povpraševanje po ustreznih delovnih mestih« (Bubnov Škoberne, 1997, str. 16). Prav s slednjo težavo se v precejšnji meri soočajo mladi v koroški regiji. V povezavi z vzroki za brezposelnost (mladih) omenjajo še »frikcijsko brezposelnost, ki je posledica rednih zaposlovalnih procesov in nastane zaradi menjave zaposlitve v času, ko posameznik preneha z eno zaposlitvijo in čaka na začetek nove. (Bubnov Škoberne, 1997, str. 16).

V vezi s tem, sociologi govorijo o t.i. »dvotretjinskih družbah«. »Sodobne poindustrijske družbe se vedno bolj jasno členijo v t.i dvotretjinske družbe, kar pomeni, da dve tretjini za delo sposobne populacije ostajata zaposleni oz. imata možnost na trgu delovne sile, ena tretjina pa ostaja odrinjena na rob od zaposlitve in se mora znajti, kakor ve in zna. V to zadnjo tretjino torej spadajo tudi mladi, ki ne najdejo trajne zaposlitve. Velja omeniti, da to niso le mladi z nizko izobrazbo in kvalifikacijo, temveč tudi mladi z višjo in visoko izobrazbo. Posledice kapitalističnega družbeno-ekonomskega sistema in konkurenčnosti na trgu delovne sile tudi mladim, ki so šolanje dokončali, ne zagotavlja zaposlitvenih možnosti, temveč jih čaka gospodarski sistem, ki proizvaja brezposelnost. To je tudi ena bistvenih strukturnih sprememb, ki še posebej kruto zadeva realnost mladih in njihovo zaposlitveno perspektivo« (Rapuš Pavel in Dekleva, 2004, str. 14).

4.5 Brezposelnost mladih in njene posledice

Torej glede na to, kako pomembno se delo vrednoti, se pojavlja vprašanje, kako sprememba izgube delovnega mesta oz. odsotnost sploh prve zaposlitve vpliva na brezposelnega mladega odraslega? Priča smo številnim raziskavam na področju preučevanja povezanosti med brezposelnostjo in kvaliteto fizičnega in psihosocialnega zdravja mladih ljudi. »Posledice brezposelnosti pri mladih naj bi bile sicer manj izrazite kot pri starejših, saj jih večina še živi pri starših, in je tako brezposelnost zanje le podaljšanje predhodnega stanja. A ker zaposlitev za mlade ne pomeni le ekonomske osamosvojitve temveč tudi vstop v odraslost, psihosocialne posledice mnogo bolj poškodujejo osebnost, kot pri starejših brezposelnih. Navzven so verjetno najočitnejše finančne posledice. V raziskavah (Alvaro, Garrido idr.) se je pokazalo, da je pri mladih njihova ekonomska prikrajšanost (finančne ovire, finančna odvisnost od staršev) bolj povezana z njihovim duševnim zdravjem kot pa njihov zaposlitveni status« (Žorga in Poljšak-Škraban, 2007, str. 22, 23). Finančni primanjkljaj poleg tega, da lahko vodi v revščino, vpliva tudi na to, da se mladi pozneje odločajo za oblikovanje lastnih družin (Kanjuo Mrčela, 2007). Rezultati španske študije (Hammer, 2003, po Rapuš Pavel in Dekleva, 2004) kažejo, da mladi brezposelni trpijo predvsem zaradi finančnih ovir in finančne odvisnosti od staršev, kar večkrat vodi v družinske konflikte, ki so vir stresa za mlade. Najbolj izrazit stresni faktor mladim predstavljajo pritožbe staršev zaradi njihove brezposelnosti, drug prevladujoč dejavnik pa je občutek negotovosti, kdaj in ali sploh bodo dobili delo.

Fend (1994, po Ule, 2000b) meni, da je pri analizi psihosocialnih posledic brezposelnosti mladih potrebno upoštevati spremenljivke socialnega konteksta: regionalni kontekst (ruralni ali urbani) in stopnjo nezaposlenosti v regiji, spol, socialni in družinski kontekst, ekonomske, socialne in psihične podpore, ki jih ta kontekst daje mladostniku.

Socialne posledice brezposelnosti posegajo na tri nivoje: posledice za družbo, posledice za družino in posledice za brezposelno osebo samo (Rapuš Pavel in Dekleva, 2004).

»Zaposlitev je razumljena kot medij socialne integracije, nezaposlenost pa lahko tako pomeni nevarnost zmanjšanja neformalnih socialnih odnosov, kar pri mladih povečuje občutke osamljenosti, izključenosti, zoženja socialnih stikov, umika v izolacijo in vodi v različne psihosocialne posledice. Nezaposlenost osebi prav tako zmanjša možnosti za socialno priznanje in udeležbo pri oblikovanju družbenega ter individualnega življenja, kar povečuje

Grubelnik, T. (2012). *Problematika brezposelnosti mladih v koroški regiji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

občutke nemoči, izgube nadzora nad lastnim življenjem in povečanje apatije« (Zorc Maver, 2007, str. 13). Mnogi brezposelni imajo težave tudi s smiselnim načinom strukturiranja in izrabe prostega časa (Haralambos in Holborn, 2001).

Brezposelnost postavlja mladega človeka v vse bolj neugoden socialno – ekonomski položaj, zmanjšuje mu status in ugled v družbi, ga marginalizira in povzroča dolgotrajne psihične poškodbe in posledice na samopodobi mladega človeka (Ule, 2000b). Pokažejo se spremembe v samopodobi posameznika, ki se odraža kot izguba samozaupanja in samospoštovanja, občutka smisla ter spremembe vrednot. Znanje, ki še ni bilo potrjeno v praktičnem delu, v poklicu, hitro zastari in se izgubi. Tako se pri mladem brezposelnem človeku pojavi nevarna zmes izgube osebne in socialne identitete. Daljša nezaposlenost lahko pri mladih brezposelnih povzroči, da se razvije socialno negativen odnos do dela in tudi družbe nasploh. Pri mladih, lahko pride tudi do redukcije življenjskih ciljev in aspiracij (Ule in Mihelj, 1995). Študija, ki sta jo izvedla Eden in Aviram (1993, po Klemenčič, 2006, str. 482), je pokazala, da je »dolžina brezposelnosti na začetku njune študije zelo visoko (-.74) korelirala z meritvami samoučinkovitosti. Ugotovila sta, da dlje kot so bili posamezniki brezposelni, pomembno bolj so se ocenjevali kot neučinkovite.«

Warr (po Rapuš Pavel in Dekleva, 2004) temu dodaja še naslednje posledice dalj časa trajajoče brezposelnosti: strah pred materialnim pomanjkanjem, redukcija življenjskih oblik, redukcija odločitev, primanjkljaj delovnega zadovoljstva, zoženje socialnih stikov, znižanje socialnega statusa in negotovost glede prihodnosti. Dolgotrajna brezposelnosti vpliva na razmišljanja in pričakovanja mladih glede njihove prihodnosti. Raziskava Mladina 2010 (Lavrič idr., 2010, str. 412, 413), ugotavlja »da so mladi glede svoje osebne prihodnosti še vedno optimistični, in jo vidijo boljše kot svojo sedanost, glede prihodnosti naše družbe pa so bistveno bolj pesimistični. Mladi glede svoje prihodnosti največ nelagodja občutijo v zvezi s pomanjkanjem denarja, stanovanjsko problematiko in negotovostjo glede zaposlitve. Prav ti strahovi so se v zadnjem desetletju občutno povečali.«

Brezposelnost mladih pa ima v zgodnji fazi lahko tudi nekatere pozitivne učinke na duševno zdravje, pridobijo več prostega časa, so odmaknjeni od zahtev in rutine vsakdanjega delovnega življenja (Schober, 1987, po Rapuš Pavel in Dekleva, 2004).

Grubelnik, T. (2012). *Problematika brezposelnosti mladih v koroški regiji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

Pačnik (1995, po Žorga, Poljšak Škraban, 2007, str. 21) kot izrazite posledice brezposelnosti navaja tudi, »nespečnost, večjo zaskrbljenost, razdražljivost, stres in sovražnost do drugih. Poveča se tudi stopnja anksioznosti in depresivnosti. Kažejo se tudi različni bolezenski znaki, ki lahko privedejo do pravih psihosomatskih bolezni, kot so npr. razjeda na želodcu, težave v delovanju srca, spremembe na koži. Na Centrih za socialno delo, delavci zlasti pri mladih opažajo tudi vedenjske motnje, kot so agresivnost, kraje, popivanje in jemanje drugih drog. Težave imajo pri vzpostavljanju novih stikov in trgati se začnejo prijateljske in sorodstvene vezi, opuščajo družbeno življenje, saj zaradi spremenjenega položaja ne morejo ostajati v stiku z dotedanjim okoljem. Pri mladih brezposelnih pa so pogosti tudi občutki sramu, krivice in prevaranosti.«

Teoretski okvir, ki pojasnjuje negativne učinke psihičnih posledic brezposelnosti na mlade daje teorija naučene nemoči. Mladi, ki še niso bili zaposleni, pridejo pod vpliv naučene nemoči, pri čemer reagirajo apatično, depresivno in nemočno. Razvijejo posplošeno pričakovanje, da se dogodkov, dejavnosti ne da nadzirati. Ta predpostavka vpliva na tri vedenjske primanjkljaje: kognitivnega, motivacijskega emocionalnega. Zmanjšajo se miselni napor in motivacija za reševanje problemov, poveča se lahko tudi anksioznost zaradi nenadzorovanih situacij (Ule, 2000b).

»Nenazadnje brezposelnost na mladega človeka deluje kot stigma, ki mu znižuje vrednost v očeh vrstnikov kot tudi starejših ljudi, saj ga zaznamujejo kot neuspešnega. (Ule in Mihelj, 1995, str. 122). Mnogi mladi razvijejo številne predsodke o brezposelnih, kar vpliva na njihovo samopodobo in samopodobo v odnosu do vrstnikov. Raziskovalci pri brezposelnih mladih izpostavljajo pomen primerno strukturiranega družinskega okolja, ki lahko ublaži občutke krivde, nemoči in izolacije, ki prizadenejo mlade in s tem omeji nevarnost posledic brezposelnosti pri mladih. Družina lahko v takih pogojih najbolje zagotovi ne le finančno temveč tudi moralno in socialno oporo posamezniku. Nevarnost socialne izolacije je večja tam, kjer je fenomen mladih brezposelnih manj prisoten. V teh primerih so mladi brez zaposlitve toliko bolj izpostavljeni in hitreje stigmatizirani kot osebni krivci za lasten položaj (Ozamiz, Gumplmaier in Lehtinen, 2001).

4.5.1 Vidik socialne izključenosti brezposelnih mladih

V moderni družbi zaposlitev predstavlja pomemben del življenja posameznika in vir finančne neodvisnosti, socialne participacije, in vedno bolj nekako tudi prestiža. Brezposelnost pa predstavlja dejavnik tveganja za socialno izključevanje mladih.

Nekatere študije na področju preučevanja problematike brezposelnih mladih so se usmerile v naraščajoči problema socialne izolacije in izgube socialnih stikov, za katere so prikrajšani mladi, ki so ovirani pri vstopu na trg dela (Donovan in Oddy, 1982, po Rapuš Pavel in Dekleva, 2004). Več raziskav in študij o socialni izključenosti mladih, izključenost iz trga dela povezuje z izključenostjo v medosebnih odnosih. Tako Paugam (1996, po Rapuš Pavel, Dekleva, 2004, str. 17) na primer, ugotavlja, da je »v Franciji negotova situacija na področju zaposlovanja tesno povezana z drugimi izgubami na področju ekonomije in v socialnem življenju (družine, prihodki, pogoji za socialne kontakte idr.), medtem ko permanentno delo prispeva k kvalitetnim socialnim mrežam in je povezano s socialno in ekonomsko vključenostjo. Šibki socialni kontakti mladih se v raziskavi pokažejo v neposredni zvezi z področjem dela.« Do podobnih ugotovitev sta prišla Emler in McNamara (1996, po Rapuš Pavel, Dekleva, 2004), ki ugotavljata, da so mladi brezposelni na Škotskem »odrezani« od številnih možnosti socialnih stikov, kar vpliva na njihovo socialno izključenost. Prav tako Hutchens (1994) ugotavlja, da v Veliki Britaniji brezposelnost mladih, če že ne vodi k popolni socialni izolaciji, vsaj prispeva k restrikciji njihovih socialnih stikov. Brezposelni mladi nimajo možnosti vzpostavljati toliko socialnih stikov na aktivni način, kot bi si jih želeli in to prispeva k doživljanju izoliranosti in občutkom nesrečnosti.

Pri tem Rapuš Pavel in Dekleva (2004), ki sta raziskovala področje socialne vključenosti in psihosocialnega zdravja mladih z izkušnjo brezposelnosti na območju Ljubljane, opozarjata, da se zaradi izgube dela posameznik lahko počuti nemočen, depriviligiran, ne pa nujno tudi socialno izključen iz družbenega dogajanja. Zaposlitev implicira socialno integracijo, in brezposelnost mlademu človeku predstavlja veliko tveganje, a ne pomeni nujno tudi socialno izolacijo. Prepogosto se pozablja, da v sodobnem času mladi drugače gledajo na polno zaposlitev, saj ta zanje več ne predstavlja osrednjega zanimanja.

4.6 Spoprijemanje brezposelnih mladih s situacijo brezposelnosti

Med mladimi brezposelnim lahko prepoznamo različne oblike spoprijemalnih strategij s situacijo brezposelnosti. Različne študije, ki se ukvarjajo z načini spoprijemanja s situacijo brezposelnosti in opredeljujejo različne življenjske sloge brezposelnih mladih odraslih, ponuja dober vpogled v možne odzive na brezposelnost.

Becker (1989, po Petersen in Mortimer, 1994) na primer ugotavlja, da nezaposleni reagirajo na nastalo situacijo na štiri načine: »prva reakcija je »*dezorientiranost*«, kjer posameznike ob izgubi dela spremljajo občutki neuporabnosti, brezcilnosti in socialne izolacije. Druga reakcija se kaže prvenstveno med nezaposlenimi, ki nimajo partnerja in pri katerih se intenzivno pojavlja *občutek osamljenosti*. Tretja reakcija je »*alternativna*«. Posamezniki te skupine menijo, da brezposelnost pomeni hkrati svobodo, več možnosti slediti različnim lastnim interesom in se izražati, ne da bi morali za to delati. Avtor meni, da je tovrstna reakcija značilna za osebe brez velike delovne tradicije, ki jih družina ne ovira, in ki pogosto delajo v nižjih kategorijah. Četrta reakcija v situaciji brezposelnosti pa poudarja *finančno skrb*. Najpogosteje jo zasledimo pri moškem spolu, kadar je delo moškega pomemben ali edini finančni vir za preživljanje družine.«

Engberesen (1990, po Rapuš Pavel in Dekleva, 2004, str. 19), je preučeval »kulture nezaposlenih«, in na podlagi ugotovitev prepoznal »štiri tipe: *konformiste, individualiste, fataliste in avtonomneže*. Ugotavlja, da se mladi v primerjavi s starejšimi pogosto približajo konformistični in individualistični kulturi. Konformisti se držijo tradicionalnega pogleda na delo. In ko ostanejo brez dela pri njih prevladujejo občutki brezcilnosti, da so izven dogajanja. V primerjavi z drugimi skupinami se poslužujejo velikega navora, da bi našli delo in na ta način postali neodvisni. Ker so socialno integrirani, velik del časa preživijo s sorodniki in prijatelji. Državno podporo sprejemajo kot pravico, istočasno pa se počutijo ponižani. Individualna kultura pa je značilna za »podjetne« posameznike. Njihove mreže prijateljev se razširjajo preko meja sosedov. V njihovih življenjih ne prevladuje močna socialna kontrola. Imajo lastne vrednote, ki jim služijo, da obidejo zunanje vloge, ki jim jih postavljajo avtoritete. Njihova delovna morala je koristolovska. Posebno cenijo svobodo in prosti čas, ki ga imajo več zato, ker živijo od državne pomoči.«

Hendry in Kloep (2002, po Klemenčič, 2006, str. 482, 483) pa sta na primer v svoji študiji »identificirala življenjske sloge brezposelnih mladih odraslih. V omenjeni študiji so se pokazali štirje različni odzivi na situacijo brezposelnosti med mladimi odraslimi. Prvo strategijo spoprijemanja z brezposelnostjo bi lahko označili kot *moratorij pri prehodu v zaposlenost*. Avtorja sta ugotovila, da se je ta strategija pojavljala med mladimi odraslimi, ki niso imeli izdelane strategije glede lastne kariere ali pa niso imeli izkušnje z delom, vendar so večinoma ta čas izkoristili za razmišljanje o prihodnji delovni karieri in so tako izkušnji brezposelnosti pripisali pozitiven pomen. Nekateri izmed njih so se pripravljali na prihodnje dosežke, ki bi jim omogočili rešitev iz stagnacije, a avtorja zanje trdita, da jih kljub temu ne moremo označiti kot aktivne »razvijalce«.

Drugi način, ki je precej manj produktiven za posameznika, se je pokazal pri mladih moških, ki so se zbirali v skupinah na ulici (street-corner groups) brez virov, da bi si lahko poiskali zadovoljivo, strukturirano preživljanje prostega časa ali da bi si poiskali službo. To strategijo spoprijemanja z brezposelnostjo sta avtorja poimenovala *nesrečna stagnacija*, za katero je bilo značilno, da se je pojavljala predvsem znotraj neperspektivne ekonomske klime. Tretji način spoprijemanja z brezposelnostjo je bil prisoten med mladimi odraslimi (prav tako pretežno moškimi), ki so svoj čas preživljali doma, gledali televizijo ter tako le redko zapustili svoj dom in se družili z drugimi. Pri njih je bil prisoten vzorec pasivnosti, vdaje v situacijo in samotarskega načina življenja ter izrazito negativna naravnost do izkušnje brezposelnosti. Ta način je označen kot *nesrečna stagnacija na robu propada*, katere glavna značilnost je apatija, ki je bila posledica nešteto zavrnjenih prošelj za službo, pomanjkanja strukture vsakodnevnega življenja ter vseskozi prisotnega dolgočasja. Doživljanje takšne apatije posamezniku preprečuje kakršnokoli aktivno pozicijo za spoprijemanje s situacijo lastne brezposelnosti.« Slednji dve strategiji, torej nesrečno stagnacijo in nesrečno stagnacijo na robu prepada, bi lahko tako povezali s pojavom naučene nemoči.«

Najbolj konstruktiven način spoprijemanja s situacijo brezposelnosti, pa se je pokazal pri mladih odraslih, ki jih avtorja (Hendry in Kloep, 2002, po Klemenčič, 2006, str. 484) imenujeta »razvijalci« oz. »podjetniki«. Zanje je bilo značilno, da so vse svoje moči in vire usmerili v iskanje zaposlitve. Njihova želja po aktivni spremembi trenutnega stanja se je kazala v tem, da so se udeleževali kratkotrajnih usposabljanj, izobraževanj in se dodatno kvalificirali, da bi povečali možnost lastne zaposljivosti. Pripravljani so bili sprejeti alternativne zaposlitve, se zaposliti tudi za polovični delovni čas, s čimer so pridobili dodatne izkušnje z delom in si tako povečali obseg iskanja nadaljnjih možnosti.«

V zvezi s tem se postavlja zanimivo vprašanje, ali je možno, da izkušnja brezposelnosti vpliva na osebno rast posameznika? Klemenčič (2006) trdi, da če se posameznik spoprime s stresno situacijo brezposelnosti kot z izzivom, če je to kratkotrajna situacija s pozitivnim izidom in če so prisotni tudi drugi dodatni varovalni dejavniki, mu ta situacija lahko služi kot potencial za razvoj.

5 BREZPOSELNOST MLADIH V KOROŠKI REGIJI

»Že pred obdobjem tranzicije so v obsegu in strukturi brezposelnosti obstajale razlike med območnimi službami Zavoda za zaposlovanje, tranzicijske spremembe pa so razlike še bolj poudarile. Strukturne spremembe v gospodarstvu, ki jih je spremljala še gospodarska recesija, so najbolj prizadele območne službe in regije z velikim deležem zaposlenih v predelovalni industriji, predvsem v delovno intenzivnih panogah« (Malačič, 2006, str. 16). Mednje uvrščamo tudi koroško regijo, ki je del Območne službe Velenje.

5.1 Kratka predstavitev regije

»Koroška regija leži v severnem delu Slovenije ob meji z Avstrijo in obsega 5,1% površine celotne države. Z nekaj nad 1000 km², kar predstavlja 3,7% prebivalstva celotne Slovenije in nekaj nad 74.000 prebivalci, sodi regija med manjše statistične regije. Zaobjema tri doline, Dravsko, Mežiško in Mislinjsko, sestavlja pa jo 12 občin: Črna na Koroškem, Mežica, Prevalje, Ravne na Koroškem, Mislinja, MO Slovenj Gradec, Dravograd, Muta, Vuzenica, Radlje ob Dravi, Podvelka in Ribnica na Pohorju« (Regionalna razvojna agencija za Koroško, 2006, str. 3,4). Koroška je ena izmed najstarejših slovenskih industrijskih regij, izrazito »izvozno usmerjena in znana predvsem po tradicionalnih industrijskih panogah (jeklarstvo, železarstvo, rudarstvo, kovaštvo in lesarstvo). Za koroško regijo velja, da izkazuje v zadnjih letih razvojne probleme, saj je z izjemo relativno mladega prebivalstva v vseh kazalnikih pod slovenskim povprečjem« (Regionalna razvojna agencija za Koroško, 2006, str. 7,8).

5.2 Brezposelnost v koroški regiji

»Koroška regija se sooča z nadpovprečno brezposelnostjo nekaterih skupin, z velikim strukturnim neskladjem na trgu dela in primanjkljajem kadrov na posameznih področjih ter odlivom mladih visoko izobraženih kadrov iz regije« (Regionalna razvojna agencija za

Grubelnik, T. (2012). *Problematika brezposelnosti mladih v koroški regiji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

Koroško, 2006, str. 23). Med brezposelnimi prevladujejo ženske, stečajniki, posamezniki brez izobrazbe ali s I. in II. stopnjo izobrazbe, starejši, invalidi in pa mladi oziroma iskalci prve zaposlitve (ZRSZ, 2010). Regijo pa zaznamuje tudi visok primanjkljaj delovnih mest in slaba izobrazbena struktura prosilcev na trgu delovne sile. Prav zaradi slabih zaposlitvenih možnosti in splošne neprivlačnosti območja, regija izgublja mlad izobražen kader, ki se po končanem študiju le redko vrača v domače okolje.

V regiji prevladujejo že prej omenjene tradicionalne industrijske panoge. Še pred dobrimi petnajstimi leti je bilo v industriji zaposlenih 72% vseh aktivnih prebivalcev, večina od teh v treh velikih sistemih: Železarni Ravne, Rudniku Mežica in Lesni Slovenj Gradec. Po razpadu velikih sistemov in stečajih mnogih podjetij (npr. Prevent), te panoge sedaj zaposlujejo bistveno manjši delež aktivnega prebivalstva (Regionalna razvojna agencija za Koroško, 2006).

Leta 2002 (stopnja registrirane brezposelnosti je znašala 11,6%) in predvsem od leta 2009 naprej (11,0% stopnja registrirane brezposelnosti; v primerjavi s splošno stopnjo registrirane brezposelnosti v Sloveniji- 8,9%), je brezposelnost v koroški regiji naraščala, kar nam kažejo tako stopnja registrirane brezposelnosti, kot tudi podatki o številu brezposelnih oseb. V septembru 2003 je Območna služba Velenje, z 12,1% stopnjo registrirane brezposelnosti postala območna služba z nadpovprečno brezposelnostjo (povprečje v Sloveniji je znašalo 11,0%). V Avgustu 2011, je bilo na tem območju brez dela 12,8% aktivnega prebivalstva regije« (ZRSZ, 2003; ZRSZ, 2010). »Največji problem predstavlja strukturna brezposelnost. Za slovenske razmere je tukaj nadpovprečen delež dolgotrajno brezposelnih. Prav tako pa v primerjavi z EU izstopa nadpovprečen delež brezposelnih mladih (indeks 102,2; EU25-100)« (Regionalna razvojna agencija za Koroško, 2006, str. 8).

V zadnjih mesecih se v regiji kaže nekoliko pozitivnejši trend. Po podatkih ZRSZ (2010; 2011), se je konec leta 2010 število trajno brezposelnih na vseh uradih za delo v regiji zmanjšalo. V lanskem letu se je prav tako spremenila struktura brezposelnih oseb, in sicer so se nekoliko zmanjšali deleži (ki kljub temu še vedno ostajajo visoki) brezposelnih iskalcev prve zaposlitve, mladih starih do 26 let, trajno presežnih delavcev in stečajnikov.

5.3 Brezposelnost mladih v koroški regiji

»Zavod za zaposlovanje, to je kraj, kjer se končajo sanje, da delal bom, mirno živel, da bom denarja nekaj imel, da kupu bom star avto in pa stroj za pranje. Zavod za zaposlovanje, to je kraj, kjer se končajo sanje, da bom še kdaj šel na dopust, nikol več trgal si od ust, da bom otroke delal in tud skrbo zanje.«

(Zavod za zaposlovanje, Adi Smolar, koroški kantavtor)

5.3.1 Mladinski trg dela v koroški regiji

»Mladi so danes pogosto vezani na svoje lokalne trge delovne sile, že zato, ker so pogosto še (vsaj delno) odvisno od materialne pomoči staršev. Lokalni trgi se med seboj precej razlikujejo v strukturi možnosti in priložnostih, ki jih nudijo. Razlike v strukturi povpraševanja po delovni sili izhajajo predvsem iz razlik v industrijski strukturi, strukturi gospodarstva posamezne regije oz. okolja« (Trbanc, 1992b, str. 128). Delež mladih med brezposelnimi se tako v nekaterih regijah znatno povečuje. Delež mladih med brezposelnimi v koroški regiji je v primerjavi s celotno Slovenijo vseskozi večji. »Na primer, leta 2006, je imela takoj za zasavsko regijo, največ mladih brezposelnih, starih do 25 let, prav koroška regija. Z 22,4% mladih brezposelnih je bilo preseženo takratno slovensko povprečje 18,8% brezposelnosti med mladimi« (ZRSZ, Območna služba Velenje, 2011, str. 26).

Eden glavnih problemov koroške regije je izguba razvojne moči. V preteklih letih so bili generator razvoja regije in stabilnosti delovnih mest že prej omenjeni veliki gospodarski sistemi. Z nastopom splošne krize pa so razvojni oddelki postopoma začeli ukinjati različne proizvodne programe (Regionalna razvojna agencija za Koroško, 2006). Trg je zaradi slabih zaposlitvenih možnosti in tudi slabih prometnih povezav, ki bi omogočale ustrezno mobilnost prebivalstva, za mlade neprivlačen in jim nudi manj zaposlitvenih priložnosti. »Premalo možnosti je predvsem za visoko zahtevna delovna mesta« (Regionalna razvojna agencija za Koroško, 2006, str. 22).

Tudi podatkih ZRSZ, Območne službe Velenje kažejo, da se je v letu 2010 sicer nekoliko znižal delež mladih brezposelnih, starih med 18 in 25 let, z 17,5% konec leta 2009 na 13,2% (slednje bi lahko pripisali tudi dejstvu, da se le redki mladi Korošci, ki zaključijo študij vrnejo

Grubelnik, T. (2012). *Problematika brezposelnosti mladih v koroški regiji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

nazaj na lokalni trg), vendar imajo mladi veliko manj novih možnosti za zaposlitev zaradi vztrajajočih težav podjetij na lokalnem trgu, v primerjavi s prejšnjimi leti (ZRSZ, Območna služba Velenje, 2011).

»V letu 2010 so v Območni službi Velenje sprejeli 1.270 novih prijav mladih iskalcev prve zaposlitve, kar je kar za 14,6% več, kot v letu prej. Izmed slednjih je bila v prvo zaposlitev vključena le polovica teh mladih. Večina teh zaposlitev je bila za določen čas« (ZRSZ, Območna služba Velenje, 2010, str. 24). »Ne gre zanemariti dejstva, da je večina (kar 84,2%) prostih delovnih mest v regiji razpisanih za določen čas« (ZRSZ, Območna služba Velenje, 2011, str. 13).

Za koroški trg dela je značilna »specifika sezonskega gibanja potreb pri delodajalcih, ki pomembno vpliva na zaposlitvene možnosti mladih. Trend, ko so delodajalci intenzivneje povpraševali po kadru v spomladanskih in jesenskih mesecih, se v zadnjih nekaj letih spreminja- povpraševanje delodajalcev se v pomladnih mesecih manjša in je višje v poletnih ter jesenskih mesecih. Slednje je povezano z izteki zaposlitev za določen čas« (ZRSZ, Območna služba Velenje, 2011, str. 14).

Neskladje na trgu dela in izrazit primanjkljaj tehničnih kadrov, še posebej na višjih stopnjah, definirajo *strukturno brezposelnost*, kot najpogostejšo vrsto brezposelnosti na trgu mladih v regiji (Regionalna razvojna agencija za Koroško, 2006). »V gospodarski strukturi regije prevladujejo predelovalne in storitvene dejavnosti. Na trgu je povpraševanje predvsem po tehničnih profilih vseh stopenj izobrazbe, zlasti delavcev s poklici ali znanji s področja obdelave kovin, metalurgije. Bistveno manj pa je povpraševanja po kadrih v strokovnih, znanstvenih in tehničnih dejavnostih ter izobraževanju. A osnovnošolci in maturantje se po večini odločajo za družboslovne programe, posledica česar je presežek maturantov in diplomantov družboslovnih smeri na trgu« (ZRSZ, Območna služba Velenje, 2011, str. 14-16).

5.3.2 Vzroki za brezposelnost mladih v koroški regiji

»V koroški regiji je na voljo le 3,3% vseh delovnih mest v državi. Stopnja prostih delovnih mest, ki kaže odstotni delež prostih delovnih mest od vseh delovnih mest je pod slovenskim povprečjem in znaša 1,2 (Slovenija 1,4). *Delovnih mest primanjkuje*, saj je zaposlovanje v malih in srednjih podjetjih (ki v regiji prevladujejo) zaradi različnih razlogov (pomanjkanje

Grubelnik, T. (2012). *Problematika brezposelnosti mladih v koroški regiji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

ustreznega kadra, veliki stroški...) skoraj zaustavljeno« (Regionalna razvojna agencija za Koroško, 2006, str. 9).

»Na neugodne rezultate zaposlovanja mladih vpliva tudi *izobrazbena struktura brezposelnih mladih Korošcev*, ki je nesorazmerna z izobrazbeno strukturo povpraševanja. Do največjih neskladij prihaja na tretji in četrti ter na sedmi stopnji izobrazbe. Kar dobra tretjina brezposelnih mladih je brez poklicne izobrazbe, približno 27% pa ima končano peto stopnjo izobrazbe. To sta najbolj rizični skupini na trgu, saj je po njih najmanj povpraševanja pri delodajalcih. Zanimiv je tudi podatek, da se število študentov (predvsem družboslovnih smeri) povečuje, sorazmerno s tem pa se ne spreminja struktura povpraševanja med delodajalci in ne narašča število zaposlitev za šesto in sedmo stopnjo izobrazbe, kar ustvarja presežek na trgu dela« (ZRSZ, Območna služba Velenje, 2011, str. 25, 26). Presežek diplomantov družboslovnih smeri in pomanjkanje tehničnih kadrov, vodi v povečanje števila mladih brezposelnih v regiji.

Kot že omenjeno je eden glavnih vzrokov za povečano brezposelnost mladih v regiji, *strukturno neskladje med povpraševanjem in ponudbo*, še posebej pri višje izobraženih kadrih. Podatki kažejo, da je v regiji velika ponudba diplomantov družboslovnih fakultet, delodajalci pa povprašujejo predvsem po diplomantih tehničnih fakultet in kadrih s tehničnimi znanji s področja obdelave kovin (povpraševanje je predvsem po strojnikih, metalurgih in tudi kovinarjih-s četrto stopnjo izobrazbe), ki pa jih v regiji primanjkuje. Poleg delavcev brez izobrazbe, zaposlitev (zaradi presežka na trgu dela) tako težje najdejo ekonomisti, pravni strokovnjaki, socialni delavci in pedagoški delavci- učitelji razrednega pouka (ZRSZ, 2010; ZRSZ, Območna služba Velenje, 2011).

Za uskladitev in odpravo omenjenih nesorazmerij, »bo potrebno v regiji vzpostaviti učinkovit sistem formalnega in neformalnega izobraževanja, ki bo usklajeno z gibanji in potrebami na trgu dela, prilagoditi mreže srednješolskega in višješolskega izobraževanja, spodbuditi razvoj socialnega podjetništva in samozaposlovanja mladih« (Regionalna razvojna agencija za Koroško, 2006, str. 23).

6 PREDLOGI ZA POVEČANJE ZAPOS LJIVOSTI MLADIH

Položaj mladih na trgu delovne sile bi bilo potrebno izboljšati, saj gre za »vprašanje perspektiv mlade generacije, ki bo v naslednjih desetletjih nosila breme ekonomskega in družbenega razvoja« (Trbanc, 1992b, 139). Potrebno bi bilo uvesti dodatne ukrepe tako s strani države, izobraževalnih institucij, kot tudi s strani delodajalcev, ki so temeljni nosilci možnih sprememb na omenjenem področju.

Potrebno bi bilo doseči večjo povezanost med izobraževalnim sistemom in trgom delovne sile. Izobrazbeno strukturo mladih je potrebno bolj prilagoditi razmeram na trgu dela, in s tem povečati možnosti zaposlitev mladih, skladnih z njihovo izobrazbo. »Prilagoditi bi morali programe in število vpisnih mest na posameznih izobraževalnih smereh oz. programih, potrebam po znanju, ki jih narekuje trg dela. Prav tako bi morale formalno izobraževalne institucije, v povezavi z javnim in gospodarskim sektorjem, v sklopu izobraževalnega procesa mladim zagotoviti pridobitev praktičnih izkušenj na področjih, na katerih se izobražujejo« (Mladinski svet Slovenije, 2010, str. 11). Pomanjkanje delovnih izkušenj mladih, ki vstopajo na trg dela, je prepoznan problem tako v Sloveniji nasploh, kot tudi na Koroškem. Tako bi bilo potrebno konkretnije povezati izobraževalni sistem z delodajalci in bolj spodbujati pridobivanje relevantnih delovnih izkušenj (npr. preko obveznih praks, študijskih projektov ipd.)

Omenila sem že, da je na trgu dela v državi presežek diplomantov družboslovnih ved in tudi da se vedno več mladih odloča za študij družboslovnih smeri. Za zagotovitev več zaposlitev za omenjen študente, »bi bilo smiselno izdelati načrt preusmeritve trga iz industrijskega na informacijsko-storitvenega. Torej spodbujati intelektualno okolje in temu prilagoditi tudi trg dela, če seveda Slovenija želi postati država, temelječa na znanju« (Mladinski svet Slovenije, 2010, str. 11).

Mlade bi bilo potrebno na vseh stopnjah izobraževanja, bolj opremiti z informaciji (povezanimi z regionalno specifikjo) glede možnosti v izobraževanju in kasneje zaposlovanju. Torej usmeriti jih k zavednemu odnosu do izobraževanja glede na kasnejše možnosti pridobivanja zaposlitev, kar bi posledično lahko skrajšalo obdobje prestopa iz formalnega izobraževalnega sistema na trg dela (Mladinski svet Slovenije, 2010).

Nujno bi bilo potrebno urediti tudi sistem študentskega dela. Povečati bi bilo potrebno nadzor nad izrabo te oblike dela, in se soočiti z že omenjeno ključno problematiko v tem okviru, ki ima pomemben vpliv na gibanja na trgu, brezposelnost in možnosti zaposlovanja mladih, ki so šolanje že zaključili. Študentsko delo pa naj bi se hkrati tudi uradno priznalo kot formalna delovna izkušnja.

Položaj mladih na trgu delovne sile, bi zagotovo močno okrepilo »sistemsko priznavanje neformalno pridobljenega znanja in delovnih izkušenj, kar bi posledično lahko povečalo njihovo zaposljivost in tudi pozitivno vplivalo na njihov razvoj, osamosvajanje in avtonomijo« (Mladinski svet Slovenije, 2010, str. 13). Kot morebitno rešitev problematike pridobivanja prvih zaposlitev za mlade, vidim tudi v povečanju zaposlovanja v nevladnem sektorju. Nevladni sektor je zaradi narave svojega delovanja (prilagodljivo in raznoliko delo, ki mladim zaradi družbeno koristnih implikacij nudi prostor za učenje, ki presega vidik dela kot zgolj vira preživetja) naklonjen zaposlovanju mladih, tudi tistih brez formalnih izkušenj, vendar pa v splošnem ni dovolj finančno podprt, da bi lahko mladim nudil ustrezno število zaposlitev (Mladinski svet Slovenije, 2010). Zato predlagam, da bi bilo potrebno s strani države povečati finančno podporo nevladnim organizacijam za njihovo redno delovanje, ne pa financirati zgolj projekte. In tudi, nevladni sektor v Sloveniji bi se lahko bolj povezal s formalnim izobraževalnim sistemom, s čimer bi si mladi lahko pridobili praktične izkušnje in kasneje morda tudi morebitno redno zaposlitev v nevladnem sektorju.

Na državni in sploh na regionalni ravni, bi bilo potrebno z nudenjem informacij, spodbujanjem inovativnosti in sistemom nagrad ter finančnih ugodnosti (subvencij), spodbujati samozaposlovanje med mladimi, seveda prilagojeno potrebam gospodarstva. »Na koroških uradih za delo opažajo vedno več zanimanja za samozaposlitve med mladimi. A je denarja za subvencije za samozaposlitve vsako leto manj« (Detela, 2011).

Prav tako sem mnenja, da bi bil potrebno razpisati in podeliti več kadrovskih štipendij dijakom in študentom. S kadrovskimi štipendijami si delodajalci v določenem času zagotovijo ustrezno usposobljen kader, s čimer se posledično zniža bodoča strukturna brezposelnost med mladimi. Prav tako bi bilo potrebno pooprčiti nadzor nad poljem sive ekonomije.

6.1 Vloga socialne pedagogike

V preteklosti je bilo težko misliti socialno integracijo mimo poklicne integracije. Raziskave, študije ter že samo naše laično opazovanje družbe zadnjih let, kažejo da postajajo diskontinuitete v poteku zaposlovanju vedno bolj nekako »normalna biografija posameznika« (Ule, 2000b). Za socialno pedagogiko to pomeni, da se življenjska usmeritev in usmeritev za delo ne prekrivata več (Galuske, 2004, po Zorc Maver, 2007). Naloga socialne pedagogike tako ni le opozarjati na spremembe in na novo nastale razmere v družbi, ki se tičejo mladih brezposelnih, temveč je njena naloga reagirati ob dilemah, ki jih prav tako odpira Zorc Maver (2007) in prej podobno Razpotnik (2006): Kako omogočiti nove vzorce socialne integracije, ki bi potekali mimo dela, hkrati pa nudili mladim možnosti za osebni in socialni razvoj? In kakšne oblike pomoči mora razvijati za produktivno soočenje mladih z izkušnjami brezposelnosti?

Zavedati se moramo, da je bistvo krize, kot je pogosto poimenovan trenutni čas, v tem, da pač ni dovolj dela za vse, naše razmišljanje o normalnosti pa še vedno temelji na tem, da šele s plačanim delom svojemu življenju damo vsebino, pomen! Čeprav obstaja veliko programov pomoči, namenjenih mladim brezposelnim, očitno to ni dovolj, saj mnogi mladi še vedno ostajajo brez zaposlitve. Zato je življenjska usmerjenost socialne pedagogike na tem področju pomemben element zmanjševanja socialne izključenosti mladih. Inovativni model na tem področju predstavlja pedagogika »ne-poklicno usmerjenega življenjskega poteka«, ki jo je razvil Krafeld (2000, po Zorc Maver, 2007). »Za to pedagogiko je konstitutivno spoznanje, da mladi vzpostavijo distanco do prisil in omejitev poklicno usmerjenega življenjskega načrta, ki je še vedno globoko zasidran v glavah posameznikov. S tem v zvezi mora socialna pedagogika, kot znanost o socialni integraciji nuditi nove modele socialne integracije, ki ne temeljijo na zaposlenosti kot edini veljavni obliki socialne integracije. Usmerjena mora biti celostno, na podporo alternativnih oblik življenjskega poteka mladih« (Zorc Maver, 2007, str. 15).

Socialni pedagogi, ki so delali, ali pa delajo z mladimi brezposelnimi (Boehnisch, 1994; Walther, 1996; Krafeld, 2000; Galuske, 2002, po Zorc Maver, 2007, sr.16) poudarjajo potrebo po tem, da bi bilo potrebno »razširiti pojem dela in mu poiskati nove pomene. Tako razmišljajo o novem konceptu socialno pedagoškega dela z mladimi brezposelnimi, ki je

usmerjeno v podporo mladostniku, in predstavlja več kot samo probleme na področju poklicne integracije v delo. Usmerjenost v delo, bi morala zamenjati usmerjenost na socializacijske elemente socialnopedagoškega dela z mladimi. Nujen je premik od usmerjenosti v deficite pri posamezniku, na vire v posamezniku, na sposobnosti obvladovanja življenja znotraj neugodnih življenjskih pogojev (govorim o empowerment-u). Pri delu z mladimi brezposelnimi, s poudarkom na njihovi participativnosti, je pomembno razvijati njihovo socialno mreže stikov, iz katerih lahko črpajo nove osebne in socialne vire. In kar je po moje ključno- namesto usmerjenosti samo na trg dela, je nujno, da se socialna pedagogika preko različnih projektov usmeri na delo, ki ima za posameznika pomen, smisel in neko uporabno vrednost.«

Menim, da bi bilo potrebno več pozornosti nameniti novim, bolj neformalnim oblikam združevanja in dati poudarek na prostovoljstvu, ker očitno državne institucionalne oblike pomoči, niso dovolj uspešne (ideja prostovoljnih centrov za samopomoč). Potrebno bo razviti alternative »klasičnim« oblikam dela, v smislu inovativnih socialnopedagoških projektov, ki bi v družbi negotovosti predstavljali večjo fleksibilnost, in pričeti razmišljati bolj v smeri razvoja »neprofitnega sektorja«, da bi s tem dosegli tudi tiste mlade, ki dosedanje oblike pomoči zavračajo.

III. EMPIRIČNI DEL

7 KVALITATIVNA RAZISKAVA

7.1 Raziskovalni problem in namen raziskave

Brezposelnost med mladimi je v večini evropskih držav, tudi v Sloveniji, specifično tudi v koroški regiji, že desetletja, zadnja leta pa sploh, v povprečju konstantno višja od splošnih stopenj brezposelnosti v populaciji, zaradi česar je prepoznana za enega osrednjih družbenih problemov ter problemov zaposlovanja. Za mlade je na trgu dela malo možnosti, da bi se zaposlili, kar za mlado generacijo predstavlja velike težave. Dolgotrajna brezposelnost predstavljajo eno najbolj perečih in aktualnih socialnih vprašanj s področja zaposlovanja. Na to kaže dejstvo, da možnost za zaposlitev tistih mladih, ki so brezposelni več kot eno leto upada z daljšanjem časa brezposelnosti.

Osrednji namen raziskave je raziskati katere teme in področja življenja so povezujejo s sfero dela pri mladih dolgotrajno brezposelnih in na kakšen način, v kakšnih razsežnostih. Z raziskavo želim pokazati in opozoriti na življenjski položaj mladih brezposelnih, živečih v koroški regiji. Ugotoviti in spoznati želim načine spoprijemanja z brezposelnostjo pri mladih z izkušnjo dolgotrajne brezposelnosti in spoznati kako razumejo svoj trenutni življenjski položaj. Namen raziskave pa je prav tako opozoriti na tiste skupine mladih, v teoriji prepoznane kot bolj ogrožene pri zaposlovanju v primerjavi z drugimi mladimi, in sicer mladi z nižjo izobrazbo, mladi priseljenci oz. potomci priseljencev ter mlada dekleta.

7.2 Raziskovalna vprašanja

- Kaj mladim brezposelnim (plačano) delo predstavlja in kakšen pomen mu pripisujejo?
- Kako mladi brezposelni doživljajo lastno brezposelnost?
- Kje mladi brezposelni vidijo razloge za sedanji življenjski položaj, ki ga spremlja brezposelnost?
- Kako se mladi brezposelni spoprijemajo s trenutno življenjsko situacijo, izkušnjo brezposelnosti?
- Ali in kako si mladi brezposelni prizadevajo, da bi spremenili in izboljšali svoj položaj?
- Kaj mladi brezposelni doživljajo kot oporo v trenutni situaciji?

- Kako mladi brezposelni ocenjujejo svoje sedanje življenjske razmere?
- Na kakšen način se brezposelnost povezuje z drugimi področji življenj mladih brezposelnih?
- Ali in kako skupine mladih brezposelnih (ženske, mladi z nižjo izobrazbo in priseljenci oz. potomci priseljencev) prepoznavajo diskriminacijo pri zaposlovanju?
- Kako mladi brezposelni opisujejo lastno vizijo prihodnosti (ne samo na področju dela)?

7.3 Raziskovalna metodologija

7.3.1 Opis vzorca raziskovanih oseb

Za potrebe raziskave sem v vzorec vključila osem mladih, med njimi štiri moške in štiri ženske, živeče v koroški regiji, ki so bili v času raziskave stari med 20 in 28 let in so bili brezposelni eno leto ali več (dolgotrajno brezposelni). Glede na to, da teorija predpostavlja ter prepoznava, da lahko tudi ženski spol, nižja izobrazba in status priseljenca oz. potomca priseljencev predstavljajo ogrožujočo značilnost pri zaposlovanju mladih, sem se odločila da bom po teh spremenljivkah oblikovala vzorec raziskovanih oseb. V vzorec sem tako zajela polovico moških in polovico žensk, polovico mladih z nižjo izobrazbo (pod slednjo sem zajela mlade z dokončano osnovno šolo ali dokončano srednjo poklicno triletno šolo) ter štiri mlade brezposelne z višjo izobrazbo (torej mlade s končano vsaj štiriletno srednjo šolo ali več), ter štiri priseljence (mlade, ki so imela prvo prebivališče zunaj Slovenije) oziroma potomce priseljencev (tisti mladi, ki so se v Sloveniji rodili, imajo pa enega ali oba starša priseljenca) in štiri mlade, ki niso priseljenci oziroma njihovi starši (eden ali oba) niso priseljenci. Njihove zgodbe so bile vse povezane z izkušnjo dolgotrajne brezposelnosti.

Intervjuvancev prej nisem poznala. Vzorec sem pridobila po metodi snežne kepe, kjer sem povprašala v mreži znancev in prijateljev, ti pa so povprašali naprej vse dotlej, dokler nisem prišla do primernih oseb, ki so ustrezale kriterijem, zastavljenim v raziskavi. Zaradi varovanja osebnih podatkov, sem prava imena intervjuvancev naključno zamenjala z najpogostejšimi slovenskimi ženskimi in moškimi imeni zadnjih nekaj let.

Nika je stara 27 let. Po izobrazbi je univerzitetna diplomirana pravnica. V času opravljanja intervjuja, je bila brezposelna tri leta in en mesec. Na Zavod za zaposlovanje se je prijavila

takoj po zaključeni diplomi. Zaposlena ni bila še nikoli. V času študija je opravljala razna študentska dela preko študentske napotnice, predvsem v proizvodnji. Ima partnerja, s katerim je v izvenzakonski zvezi. Skupaj bivata v najemniškem stanovanju v bloku. Pričakuje prvorojenca.

Eva je stara 20 let. Ima osnovnošolsko izobrazbo. Vpisana je bila na Srednjo šolo za oblikovanje- smer frizer, ki pa je ni dokončala. V času najinega intervjuja je bila brezposelna leto in dva meseca. Pred tem je leto in pol priložnosto delala v slaščičarni, kjer je bila nato šest mesecev pogodbeno zaposlena za polovični delovni čas. Eva se od ostalih intervjuvancev razlikuje v tem, da edina trenutno ne išče zaposlitve.

Anja je stara 25 let. Skupaj s starši, se je stara dve leti, zaradi materine službe preselila iz Hrvaške v Slovenijo, na Koroško. Po izobrazbi je ekonomski tehnik, končala je triletno srednjo ekonomsko šolo v Zagrebu. V času opravljanja intervjuja je bila brezposelna dve leti. Zaposlena ni bila še nikoli. Ima leta izkušenj z različnimi študentskimi deli, predvsem v proizvodnji in gostinstvu, in preko študentske napotnice ali »na črno« dela že od svojega štirinajstega leta starosti.

Tina je stara 23 let. Je hči priseljencev iz Bosne. Po izobrazbi je pomočnica vzgojiteljice. Študirala je predšolsko vzgojo, a še ni diplomirala. V času opravljanja intervjuja je bila brezposelna eno leto. Dva meseca je bila zaposlena v vrtcu, drugih delovnih izkušenj nima.

Luka je star 25 let. Po izobrazbi je inženir lesarstva, a v svoji stroki ne želi delati. V času opravljanja intervjuja je bil brezposeln nekaj več kot leto in mesec. Pred tem je tri leta kot študent delala v pekarni in bil zaposlen za določen čas treh mesecev kot skladiščnik v trgovini. Je izrazil zagovornik dela na črno.

Jan je star 25 let. Ima osnovnošolsko izobrazbo. Sebe označi kot »praktika««. V času opravljanja intervjuja je bil brezposeln leto in nekaj mesecev. V primerjavi z ostalimi ima Jan največ delovnih izkušenj. Zaposlil se je takoj po osnovni šoli. Preden je postal brezposeln je bil zaposlen šest let pri dveh različnih delodajalcih.

Mark je star 28 let. Pred štirimi leti se je v koroško regijo priselil iz sosednje Avstrije, ker je tukaj spoznal svojo ženo. Po izobrazbi je univerzitetni diplomirani pedagog in je bil v času opravljanja intervjuja brezposeln 14 mesecev. Zaradi slabšega znanja slovenskega jezika naj

Grubelnik, T. (2012). *Problematika brezposelnosti mladih v koroški regiji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

bi težko našel zaposlitev. Bil je zaposlen v podjetju, kjer je izdeloval spletne strani, a je nato prekinil delovno pogodbo.

Nino je star 24 let. Je potomec priseljencev iz Makedonije, ki so se v Slovenijo priselili zaradi očetove službe. Po izobrazbi je mehanik in je bil v času opravljanja intervjuja brezposeln dve leti. Pred tem je bil zaposlen dve leti. Močno nasprotuje in obsoja študentsko delo. Večino časa dela na črno.

7.3.2 Izbor raziskovalnega instrumenta

V okviru metode spraševanja sem kot tehniko zbiranja podatkov uporabila raziskovalni nestrukturirani intervju.

Pred izvedbo intervjujev si nisem vnaprej sestavila vprašanj, postavila sem si le okvirne smernice, teme pogovora, ki so mi služile kot orientacija, in sicer: pomen dela, doživljanje brezposelnosti, spoprijemanje z brezposelnostjo in posledice ter vizija prihodnosti. Med pogovorom z intervjuvanci pa so mojo pozornost pritegnile še druge teme pogovora. V posameznem intervjuju sem teme in vprašanja prilagajala.

Za slednjo obliko intervjuja sem se odločila zato, ker sem lahko z intervjuvanci na ta način vzpostavila zaupnejši odnos, in sem se lahko tako z njimi pogovarjala tudi o temah in področjih, ki so bila lahko zanje neprijetnejša in občutljivejša.

7.3.3 Postopek raziskovanja

Podatke potrebne v namene kvalitativne raziskave sem zbrala z osmimi nestrukturiranimi intervjuji. V stik z intervjuvanci sem prišla po metodi snežne kepe. S vsakim posebej sem se dogovorila za čas in kraj izvajanja intervjuja. Okvirna tema pogovora je bila intervjuvancem poznana vnaprej. Uvodoma sem intervjuvancem predstavila namen pogovora in jim zagotovila anonimnost, varovanje osebnih podatkov. Izvajanje intervjujev je potekalo tako, da sem intervjuvance spodbujala k izražanju mnenj o njihovem sedanjem življenjskem položaju, ki ga spremlja brezposelnost. V pogovoru sem odpirala vprašanja, vezana na prej omenjene teme pogovora. Vsi pogovori so bili snemani z diktafonom in po koncu pogovorov nato dobesedno prepisani.

Prvin intervju sem izvedla z Niko, in sicer 30. oktobra 2011, pri njej doma. Pogovor je trajal dve uri in je bil v celoti sneman na diktafon. 12. novembra 2011 sem izvedla intervju z Evo, prav tako pri njej doma. Pogovor je trajal eno uro in obe sva bili prepričani, da bi lahko pogovor še poglobili. A za dodatno srečanje se nisva dogovorile, ker ji je primanjkovalo časa. Pogovor sem v celoti posnela na diktafon. Prvi dan v mesecu decembru 2011 sem izvedla intervju s Tino. Pogovor sva izvedle v lokalni čajnici in je trajal približno uro in pol. Okolje za pogovor in za snemanje na diktafon ni bilo moteče, saj je bila v času najinega srečanja kavarna prazna. Z Anjo sva se srečale 4. januarja 2012 na domu njene babice. Pogovor je trajal uro in petnajst minut in sem ga prav tako v celoti posnela na diktafon. Po tednu in pol sva se na njeno željo, videti pretipkan pogovor znova srečale, ter skupaj preletele intervju. Preostale štiri intervjuje sem izvedla v marcu 2012. 1. marca sem izvedla pogovor z Luko v lokalnem baru. Pogovor, sneman na diktafon, je trajal dobro uro. Prepričana sem, da bi pogovor lahko še poglobila, a se mu je mudilo po opravkih. 7. marca 2012 sem pogovor izvedla z Janom v prostorih lokalne knjižnice. Pogovor dolg eno uro, sem snemala na diktafon. Intervjuja z Markom in Ninom pa sem izvedla 14. in 19. marca 2012, v obeh primerih pri njiju doma. Pogovor z Markom je trajal dve uri, medtem ko je bil pogovor z Ninom krajši. Trajal je eno uro. Tudi ta intervjuja sem posnela z diktafonom.

7.3.4 Postopek obdelave zbranih podatkov

Postopek kvalitativne analiza lahko razdelim na šest korakov: urejanje gradiva, določitev enot kodiranja, kodiranje, izbor in definiranje relevantnih pojmov in oblikovanje kategorij, definiranje kategorij in oblikovanje končne teoretične formulacije (Vogrinc, 2008).

Zvočne posnetke intervjujev sem najprej dobesedno prepisala in uredila. Nato sem določila kodirne enote, torej dele besedila, ki so vključevali za raziskavo pomembne informacije. Te dele besedila sem zaradi večje preglednosti podčrtala. Sledila je faza odprtega kodiranja, kjer sem posameznim delom besedila, kodirnim enotam pripisala kode. Vsebinsko sorodne kode sem povezala v širše enote – kategorije, ki sem jih pred tem vnaprej definirala (razen v primeru kategorije *Predlagane rešitve*, kjer kategorije nisem imela definirane vnaprej, temveč sem jo oblikovala v nadaljevanju obdelave).

Zaradi prostorske omejenosti naloge, prilagam le del primera kodiranja intervjuja (*Priloga 1*). V postopku obdelave sem intervjuje razdelala v tabelo s tremi stolpci. V prvem stolpcu so zapisane kodirne enote, za raziskavo pomembni deli besedila. V drugem stolpcu so zapisane

kode prvega reda, ki zajemajo opombe, ki sem jih oblikovala po metodi »deževanja idej«. V tretjem stolpcu pa so zapisane kategorije.

Te kategorije sem nato uredila in povezala v smiselne sheme (primer *Priloga 2*), iz katerih je bilo razvidno kako se posamezne kategorije pri posameznem intervjuvancu med seboj povezujejo. Na koncu sem na osnovi teh shem za vsakega intervjuvanca posebej oblikovala utemeljeno teorijo, kjer sem smiselno v povezavi s teorijo in teoretičnimi izhodišči povezala prikazane podatke v shemah.

7.3.4.1 Definicije pojmov proces kodiranja

Izjave intervjuvancev sem skozi proces odprtega kodiranja razdelila v naslednje kategorije:

- *Osebni pomen dela*
- *Razumevanje vzrokov za brezposelnost*
- *Načini spoprijemanja z brezposelnostjo*
- *Posledice brezposelnosti*
- *Doživljanje socialne opore*
- *Predlagane rešitve* in (pri Ninu te kategorije ni)
- *Prihodnost.*
- Posebna kategorija: *Objektivni podatki* o intervjuvancu

Osebni pomen dela je področje, ki zajema vrednostno dimenzijo pojmovanja dela. Pri tem mislim poklicno delo. Zajeta je miselna in čustvena dimenzija ter elementi vrednotenja, kaj posameznemu intervjuvancu delo pomeni, kako ga doživlja v situaciji brezposelnosti in kakšen pomen mu pripisuje.

Razumevanje vzrokov za brezposelnost zajema elemente osebne razlage vsakega intervjuvanca glede razumevanja vzrokov za lastno brezposelnost. Nanaša se na to, kako intervjuvanci doživljajo svoj položaj in čemu ali komu pripisujejo odgovornost ter kako skušajo razumeti zakaj so v takšnem položaju kot trenutno so.

Načini spoprijemanja z brezposelnostjo so področje reakcij posameznega intervjuvanca v specifični situaciji dolgotrajne brezposelnosti. Je koncept spreminjanja ter strategij spoprijemanja s spremembami in sestavina načinov reševanja pri brezposelnih mladih

Grubelnik, T. (2012). *Problematika brezposelnosti mladih v koroški regiji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

odraslih, s katerimi se ti spoprijemajo z eno od razvojnih nalog tega obdobja –z vzpostavitvijo delovne kariere, in s težavami, s katerimi se soočajo, ker jim ta vzpostavitev ne uspe.

Posledice brezposelnosti je kategorija, ki zajema v pripovedih izražene in s strani intervjuvancev opažene učinke brezposelnosti, ki jih ima na njihovo tako fizično kot mentalno zdravje ter njihov način življenja. Vsebuje elemente primerjave med prej ter sedaj. Vključene so teme, kako in v kakšnih razsežnostih se brezposelnost kaže v drugih sferah življenja intervjuvancev.

Doživljanje socialne opore je sestavina pomembnih socialnih mrež intervjuvancev, na koga se mladi v stiski oprejo in kje poiščejo oporo. Področje zajema vire formalne in neformalne opore, pomembne osebe, institucije, ki so jih intervjuvanci izpostavili kot tiste, ki jih v situaciji brezposelnosti doživljajo kot vir opore ali nasprotno. Zajema tudi stopnjo zadovoljstva intervjuvancev s prejeto socialno oporo in odnos »biti odvisen od drugih«.

Predlagane rešitve so področje, ki se povezuje z razmišljanjem intervjuvancev in njihovim vpogledom v problematiko lastne brezposelnosti kot tudi problematiko brezposelnosti mladih v regiji nasploh. Zajema nabor načinov razreševanja, predlaganih rešitev in elemente načrtovanj aktivnosti za izboljšanje trenutnega položaja.

Prihodnost je področje tem, ki so jih intervjuvanci izpostavili ob vprašanjih kako vidijo svojo prihodnost nasploh, ne le na področju dela in zaposlitve. Torej kakšni so njihovi načrti in kakšna so njihova osebna pričakovanja ter kam bodo usmerili svoje aktivnosti, da bi izboljšali svoj sedanji položaj oziroma situacijo. Prisotni so elementi zaupanja, pesimizma, osredotočenosti na sedanjost.

Kategorijo *objektivnih podatkov o intervjuvancih* sem uporabila pri opisu vzorca, v same sheme pa jih nisem vključila. V tej kategoriji se nahajajo vsi objektivno preverljivi podatki, ki so jih intervjuvanci med pogovorom razkrili o sebi.

7.4 Rezultati in interpretacija kvalitativne analize podatkov

7.4.1 UTEMELJENA TEORIJA

V poglavju so predstavljene končne teoretične formulacije oz. utemeljene teorije, kjer je vsaka obogatena z značilnimi citati intervjuvancev, ki povzamejo ključne teme oz. bistvo njihove pripovedi.

7.4.1.1 NIKA (ženska, višja izobrazba, ni priseljenka)

NIKA: *»Posamezniki ne moremo storiti veliko. To je stvar države in njenih institucij.«*

Ključna tema, ki jo je Nika skozi celoten potek intervjuja postavljala v ospredje je delo v povezavi z lastno dlje časa trajajočo brezposelnostjo. Delo, ali bolje zaposlitev predstavlja intervjuvanki pomembno vrednoto. Delo ji predstavlja neko notranjo zadovoljstvo, da je njen lastni trud za dolgoletno izobraževanje in izpopolnjevanje poplačan. Prav tako ji zaposlitev daje občutek koristnosti in samozavesti (*»...da se čutim koristno, samozavestno, ko vidim, da končno ustvarjam nekaj produktivnega, kar se bo poznalo predvsem na moji prihodnosti v obliki finančne neodvisnosti- lastnega stanovanja, hiše, brezskrbnega načrtovanja družine.«*). Zaposlitev ji predstavlja temelj finančne neodvisnosti in pogoj, za zadovoljevanje lastnih življenjskih želja in eksistenčnih potreb. Njena pripoved je zreducirana zgolj na ekonomski vidik zaposlenosti.

Medtem ko razmišlja o razmerah in stanju povezanim z delom in zaposlovanjem, ki se nanaša na sedanost, ji spomin uhaja na preteklost, v čas zaposlovanja lastnih staršev (*»...je dans drugače. Po mojem mnenju so včasih zaposlovali ljudi na podlagi njihove pridnosti in pripravljenosti za delo, ne glede na to kakšno izobrazbo ali izkušnje je nekdo mel... Danes pa povsod poudarjajo izobrazbo in izkušnje, na koncu pa v veliki večini delovno mesto zasede sorodnik ali znanec delodajalca.«*). Po njenem mnenju je bilo nekaj let nazaj več zaposlitvenih možnosti za mlade, prav tako so imeli mladi več možnosti, da so izobraževanje dokončali ob delu. Vsak je dobil priložnost, da se pokaže, v nasprotju z danes, ko so pri zaposlovanju najpomembnejše veze in poznanstva. Palčič (2008, str. 26) temu pravi *»mreženje, kjer zaposlitev potencialno pridobimo s pomočjo oseb, ki jih poznamo. Navaja, da se tega delodajalci vedno bolj poslužujejo.«*

Trenutno situacijo lastne nezaposlenosti in problem brezposelnosti mladih nasploh, skuša razumeti z več vzroki in se ne tolaži z razmišljanjem (celo nasprotuje temu), da je trenutno recesija in gospodarska kriza kriva za nastalo situacijo (*»...ni problem v državi sami in gospodarski krizi ter ne vem kje še vse, ampak je problem v tistih, ki državo vodijo oz. bolje rečeno ne vodijo!«*). Je mnenja, da je za svojo trenutno situacijo delno »kriva« tudi sama. Navaja, da je v prvih šestih mesecih na Zavodu za zaposlovanje, prišla na nekaj razgovorov, ampak, da so jo vsi delodajalci zavrnil, ker ji je bodisi primanjkovalo formalnih delovnih izkušenj, ali pa je imela previsoko izobrazbo. V Ljubljani in Mariboru pa so njene prošnje zavrnil zaradi prevelike oddaljenosti kraja bivanja. Prav tako je mnenja, da je delodajalci ne zaposlijo zaradi tega, ker je ženska, situacijo pa ji po njenem dodatno oteži še nosečnost (*»Kdo pa bo zaposlil nosečo žensko? Nihče! Če še nimaš otrok, delodajalcem ni prav, ker razmišljajo, da jih bo ženska v bližnji prihodnosti imela. Porodniška. In spet jim ne paše, če ima ženska male otroke, ker bodo ti zboleli, pa bo koristila dopust.«*). »Ugotovljen je previden odnos delodajalcev, vezan na morebitno materinstvo (in predpostavljeno pogosto odsotnost z dela) pri zaposlovanju mladih žensk« (Trbanc, 2007, str. 43). Svojo problematiko nezaposlenosti večkrat tekom pripovedi naveže na problematiko brezposelnosti med mladimi na Koroškem in nasploh. Ali pa je skozi njeno pripovedovanje, v smislu *»mladi nasploh«*, razumeti, da pravzaprav govori o sebi in lastni situaciji. Poudari, da je krivda mladih in nje same v tej situaciji le delna. Zdi se ji, da se mladi v Sloveniji ne znajo postaviti zase in ostro pokazati na omenjeno problematiko, saj se bojijo da bo situacija le še slabša. Meni, da z mirnimi protesti ne gre pričakovati rezultata (*»...ne upamo stopiti iz množice in se postaviti zase. Npr. v Franciji grejo za vsako stvar na ulice in vztrajajo dokler ne dosežejo svojega. Pri nas se 2 meseca dogovarjamo, od tega si potem tričetr premisli, ker se ne želi izpostavljati in se boji da bo še slabše.«*). Največjo krivdo za brezposelnost med mladimi (preko tega tudi lastne) torej pripisuje vodilnim v državi oz. neustreznemu vodenju politike na področju dela. Erčulj in Vodopivec (1999) naštevata nekaj pogostih razlogov, s katerimi ljudje opravičujejo svoje stanje. Eden od teh je tudi ta, ki ga med drugim uporabi Nika, v smislu *»posamezniki ne moremo storiti veliko. To je stvar države in njenih institucij.«* To kaže na nek občutek nemoči tudi brezpredmetnosti ukrepanja. Nika se v pogovoru večkrat nagiba in daje občutek v to smer, da je naredila, kar je lahko.

V pripovedi je opaziti, da se pogloblja v nastalo problematiko, sploh kar se tiče zakonske podlage iz naslova dela. Večkrat poudari, da bi bilo potrebno jemati vzgled po tujih državah

Grubelnik, T. (2012). *Problematika brezposelnosti mladih v koroški regiji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

(*»Če še nisi kdaj gledala dokumentarnih filmov od Michaela Moora, ko primerja življenjske razmere po svetu...tam se res lepo vidi, da je možno lepo življenje, brez astronomskih davkov in beračenja«*), in kot morebitno rešitev za zmanjšanje brezposelnosti zagovarja omejitve študentskega dela. Ključni problem po njenem mnenju je *»začaran krog, ki bo trajal«*, neustreznega vodenja in reševanja delovne politike na tem področju, in po njenem neupoštevanje Zakona o delovnih razmerjih pri delodajalcih.

Zato jo izredno jezi odnos nepodpore okolice, ki mlade dojema kot *»lenuhe, ki nočejo delati«* (*»Jezi me predvsem to, ko slišim starejše oz. nasploh ljudi, ki so že nekaj let zaposleni z redno službo, da govorijo, da mladi nočemo delati! Kdor v zadnjih nekaj letih ni bil v takšni situaciji, nima pravice niti podlage, da bi lahko dajal kakršnokoli mnenje na to temo.«*). Obsoja podobno razmišljanje *»zaposlene«* okolice. Prav tako je nezadovoljna z odnosom delodajalcev, ki so se do nje neprimerno in nesramno obnašali, in ki neradi zaposlijo mlade. Izpostavi predvsem mlade ženske. (*»Najbolj »prijazen« odgovor sem dobila pri Lidlu, ko sem šla na razgovor za poslovodkinjo, kjer je bilo prvo vprašanje, kako vezo ima pravo s trgovino? V glavnem obnašali so se ko da je diploma nekaj najbolj sramotnega, kar se človeku lahko zgodi.«*). Zdi se ji, da jo nekako razumejo samo družina, prijatelji in partner, ki ji nudijo predvsem emocionalno oporo, partner tudi finančno pomoč. Institucije, ki pa so specializirane za nudenje pomoči brezposelnim, pa po njeno ne opravljajo dobro svojega dela. Novak (2004) navaja, da naj bi formalne institucije (kot v tem primeru npr. Zavod za zaposlovanje, Center za socialno delo) posamezniku nudile predvsem instrumentalno materialno oporo (socialna pomoč...), kot zagotovo tudi informacijsko oporo. Intervjuvanka se sicer razume s svetovalko na Zavodu za zaposlovanje, ampak ni zadovoljna s strokovnostjo. Kot pravi, ji na Zavodu ne nudijo potrebnih informacij, prav tako ima občutek, da je večkrat *»neslišana«*. Vse potrebno mora poiskati sama. Ko se nanje obrne po pomoč, ji ne znajo ustrezno pomagati (*»...vse kar sem dosegla pri zavodu, sem se v bistvu pozanimala sama predhodno na internetu, o možnostih dodatnega izobraževanja, prekvalifikacije, financiranja, raznih novosti, ugodnostih... Na Zavodu sem večinoma dobila odgovor: »to pa mi ne vemo«!*). Prejema socialno pomoč. Do sedaj je samo enkrat zaprosila za enkratno socialno pomoč, in ni zadovoljna z mačehovskim odnosom strokovne delavke na pristojnem Centru za socialno delo, kjer pomoč prejema (*»jih ne morem ravno pohvalit, saj se vsakič, ko prinesem vlogo za podaljšanje denarne socialne pomoči, obnašajo kot, da dajo denar iz svojega žepa. V*

treh letih, sem samo enkrat zaprosila za enkratno socialno pomoč in še takrat sem morala na vse mogoče načine dokazovati zakaj ga potrebujem!«), saj ji dajo občutek, da je tam odveč.

Brezposelnost, razumljeni vzroki zanjo kot tudi Nikini načrti za prihodnost vplivajo na to, na kakšne vse načine se spoprijemanja z lastno situacijo brezposelnosti. Kot pravi, že od začetka ves čas spremlja zaposlitvene oglase. Ali se bolj poslužuje bolj tiskanih ali spletnih virov, ni znano. Pošiljala je ogromno prošenj za pripravništvo in zaposlitev delodajalcem na področje celotne Koroške, Štajerske ter Ljubljane. Prav tako je izpolnjevala prijavnice za zaposlitev preko spleta na straneh raznih podjetij. Navaja, da je prijavljena v vse zaposlitvene baze, kar jih je v Sloveniji. A pri iskanju zaposlitve v svoji stroki ni bila uspešna (*»...od tega v 90% odgovora sploh nisem dobila, od ostalih pa negativno.«*). Nič več sreče ni imela, ko je začela pošiljati prošnje za delo tudi na razpise izven svoje stroke, in kjer so zahtevali tudi dve do tri stopnje nižjo izobrazbo kot jo ima. Razloge je moč iskati tudi v tem, da se je pri iskanju zaposlitve posluževala predvsem pasivnih metod iskanja zaposlitve, za katere Palčič (2008) ugotavlja, da so kar štirikrat manj učinkovite kot aktivne metode iskanja zaposlitve, preko katerih lažje pridemo v stik s potencialnimi delodajalci. Na predlog prijateljice, se je tako odločila za prekvalifikacijo in se trenutno dodatno izobražuje za srednjo medicinsko sestro. Zanimivo je, da se je odločila za to smer, saj je delo v zdravstvu ne zanima. V zdravstvu bi delala le začasno, le do takrat, ko bi se ji odprle možnosti v pravu (*»...kot sestra bi delala samo začasno, nikoli za vse življenje. Nimam želodca za te zadeve.«*). Ko sem jo vprašala, zakaj se je potem odločila za slednje izobraževanje, če ji podobno delo sploh ni všeč, je odgovorila, da tega sploh ni naredila z veseljem, ampak ker je nuja in ni mogla več zgolj le »sedeti doma« (*»Poglej, ne misli, da sem to z veseljem naredila. Pač ker nisem mogla biti več samo doma.«*). Čeprav jo je sedaj strah, da tudi kot medicinska sestra ne bo našla zaposlitve (*»Ker je zdravstvena blagajna prazna in posledično ni denarja za nove zaposlitve v zdravstvu, čeprav je pomanjkanje sester veliko.«*).

Pripravljenost na začetku sprejeti tudi minimalno plačo (*»Čisto zadovoljna bi bila z minimalno, ker vem, da če bi dobila priložnost, da se izkažem bi tudi slej ko prej prišla do višjega in boljše plačanega položaja.«*), iskanje dela preko javnih del, in njena pripravljenost sprejeti kakršnokoli delo, ki ne ustreza njeni stopnji izobrazbe, zgolj zato, da bi si s tem zagotovila večjo ekonomsko varnost, se povezuje s tem kar ugotavlja tudi Mladinski svet Slovenije (2010). In sicer, da so mladi danes nekako primorani sprejeti nestalna delovna

mesta, ki so slabše plačana, za določen čas, neskladna z njihovo pridobljeno formalno izobrazbo in jim omogočajo le nizko socialno varnost.

Nika pri sebi opazi več posledic, ki sledijo stiski brezposelnosti in konstantnim neuspehom v procesu iskanja zaposlitve. Svojo trenutno situacijo opiše kot »životarjenje«. Največje težave ji predstavlja pomanjkanje finančnih sredstev. Številne raziskave, tudi Žorga in Poljšak Škraban (2007) ugotavljajo, da mladi brezposelni trpijo res predvsem zaradi finančnih ovir, ki spremljajo brezposelnost. Kot pravi intervjuvanka, si praktično ne more privoščiti ničesar, svoje želje mora stalno prilagajati finančni situaciji. Kar jo izredno jezi. Poleg tega so tukaj še stroški povezani z otrokom. V pomoč ji je plača partnerja, saj pove, da drugače ne ve, kako bi živela (*»Stroški povezani z otrokom še pridejo... Dejansko si pa zase ne morem privoščiti ničesar kar bi se človek želel, oziroma moram svoje želje prilagoditi finančnemu stanju. Ampak tud to si lahko privoščim le zato, ker je partner zaposlen. Če bi bila sama, bi ob mojih finančnih sredstvih dobesedno životarila!«*). Navaja tudi, da brezposelnost pušča posledice tudi na njenem zdravju, kjer se najpogosteje pojavlja občasna depresija povezana z neuspehi pri iskanju zaposlitve (*»Ta se te začne lotevat, ko nekaj mesecev skupaj vsakodnevno iščeš službo, vendar neuspešno.«*). Nezaposlene osebe, naj bi imele tako po ugotovitvah več raziskav povečano stopnjo depresivnosti (Žorga in Poljšak Škraban, 2007). Pravi, če svojih misli nebi zaposlila z dodatnim izobraževanjem, se boji, da bi bili odnosi s partnerjem in družino še bolj načeti. Zaradi brezposelnosti in kot pravi svojega ega, nima želje po druženju v večjih skupinah in druženju s prijatelji ter bivšimi sošolci, ker pogovori vedno nanesejo na to, kje kdo dela in kaj je kdo že dosegel (*»...nimam neke želje po druženju v večjih skupinah, ni mi do spoznavanja novih ljudi, hodit na obletnice valetе, mature,..., ker povsod slej ko prej pogovor nanese o tem kje kdo dela, kaj vse je v življenju dosegel, meni pa ego ne pusti, da bi z nasmeškom na obrazu razlagala, da sem še vedno brezposelna!«*). Izogibanje in pomanjkanje socialnih stikov pa ji lahko predstavljajo drugo nevarnost. Znanci posamezniku nudijo oporo, prav tako mu npr. omogočajo, da izve za prosta delovna mesta in je na tekočem s trendi. Pomanjkanje stikov, pa kot ugotavlja Zorc-Maver (2007), lahko še dodatno povečuje občutke osamljenosti, pasivnosti in vodi v še težje soočanje z osebno izkušnjo nezaposlenosti. Nika tudi pove, da večkrat razmišlja o trajni brezposelnosti in jo je strah, da bo vse le še slabše. Na trenutke se skozi njeno pripoved zdi, da se je s svojo situacijo nekako sprijaznila, saj večkrat omeni da *»upanja, da bom sprva dobila delo v svoji stroki oz. za mojo stopnjo izobrazbe že nekaj časa ni več.«* Hitro potem pa obrne razmišljanje v smer *»Saj veš, upanje umre zadnje!*

Morda pa se mi enkrat le nasmehne malo sreče.« Nekako se zdi, da je ta tolažba pri Niki zgolj nekakšna utvara, saj se zaveda, da kar naenkrat nebo boljše.

Zato tudi resno razmišlja o odhodu v tujino, kjer naj bi bile boljše razmere in višje plače. V Avstriji je prepričana, da bi našla zaposlitev. Če ne v svoji stroki, pa kje drugje zagotovo. A zaradi zaposlitve partnerja, otroka, razmeroma nizke najemnine za stanovanje in slabega znanja nemškega jezika, je selitev zaenkrat nemogoča (*»Ni enostavno kar tako it...Kaj naj?«*). Tudi njeni ostali cilji in plani za prihodnost, so predvsem vezani na zaposlitev, delo. Pred diplomo je imela postavljenih več ciljev, ki pa jih je v zadnjih letih odmisllila (*»...ko diplomiram se bom zaposlila, v dveh letih nekaj privarčevala, dobila pogodbo za nedoločen čas, si nato kupila stanovanje, začela družino...«*). Kot pravi, življenja več ne planira naprej, ne sanja, ker je potem samo razočarana (*»Vedno sem bila pristaš planiranja, ampak zadnje čase opažam, da je veliko lažje in majn stresno, če ne načrtuješ...«*). Ne postavlja si več ciljev, ima le konkretne želje, ki so zopet povezane z delom: *»...da končam srednjo zdravstveno šolo, se zaposlim v kakšnem domu za ostarele ali bolnici. Naredim kvaliteten tečaj nemščine...si poiščem zaposlitev preko meje, da ob priložnosti, ko bo čas dopuščal ob delu naredim še višjo zdravstveno, in seveda, da se čim prej izselim iz Koroške! Kasneje v srednjih letih pa vseeno še imam neko upanje, da morda s pomočjo diplome iz prava dobim delo v kakšni upravi bolnice ali zdravstvenega doma, morda na Zavodu za zdravstveno zavarovanje, ali kaj v zvezi z varstvom pacientovih pravic...«*

7.4.1.2 EVA (ženska, nižja izobrazba, ni priseljenka)

EVA: *»Če hočeš se za vsakega najde delo! Sam pač izbirčen ne smeš bit.«*

V Evini pripovedi je zaznati, da v njenem življenju delo trenutno ni najpomembnejša vrednota, oziroma najti zaposlitev glavni cilj. Je pa skozi intervju mogoče jasno razbrati, da vse kar v življenju trenutno počne, počne z namenom v prihodnosti čim prej najti zaposlitev. Delo si razlaga kot »nujnost, kot osnovni pogoj za preživetje« (*»Dans je pa delo nekaj nujnega, če pač hočeš preživeti! Manj si...«*). Kot pove s svojimi besedami, je brezposeln posameznik *»manj kot ostali«*. Zdi se ji, da zaposlitev posamezniku poveča vrednost v očeh drugih in posamezniku dodeli status in določen položaj v družbi. Zorc Maver (2007) v skladu s tem navaja, da »zaposlenost za posameznika predstavlja socialno priznanje in možnost

udeležbe pri oblikovanju družbenega in individualnega življenja. Nezaposlenost na drugi strani, pa pomeni zmanjšanje teh možnosti.« In v pripovedi je večkrat zaznati izražene občutke manjvrednosti. Kot brezposelna se Eva čuti neenakovredna drugim, nekako izstopa iz »zaposlene družbe«. Kot pove, brez denarja, ki je logična posledica zaposlitve, danes nič ne veljaš: *»Ja saj vsi vemo, da če danes nimaš denarja te pohodijo, namesto da bi ti pomagali. Nič nisi...«*.

O trajni brezposelnosti oziroma o tem, da zaposlitve nebi našla v kratkem roku, trenutno ne razmišlja, a jo je strah kaj bo, ko zaključi šolanje. (*»Zej trenutno se s tem res ne ukvarjam in obremenjujem! Se pa bom, ko bom končala šolo!«*). Izpostavi predvsem finančne posledice brezposelnosti. Brez finančnih sredstev se ji zdi neodgovorno ustvariti lastno družino (*»Pa tut...mislím da to vpliva tut na oblikovanje družine! Vsaj jaz sem taka, da zdaj še nebi imela otrok, če jih ne morem preživljat.«*). Podobno ugotavlja Kanjuo Mrčela (2007), da finančni primanjkljaj, poleg tega, da lahko vodi v revščino, vpliva tudi na to, da se mladi pozneje odločajo za oblikovanje lastnih družin.

Eva se zaveda trenutnega stanja v družbi in na trgu dela. V ospredje postavi, da v današnjem času zaposlitev več ni pričakovana kot obdobje, ki takoj sledi zaključku izobraževanja. Za razliko od nekoč, ko je bila zaposlitev *»takoj po šoli...kr nekaj običajnega«*. A kljub temu verjame *»da če delo nujno potrebuješ, se najde zaposlitev«*, a hkrati izpostavi, da redko na želenem področju. Pričakovati zaposlitev točno na tistem področju, kjer bi si želeli je po njeno nerealno pričakovati. *»Sam pač izbirčen ne smeš bit«*, pa naj bi se našlo delovno mesto za vsakogar. Poleg omenjene »neizbirčnosti« razmišlja tudi o drugih rešitvah za problematiko lastne brezposelnosti in brezposelnosti mladih v regiji in nasploh. Poudari, da bi bilo potrebno skrajšati delovno dobo in zakonsko urediti ter nadzorovati upokojevanje starejših, ki ustrezajo pogojem za pokoj. S tem bi se sprostilo več delovnih mest za mlado delovno silo (*»Če bi se upokojevali prej, bi se tak odprla nova delovna mesta za mlade!«*).

Ko razmišlja o lastni situaciji brezposelnosti, dobim občutek, da ima v celoti ozaveščeno, kateri dejavniki so pripeljali do tega, da je trenutno brezposelna. Prav zato se v življenju trenutno s tem dejstvom ne obremenjuje (*»Zej trenutno se s tem res ne ukvarjam in obremenjujem!«*). Za svoj položaj pripisuje sebi največji delež »krivde« (*»Lej...Jaz sem brezposelna izrecno zaradi šolanja...ker pač nimam še končano vse, tak da me to ne ježi...«*; *»Ker pa nisem bla pridna, vsaj v zadnjem letniku ne...šole nisem dokončala.«*). Zaveda se, da

z osnovnošolsko izobrazbo ne more oziroma težko konkurira z ostalimi, ki imajo bodisi višjo izobrazbo ali pa vsaj več delovnih izkušenj. Trbanc (2005b) izpostavi, da se nižje izobraženim, piše slabša možnost pridobitve zaposlitve, saj so (pa če pustimo ob strani izobraženo mladino) že samo v primerjavi s starejšo, slabše izobraženo delovno silo v slabšem položaju, saj ti drugi lahko konkurirajo vsaj z delovno dobo.

Prav tako pove, da na trgu ni povpraševanja po delavcih z osnovnošolsko izobrazbo. Če že, pa je ponudba del zreducirana zgolj na delo v gostilni in skladišču (*»Niti ne. Gostilna pa skladišče. Pa pri skladišču odpademo, ker smo ženske. To je blo po navadi.«*). Kjer Eva v pripovedi izpostavi drug dejavnik, ki po njeno pomembno vpliva na trenutni položaj- *»ker sem ženska«*. Na trgu dela v koroški regiji vsi mladi težko najdejo zaposlitev, ženske pa naj bi pri zaposlitvi in v ponudbi del imele še toliko manj možnosti. Zakaj točno se ji zdi, da je brezposelna tudi zato, ker je pač ženska, v intervjuju neposredno ne pove. A skozi pripoved posredno lahko razberem, da je razlaga lahko v tem, da je večina del, ki so ponujena v koroški regiji, fizičnih (npr. delo v skladišču, zidarstvu...), kjer pa delodajalci večinoma povprašujejo le po moški delovni sili. Prav z delodajalci kot pravi, ni imela dobrih izkušenj. Preden se je pred dobrim letom dni prijavila na Zavod za zaposlovanje, je skoraj dve leti kot pomočnica delala v lokalni slaščičarni. Ker so jo zelo jezili slabi odnosi v službi (*»...zaradi nesramnih delodajalcev se nismo razumeli.«*), in ker se je zavedala, da bo enkrat morala dokončati srednjo šolo, je sama prekinila pogodbo za določen čas. V intervjuju pa svoj položaj prav tako opravičuje z razlogom, ki ga v svojih pripovedih izpostavljajo tudi ostali intervjuvanci. Prepričana je, da danes delodajalci v večini zaposlujejo svoje znance na podlagi vez in poznanstev, ki jih predčasno obvestijo o razpisih, ali pa oglasov niti ne objavijo javno. Ugotovljeno je, da mnoga podjetja prostih delovnih mest iz različnih razlogov ne objavljajo vedno, tako da so lahko ti neformalni kanali (ali veze ter poznanstva) edini, ki omogočajo dostop do takih mest (Trbanc, 1992a). In ker sama ne pozna *»pravih ljudi«* ima že takoj v začetku manj možnosti za zaposlitev (*»...ker eni tak ne dajo oglasa sploh ne ven. Pa iščejo, a ne? In so barabe...lahko brez problema zamudiš šanso. Ker svoje not vlečejo. Zato...«*).

Deli njene pripovedi in način, kako Eva razmišlja o vzrokih za lasten položaj, kažejo na neko aktivno držo, kjer se intervjuvanka zaveda, da drži v rokah škarje in platno. Ni samo pasivni objekt, temveč zaznava svojo situacijo, jo ocenjuje in razvija strategije spoprijemanja (Zorc Maver, 2007). Prepričana je, da je potencialna zaposlitev odvisna v celoti od nje in njene volje

dokončati izobraževanje. Prav tema načinov spoprijemanja, je tema, ki jo intervjuvanka v pripovedi nekako postavlja v ospredje. Trenutno ne išče zaposlitve, saj ji je primarni cilj dokončati srednjo šolo. Nezadovoljstvo z doseženo izobrazbo je pri njej očitno. Pustila je Srednjo šolo za oblikovanje, smer frizer, in na Zavodu za zaposlovanje zaprosila za financiranje šolanja, ter se tako odločila za prekvalifikacijo za prodajalko. S to odločitvijo upa, da bo imela več možnosti za pridobitev zaposlitve. Evino spoprijemanje s trenutno situacijo, bi označila z v pripovedi večkrat omenjeno mislijo: *»če hočeš se za vsakega najde delo! Sam pač izbirčen ne smeš bit.«* Kaže na to, da je pripravljena sprejeti kakršnokoli delo.

Preden se je odločila za nadaljevanje šolanja, je iskala zaposlitev na način, ki je nekako najpogostejši med mladimi iskalci zaposlitve. Pošiljala je prošnje na oglase objavljene za Zavodu za zaposlovanje. Ugotovila je, da samo pošiljanje prošenj ni dovolj (*»Ko samo prošnja ni dovolj...«*), saj veliko delodajalcev povpraševanja niti ne objavi, zato je uporabila bolj aktivno metodo iskanja zaposlitve, strategijo klicanja delodajalcev po telefonu (*»Na Zavodu sem redno spremljala. Pa klicala malo okrog...ker eni tak ne dajo oglasa sploh ne ven. Pa iščejo, a ne?«*). Strategija klicanja po telefonu, ko ni prostih delovnih mest, je ena osrednjih metod mreženja in iskanja zaposlitve, in veliko bolj osebna metoda, kot pošiljanje prošenj. Na tak način si oseba gradi mrežo kontaktov za prihodnje reference (Palčič, 2008). Trenutno je Eva iskanje zaposlitve opustila.

Kljub temu da ji Zavod financira šolanje ter da prejema socialno pomoč, pa Eva izpostavi, da se mora poleg tega *»znajti še sama«*. Da zasluži še kakšen dodaten denar, večkrat *»dela na črno«* (*»Tu pa tam še kaki gospe frizuro zrihtam. In?«*). In prav mladi so na tem področju nadpovprečno zastopana skupina. Njihova nadpovprečna zastopanost pri delu na črno ter nizko plačilo (kar kaže na to, da večinoma delajo na nizko kvalificiranih delovnih mestih), ki ga za to prejemajo, kažeta na precej šibek položaj mladih na trgu dela (Riedmann in Fischer, 2007). *»Delo na črno«* se intervjuvanki ne zdi sporno, saj je trg dela v regiji mladim, tako višje kot nižje izobraženim, posebej ženskam nenaklonjen. Prav tako obstoječih zakonov na področju dela, ne doživlja kot oporo mladim. *»Kriv je zakon, ki nam (s tem misli delavce nasploh) daje dolžnost da delamo do takih let, ko si sam s sabo več ne morš pomagat. Če bi se upokojevali prej, bi se tak odprla nova delovna mesta za mlade!«* Kljub temu intervjuvanka meni, da ji država nudi dovolj podpore v trenutni situaciji. Hvaležna in zadovoljna je z oporo državnih institucij (*»Jaz sem hvaležna za vse to, tako da se nekaj glih nebi pritoževala.«*).

Prejemanje denarne socialne pomoči in financiranje šolanja s strani Zavoda za zaposlovanje doživlja kot podporo (*»Pravzaprav sem srečna, da mi zavod plačuje izobraževanje.«*). Ki pa ji očitno ne zadostuje, če mora oziroma želi poleg tega pridobiti še dodaten zaslužek z delom na črno.

V največjo oporo in pomoč so ji družina in partner, ki ji pomagajo kolikor se le da (*»Drgač pa, družina in tut fant mi pomagajo kolikor se le da.«*). O tem na kakšen način ji pomagajo in kakšno oporo je imela v mislih, v intervjuju ni posebej povedala. Pričakovala bi, da prijatelji v tem obdobju njenega življenja (tudi glede na njeno starost) in v tej situaciji igrajo pomembno vlogo, a jih v celotni pripovedi niti enkrat ne omeni. Kje je temu vzrok nisem uspela spoznati.

Ko razmišlja o prihodnosti, želje in cilje povezuje in naveže na želeno zaposlitev nekoč v prihodnosti. Trenutno ji je, kot že omenjeno, glavni cilj dokončati srednjo šolo (*»Najprej mi je to cilj...da končam izobraževanje, pol pa poiščem zaposlitev.«*), kot pravi sama, da sploh lahko kdaj razmišlja o zaposlitvi. Kot prodajalka tudi upa na več zaposlitvenih možnosti. Ko jo povprašam o željah, ki jih ima v življenju nasploh, ugotovim, da so vsi cilji oziroma želje bodisi neposredno ali posredno povezani z zaposlitvijo in jih nezaposlenost ogroža. Največja želja ji je pridobiti dobro zaposlitev. S plačo si bo lahko zgradila hišo, ter čim prej ustvarila družino, ki si jo tako želi. (*»Dobra služba, lepa hiša in seveda družina!«*.) Hitrost in jasnost njenega odgovora pa kaže tudi na to, da o lastni prihodnosti pozitivno razmišlja.

7.4.1.3 ANJA (ženska, nižja izobrazba, priseljenka)

ANJA: *»Gledam poročila, pol kaj preveč ne smem pričakovat; Hecamo se o njem, kak je lahk nekdo ki je končal triletno šolo, postal tak bogat, pomemben. Drži usta zatvorena!«*

Delo ima v Anjinem življenju že od nekdaj centralni pomen. Pred triindvajsetimi leti, se je s starši kot otrok, zaradi materine službe priselila iz Hrvaške. Glavni razlog selitve družine je bilo torej delo. Prav tako pa je zaradi nizkih delavskih plač staršev, dejstva, da ima še dva mlajša sorojenca ter z namenom, da bi na tak način družina lažje shajala, pri štirinajstih letih pričela delati preko napotnice (*»Že kr nekaj z različnimi študentskimi deli...pač delom prek napotnice, a ne, saj sem od štirinajstega leta delala preko študentske napotnice.«*). Pove, da se je spoznala že z različnimi oblikami in načini dela, a zaposlena ni bila še nikoli. Iz vsega tega je mogoče tudi razumeti, kako si intervjuvanka delo razlaga oziroma kaj ji delo,

zaposlitev pomeni. Delo si zamišlja, kot dosti več, kot le »delati za preživetje«. Na zaposlitev gleda v prvi vrsti iz finančnega vidika. Ko si zaposlen, naj bi za svoje delo prejel zadostno plačilo, »plačo, s kero lahko preživim preko meseca«, in ti daje možnost, da si lahko ob tem tudi kaj privoščiš, ne da bi si moral ob tem poiskati še kakšno dodatno zaposlitev (intervjuvanka posebej izpostavi delo na črno): »Aja, ne...vikendi bi bli prosti. In itak najbolj pomembno, da se dobi pošteno plačilo, pač plačo, s kero lahko preživim preko meseca in si ne rabim iskat na primer dela na črno... Sam zato da preživiš.« Zaposlitev ji predstavlja varnost, sigurnost ter s seboj prinese določene koristi in pravice iz naslova dela. V pripovedi tako izpostavi, da od vseh drugih oblik zaposlitve, razen redne, posameznik nima koristi. Iz svojih izkušenj pove, da razen plačila »nimam od tega nič. Za naprej mi ne kaj pomaga...« (npr. ne teče ji delovna doba). Zato tudi, ko razmišlja o pomenu dela ter o tem, kako si sama predstavlja »svojo idealno zaposlitev«, jo opiše kot redno tedensko delo z normalnim delovnim časom, prostimi vikendi, posebej pa ji je pomembna klima na delovnem mestu, da se s svojimi sodelavci dobro razumeš (»Hmm... da vsak dan hodim v službo z normalnim delovnim časom pa vredi odnosi s sodelavci.; Aja, ne...vikendi bi bli prosti.«). Matthier (po Zorc Maver, 2007) v vezi s tem, govori o delu kot o »prevladujoči fikciji«. V pojmu se izraža konstitutivna moč normalnih delovnih razmerij, ki še nadalje prevladuje v vzorcih vsakdanjega mišljenja posameznika.

Anja se dotakne tudi primerjave med zaposlovanjem nekoč in kaosom danes, kjer je lahko v njeni pripovedi zaznati neko negotovost glede zaposlovanja v današnjem času. Ko primerja svoj čas, s časom zaposlovanja svojih starši, pove, da se je veliko spremenilo (»Ej, veliko se je spremenilo. Dans tudi če maš ne vem kak faks ni nujno da dobiš službo. Mam več možnosti skor s srednjo....poklicno.«). Danes na primer višja izobrazba več ni garant za zaposlitev v prihodnosti. Zdi se je, da imajo danes tisti s srednjo poklicno izobrazbo celo več zaposlitvenih možnosti. Kar ji je nekako v tolažbo, saj je sama zaključila triletno poklicno ekonomsko šolo. Druga razlika, ki jo opazi pa je ta, da naj bi bilo danes dosti več dela na črno. Kar je ne presenečena. Da lahko preživiš, potrebuješ denar, ne glede na to, na kakšen način ga pridobiš.

Dejstvo, da je brezposelna že dve leti, pušča na njej in njenem življenju določene posledice, ki se kažejo tudi že tako, da si glede prihodnosti ne upa pričakovati preveč (»Če gledam poročila, pol kaj preveč ne smem pričakovat.«). Brezposelnost ji predstavlja breme (»Ja ni mi vseeno. A? Mogoče ti delujem, da sem bolj flegma...mi je že marsikdo reko. Sam se sekiram.«). Intervjuvanka najprej pove, da jo je strah, da nebi dobila redne zaposlitve. Bolj

kot ostalo pa izpostavi izrazite finančne primanjkljaje. Želela bi se osamosvojiti, se odseliti od doma, a si tega trenutno nikakor ne more privoščiti. Ob stran je morala dati svoje hobije (*»Ne, ne. Pa nekih dragih oblek, pa počitnic...Smučanje sploh odpade.«*). Za smučanje, nakupovanje in dopust ji zmanjka denarja. Izpostavi pa tudi, da se ji primanjkljaj pozna že vsakodnevno pri hrani. Slednje ponazori s primerom: *»Pa še vsak dan se pozna...recimo pr hrani. Ne moreš met vsak dan npr. Rio Mare pa Mu namaze v hladilniku.«* Prisotni so občutki sramu in nelagodja, ko mora mamu prositi za denar. *»Mladi brezposelni po ugotovitvah več študij, izvedenih v različnih evropskih državah pogosto trpijo prav zaradi finančnih ovir ter v tem primeru finančne odvisnosti od staršev«* (Žorga in Poljšak Škraban, 2007, str. 23). Pove, da jo je sram, sploh ker plači staršev nista visoki in s katerima mora preživeti celotna petčlanska družina (*»Fajn je bit doma, samo mi je pa včasih že nerodno ko prosim za denar mamu. Pač ni fajn...Sicer ne vem, kake plače majo tvoji, sam z dvema nizkima plačama je kr težko...Sta še dva mala zadi.«*).

Kot že omenjeno, se posledice brezposelnosti kažejo tudi v tem, kako Anja razmišlja o lastni prihodnosti. V pripovedi omeni primer bogatega hrvaškega menedžerja (*»prispodoba Štimac«*), ki je končal triletno srednjo šolo in nato postal pomemben veljak, in ki kaže na to, v kakšnih okvirjih intervjuvanka razmišlja o svoji prihodnosti. Ne le, da glede lastne prihodnosti ne upa pričakovati preveč, dvomi, da lahko nekdo s končano triletno srednjo šolo nekoč postane uspešen (*»Razen če se pišeš Štimac.; Eh...en bogatun... menedžer, prej je bil nogometaš. Hecamo se o njem, kak je lahk nekdo ki je končal triletno šolo, postal tak bogat, pomemben.«*). Ugotovljeno je, da lahko daljša nezaposlenost sčasoma vpliva tudi na razmišljanje in pričakovanja mladih glede njihove prihodnosti. Pri mladih, lahko pride do redukcije življenjskih ciljev in aspiracij (Ule in Miheljak, 1995). Zato si ne postavlja visokih ciljev. Največja želja ji je, da bi dobila zaposlitev, ki bi ji nato omogočala, da uresniči še ostale želje in cilje (*»...Prvo itak da bi dobla službo, da bi se lahko šla na svoje. Pol pa tak vse s tem pride.«*). Želela bi se čim prej osamosvojiti ter ustvariti lastno družino. Ima pa jasn cilj glede zelenega delovnega mesta- želela bi si delati v pisarni.

Ko poskuša razumeti in išče razloge zakaj je trenutno v takšni situaciji, razmišlja o nekakšni *»deljeni odgovornosti«*. V smislu, da ni vsa »krivda« na plečih brezposelnega (s čimer misli tudi sebe), temveč govori tudi o »sistemski napaki«. Izobrazba več ni temelj, niti garant za zaposlitev, *»težko je dobit službo v vsakem primeru.«* Ne verjame, da bi se z višjo izobrazbo

prej zaposlila, celo meni, da ima s srednjo poklicno izobrazbo več možnosti. A danes naj bi bilo dobiti zaposlitev brez vez in poznanstev skoraj nemogoče (*»...Ka pa vem...nikjer več ni fajn. Tu tak ne dobiš službe, če nimaš vez.«*). Omeni še, da je tudi njena mati do službe prišla preko poznanstva, ko jo je o prostem delovnem mestu obvestila sestrična. Glavno težavo vidi v napačnem sistemskem pristopu, politiki dela (*»Pač...znajti se je treba! Politika je itak zgrešena tu. ....Kadra je dovolj za vse poklice, sam sistem ne pusti da bi si nabrali delovnih izkušenj.«*). Mladi že v samem začetku težko pridobijo delovne izkušnje, ki so postale že nuja. Na trgu je vsako leto več novega mladega kadra, primanjkuje pa delovnih mest (*»Ja sej...zato pa pravim, da je zgrešena politika. Preveč je vseh, in ni potem dovolj mest za vse...ne more vsak dobit izkušenj. Pa tak...«*). Sprašuje se, kje naj potem mladi sploh dobijo delovne izkušnje, poleg tega pa se delo preko študentskega servisa kot formalna delovna izkušnja niti ne upošteva (*»Ja! Kje jih pa naj mladi dobimo, če nas noben ne zaposli. Delo prek študenta al pa praksa, se pa tak ne upoštevata kot izkušnje! Sej ne vem no!«*).

Zato tudi ko razmišlja o morebitnih rešitvah slednje problematike, v pripovedi pove, da naj vsaka stran, torej na eni strani brezposelni, sama, in na drugi država, poskrbi za svoj del (*»Lej v Ljubljani naj naredijo svoje, pa jaz svoje. Pa bo...Država naj porihna delovna mesta. Jaz bom pa še naprej iskala šiht... Pa probala bom dobit še kake izkušnje, da bom lahko več nt (v življenjepis) napisala.«*). Država naj priskrbi nova delovna mesta ter mladim omogoči, da bodo lahko na različne načine pridobili delovne izkušnje. Prav tako bi se moralo študentsko delo priznati kot formalna delovna izkušnja. Mladi pa naj na drugi strani postanejo še bolj aktivni in naj pridobijo čim več različnih delovnih izkušenj.

Kot potomka priseljencev naj bi se soočala s specifičnim položajem na trgu dela. Komac (2007, str. 223, 224) na primer ugotavlja, da se »potomci priseljencev danes srečujejo s precej spremenjeno situacijo na trgu dela, ko mladi, predvsem prvi iskalci zaposlitve, na splošno težko najdejo zaposlitev. Poleg tega pa se še v nekakšni tekmi z »avtohtonimi« slovenskimi vrstniki lahko srečujejo tudi z etnično diskriminacijo.« A kot pove intervjuvanka, sama ni dobila občutka, da zgolj zato nebi imela enakih možnosti na trgu dela pri zaposlovanju. Res pa je, da imajo delodajalci na razgovorih do nje pogosto nekakšen »čuden« odnos, ko opazijo da je srednjo šolo končala v Zagrebu, kar sploh ne razume (*»Hmm... ka pa vem. Tega glih nisem občutila. Je pa res, da včasih sprašujejo čisto brezvezna vprašanja...Da so me pri dveh za službo vprašali, kak to, da sem končala šolo v Zagrebu pa take. Wtf?«*).

Bolj kot da bi opazila neke neenake možnosti na trgu dela, se ji zdi, da jo zaradi tega, ker je pač priseljenka, okolica gleda in razume drugače. S svojo svetovalko na Zavodu za zaposlovanje, kjer je prijavljena, je zaradi tega prišla tudi v spor (*»Sem šla k svetovalki, pač na Zavodu...ne prvič... in pač sem ji pojamrala, da ni mogoče, da se ne najde kake službe. In pač ker mam dolg jezik, sem rekla, da če bi se država šla drugo politiko, bi blo drgač. In mi je rekla ženska, pač v takem smislu, zakaj pa tej pol ne grem nazaj na jug, če je povsod boljše sam tu ne!!«*). Ima občutek, da je na Zavodu za zaposlovanje ne razumejo in ji ne nudijo dovolj podpore, kot bi si želela. Denarno nadomestilo, ki ga prejema, se ji zdi nezadostno. Kot pravi sama, *»si človek z njim ne morem kaj pošteno začeti...«*. Kot pozitivno pri tem pove le to, da ji je Zavod v primeru, da se odloči za vpis v Srednjo zdravstveno šolo, pripravljen plačati šolnino. Največ opore ji nudijo starši in brez katere pravi, da nebi mogla preživeti. Starši ji poleg tega, da še živi doma, nudijo finančna sredstva (*»Največ mi data tak ata pa mama. Mi pomagata z dnarjem, pa pri njiju živim, pa gre. Pa kolegi, pa jim malo pojamraš, ker majo tak podobne probleme. A država? Heh...veš da. «*). V veliko pomoč pa so ji tudi prijatelji, katerim se lahko zaupa, in dobi občutek da jo razumejo, saj imajo tudi sami podobne probleme. Prav slednje ji je v tolažbo, dejstvo, da ni edina brezposelna (*»Pol so tut tvoji prijatelji brezposelni? No, vsi ne. Jih je pa kr nekaj. Zato se pa tut ne sekiram, da sem edina.«*).

Med njeno pripovedjo sem dobila občutek, da je Anja nekako ponotranjila odnos, da jo nekateri zato ker je *»z juga«* obravnavajo drugače (*»češ, kaj se pritožuje«*, da je brez zaposlitve ipd.) in da se tega niti ne zaveda. Ne zdi se ji več sporno, ker kot tudi sama ob tem pove, je bolje da si tiho, da se ne pritožuješ, ker tako ne moreš doseči nič (*»Drži usta zatvorena! Uhh, lahk bi še marsikaj pokritizirala, sam ko tak nebi pomagalo.«*). Erčulj in Vodopivec (1999) prav tako pravita, da ljudje v občutku brezkoristnosti menijo, da ne obstaja nič, kar bi lahko resnično spremenili, ampak da so vse le malenkosti, ki jih lahko stori vsakdo. Tudi intervjuvanka apelira na to, da je v moči vsakega človeka le to, da postane skromen, da je tiho. S te točke je mogoče tudi razumeti, na kakšen način in z uporabo kakšnih strategij se intervjuvanka spoprijema z nastalo stisko.

Izogiba se neposrednemu spraševanju po morebitnih zaposlitvah pri delodajalcih. Verjetno tudi zaradi dosedanjih neprijetnih izkušenj na razgovorih (*»Prošnje sem pošiljala, ka pa... Ne moreš it kr tak tja, potrkati, pa vprašati, če te vzamejo. Halo? Nimam vez. Moja dva nobenga*

ne poznata.«). Zaposlitev išče z uporabo precej pasivnih metod iskanja dela, kar je lahko tudi razlog, da je pri tem neuspešna. Najpogosteje pošilja prošnje na objavljene zaposlitvene oglase. Sebe potolaži s tem, da je še mlada, da se ji nikamor ne mudi ter da »enkrat pa že bo.« Že nekaj časa si dodaten denar služi z delom na črno. Največ je delala v gostinstvu kot natakara (*»...Lej...pač največ sem kelnarila okoli, in so mi pač šefi kr tak plačevali. Brez napotnice. Pa tak...Pač...če te ne dobijo. Sam pšššt!; Lej...sej tega je ogromno...vedno več.*«). Zaveda se, da je tak način dela sporen, celo kazniv, in da je dela na črno v družbi vedno več. Pove, da sama zagradi vsako možnost za »hiter denar«, saj si lahko le tako kaj zasluži in privošči (*»Nisem bla pač prijavljena. Sej sem rekla. Zej pa tudi zagradim, če pride kak hiter denar mimo. Pač da zaslužim nekaj denarja, da lahk vsaj nekaj plačam, al pa si kaj kupim.*«). A ker je ugotovila, da od »dela tu in tam« nima večjih koristi, razen nekaj denarja, zaposlitve na Koroškem pa ne najde, je razmišljala tudi o priložnostih na Hrvaškem, kjer naj bi imela več zaposlitvenih možnosti (*»Pri nas doma spodaj, pa...mama mi sicer vedno pravi, da bi v Zagrebu ziher dobila službo. Pač da Hrvaška kao rabi ekonomske ljudi.*«). A hkrati pove, da se zaradi službe nebi bila pripravljena seliti (*»Čeprav OK, Hrvaška ni glih tisoč km stran... Selila se nebi.*«). Razmišljala je tudi o študiju in vpisu na Srednjo zdravstveno šolo, a bi se za to odločila le zaradi statusa, kar bi ji omogočilo, da bi lahko spet delala preko študentskega servisa (*»Sem pa razmišljala o tem, da bi šla na poslovno naprej v Ljubljano...sam pač... nebi bla sprejeta. Pa itak samo zaradi statusa.; ... Aaa, sam študiram da bi se vpisala na srednjo zdravstveno. Sem se že zanimala...ata je zvedo da bi mi Zavod plačal to. Pol pa tak veš...zakaj pa ne? Vsaj status bom mela, če ne kaj drugega.*«). Zaradi slabih zaposlitvenih možnosti veliko študentov vedno bolj izrablja možnost podaljševanja študija ali se vpisuje na študij, zaradi določenih prednosti, ki temu sledijo (status, študentsko delo...) Tako pogosto izberejo nadaljevanje izobraževanja, da se v neugodnih gospodarskih razmerah izognejo zelo verjetni brezposelnosti (Trbanc, 2005b). Kot intervjuvanka pove, se mora v situaciji »pač znajti!«

7.4.1.4 TINA (ženska, višja izobrazba, potomka priseljencev)

TINA: *»Fuj vse skupaj! Pol ko si pa brezposeln, jim pa več ne koristiš, pa te obravnavajo ko smet. Pol naj bo pa človek optimist.«*

Tinina celotna pripoved je zgoščena okoli njene osebne zgroženosti nad trenutnim stanjem na trgu dela v državi, ki posledično vodi do izkoriščanja mladih na trgu delovne sile. *»Glavni problem je po moje, ker smo mladi. In nas lahko izkoriščajo, pa imajo za norca. Ker vejo da se noben nebo pritožil, ker je za vsak evro vesel. Pol pa smo tu ko smo!«* Meni, da smo prišli v fazo, ko mladi sprejmejo vsako obliko dela, iz nuje, potrebe, zgolj zato, da jo imajo (*»Žalostno. Sam tak je... smo že tam, ko človek za vsako službo povleče, sam da jo ima.«*). Straši jo, da je vedno več mladih s končano visokošolsko izobrazbo brezposelnih ter da nekatere mlade zaposlujejo na delovnih mestih, ki so neenakovredna njihovi izobrazbi (*»Kje pa. Veš kolk jih poznam, ko so končali fakultete, zdaj pa so na Zavodu, al pa delajo na nekem mestu, ki sploh ni njim primerno.«*). Delo je po njeno izgubilo svoj prvoten pomen. Postalo je nuja, osnova preživetja. Če si brez dela, torej brezposeln, ne veljaš nič. Delo ji predstavlja najpomembnejšo vrednoto (*»Vem, da so v življenju pomembne tudi druge vrednote, ki jih ne mormo kupit: ljubezen, sreča, zdravje, veselje, vendar tudi če mam vse to ne moremo skakat od sreče, če nimamo s čim preživeti.«*). Izpostavi predvsem finančni vidik dela, pri čemer lahko služi lasten denar, in lahko šele tako postane finančno neodvisna (*»...Pa če maš svojo plačo, nisi od drugih več odvisen, si sam svoj gospodar. Sej vemo, da vsak hodi v službo zaradi plače. Ne mi rečt, da ni denar glavni razlog!«*). Meni, da zaposlitev posamezniku prinaša tudi status, določeno mesto v družbi, drugi te opazijo in te jemljejo bolj resno (*»Delo mi ogromno pomeni. Če si zaposlen, maš nek status, drugi te jemljejo bolj resno- drgač se kar vsakemu smiliš, če si brezposeln.«*). Brezposelna oseba pa se okolici smili. To utemeljuje tudi Zorc Maver (2007). Vstop v zaposlitev za mlade ne pomeni samo ekonomske osamosvojitve, temveč predstavlja za posameznika socialno priznanje, možnost udeležbe pri oblikovanju družbenega življenja. In prav ta omenjeni neprijeten odnos smiljenja zadnje leto občuti tudi sama.

Še težje ji je, ker je prepričana, da vpliva na lastno zaposlitev nima (*»Ugotovila sem, da vpliva na svojo zaposlitev nimam, zej pa upam, da bom imela pri zaposlitvi vsaj kanček sreče.«*). Da je sreča pomemben vzvod, pokaže na to, kako Tina razume vzroke za lastno brezposelnost. Prepričana je, da je sama naredila vse v svoji moči, da bi našla zaposlitev (*»Lej...jaz sem dala*

vse od sebe. Ko zmešana sem pisala prošnje, klicala okrog, skozi stala na Zavodu...pa nič. Pol že ni vse na meni.«). Meni, da so na trgu dela na Koroškem nasploh slabe zaposlitvene priložnosti (*»Pa tak vidiš, kak se vse zapira...pri nas še tolik bolj.«*). Poleg tega je trg dela prenasičen z izobraženim mladim kadrom (*»Samo je pa res, da nas je ogromno in da je ful težko prit v vrtec.«*). Prav tako pa je njenega kadra (torej diplomiranih vzgojiteljev) preveč in vsako leto več, kar je po njeno glavni razlog, da novih zaposlitev preprosto ni (*»Po moje je velik problem to, da imamo veliko izobraženega kadra, s katerim preprosto ne vejo kaj naj naredijo. Samo na primer predšolsko vzgojo, kam sem hodila, jih samo v Mariboru na leto diplomira približno 50-60. Ja, kam nas bojo pa dali? Potem pa ni čudno, da ni nikjer zaposlitve.«*). Če pa se že najde prosto delovno mesto, pa je zaposlitev mogoče dobiti le preko vez in poznanstev, ki pa jih sama nima (*»Kot drugo pa še enkrat...vsako službo lahko dobiš samo po vezah.«*; *»Glede na to, da sem poslala že več kot šestdeset prošenj in dobivala same negativne odgovore mislim, da je pri nas totalno zgrešen sistem, saj lahko službo dobiš samo po vezah.«*). Predvsem zato, ker so se njeni starši priselili iz Bosne, in zato v družini nimajo pomembnih poznanstev, ki bi ji lahko bili v pomoč pri iskanju zaposlitve. Pri tem omeni tudi namige sosedov, da naj bi »zato, ker je pač Bosanka« tudi težje našla zaposlitev (*»Verjemi, da me je že marsikdo vprašal, al pa tak hinavsko namignil, da bi mi bilo kao lažje, če nebi bila moja dva Bosanca. Pač...zlobni jeziki. Sosedu tečni.«*). A se ji opazke okolice, da bi ji bilo verjetno lažje, in bi prej našla zaposlitev *»če nebi bila moja dva Bosanca, in če se nebi pisala na ič«*, zdijo absurdne (*»Skoraj ne verjamem, da me nebi vzeli v službo, samo zaradi tega ker se na ič pišem.«*; *»Sej sem že rekla, v prvi vrsti je mojega kadra, vzgojiteljev preveč. Pa drugih seveda tut. Pa nima veze al si Bosanc, al Slovenc. Magari Albanc.«*). Kadra nasploh je pač občutno preveč. Prikrajšana v primerjavi z večinskimi prebivalstvom, se čuti edino pri tem, da kot priseljenka, oz. potomka priseljencev nima pomembnih poznanstev, ki so po njeno danes »pogoj za zaposlitev« (*»Žal mi je, da nimam vplivnih staršev, saj bi lahko, če bi imela veze mela že dobro leto delovnih izkušenj in mogoče tudi redno službo. Tak pa sta se moja starša ko sta prišla iz Bosne, nista poznala nobenega, delata v livarni...in itak nimam pol nobenih vez.«*).

Zato razmišlja tudi o tem, kaj bi se dalo storiti, da bi se izboljšala situacija na trgu dela. Ker poplavo diplomiranih vzgojiteljev na trgu dela prepozna kot enega glavnih vzrokov za brezposelnost, razmišlja da bi bilo potrebno omejiti vpis na pedagoških programih, ter izvesti selekcijo s sprejemnimi izpiti (*»Po moje je velik problem to, da imamo veliko izobraženega*

kadra, s katerim preprosto ne vejo kaj naj naredijo....šole bi mogle omejevat vpise.«; »Naredili naj bi sprejemne izpite za vsako pedagoško smer, te postavili v vrtec, te opazovali, in nato vidli ali si pravi za to delo ali ne.«). Mladim bi bilo potrebno povečati konkurenčnost s tem, da bi se jim že v času študija ponudilo čim več možnosti za pridobitev delovnih izkušenj, ker drugače »nimamo šans« (»Država naj poštima, da bomo meli mladi več možnosti, da si bomo lahko že v času faksa pridobili delovne izkušnje. Ker drgač nismo konkurenčni...nimamo šans.«). Saj delodajalci, kot je ugotovljeno, v povprečju pri slabi polovici povpraševanja delovne izkušnje določajo kot najpomembnejši dodatni pogoj za zaposlitev, takoj za izobrazbo (Trbanc, 2005a). Meni, da bi se prostor za mlade prav tako našel, če bi preprečili starejšim, ki že ustrezajo pogojem za zaposlitev, da »vlečejo delovno dobo«. Predvsem pa naj bi bili mladi premalo aktivni, preveč samo govorijo in premalo naredijo in zato je prepričana, da jih nihče ne jemlje resno (»Meni je pač zanimivo to, da vsi vemo, kak naša država stoji. Vsi se o tem pogovarjajo, nihče pa nič ne naredi. Pa se organizira štrajk, pa jih pride nekaj sto, pa mirno hodijo in je to to...«).

Veliko tudi razmišlja o lastnem položaju, trenutni stiski in njenih posledicah v življenju, ki ga opiše kot »življenje v odrekanju«. (»Mene najbolj moti to, da se obrne mesec in ugotovim, da ponovno nimam niti tolko denarja, da bi si lahko plačala osnovno zdravstveno zavarovanje, brez česar biti ne moreš.«), »ko težko prideš skozi mesec«. Scherr (1991, po Zorc Maver, 2007, str. 13) navaja, da »individualno življenje temelji na sposobnosti posameznika, da si skozi zaposlitev pridobi življenjska sredstva. Z izgubo zaposlitve, oz. v primeru intervjuvanke z odsotnostjo le-te, sledi zmanjšanje prihodkov, kar posledično vodi v relativno ali absolutno revščino.« Trenutna situacija jo je tako nekako prisilila, da živi iz dneva v dan. Tudi zato jo je še toliko bolj strah, kaj šele bo, »bom sploh našla zaposlitev?« (»Pol sem se pa vpisala na predšolsko vzgojo... diplomu še mam. Pa kr vlečem, pa vlečem...ker tak ko si rekla...tisti strah je, kaj pa pol.«). Po letu, kolikor je brezposelna, je na življenje pričela gledati bolj pesimistično. Še vedno upa, a jo dogajanja na regionalnem trgu dela in nasploh, ter grožnja, da tudi njena mama postane brezposelna vodijo, da hkrati razmišlja, da bolje ne more biti (»Pa tak to. Pol si pa govoriš, sej bo boljš, more bit...Isti čas pa veš da nebo, da ne more bit. Groza je no... Pa tak vidiš, kak se vse zapira...pri nas še tolik bolj. Moja mama recimo ne vem, kako dolgo bo še mela službo. Pol naj bo pa človek optimist.«). Vsaj v kratkem času ne. Še sama ne ve kako, ampak nekako še vedno »upa na boljši jutri«, saj ji kaj drugega niti ne preostane. Vse to pri njej vzbuja izrazite občutke groze, jeze in tudi žalosti (»...dnevno o tem

razmišljam. In s tem pride žalost, jeza...sami neprijetni občutki. Vendar mam to srečo, saj sem ne glede na vse še vedno nekak optimist, kar mi pomaga, da živim in iz dneva v dan in upam na boljši jutri, pa tut če bo ta prišel šele čez kakšno leto.»; »Da sem tak jezna. Pa še kak!«). Konstantni neuspehi v procesu iskanja zaposlitve, so pri njej pustili globoke rane. Pove, da »čez čas vse postane brezveze« (»Ko sem začela s pisanjem prošenj iz me je v poštnem nabiralniku čakalo kakšno pismo iz VVZ sem bila kar malo nervozna, ko sem začela odpirat... sem še mela upanje, da odgovor pa vseeno ni negativen, Ko se to ponovi več kot petdeset krat, pa ti postane vseeno. Dobiš pošto vidiš aha, VVZ, itak je samo negativen odgovor...Brez veze...«). Niti sploh »več ne ve, kaj je prav in kaj ne«. Leino-Loisonova (2004, po Žorga in Poljšak Škraban, 2007) v zvezi z omenjenim ugotavlja, da ima nezaposlenost podobne škodljive vplive na mentalno zdravje, ker povzroča omenjeno negotovost, občutek nesmisla, strah pred prihodnostjo in izgubo samozavesti. Intervjuvanka je razočarana nad domovino, ki ji daje občutek, da je kot brezposelna nekoristna (»No, pol pa tak veš! Pol pa država pričakuje, da bomo mi na njo ponosni, pa ne vem kaj. Fuj vse skupaj! Nič mi ne da...ko nima več koristi od nas, te obravnavajo ko... Pol naj bomo pa mladi zavedni, pa ponosni na Slovenijo. Pa daj nehaj...da jih ni sram, barabe!«).

Je mnenja, da si »kot brezposeln, za državo smet«, kar razume kot izrazit odnos nepodpore države in njenih institucij do mladih brezposelnih (»Jooj, ko bi le država malo bolj pomagala. Ji morem za vsak drek plačat, od vsega vlečejo davek. Pol ko si pa brezposeln, jim pa več ne koristiš, pa te obravnavajo ko smet.«). Nerealne obljube in idealiziranje izobraževalnih institucij, mladim po njeno prodajajo le »mačka v žaklju« (»Ko sem razumela, o čem bi se ti hotla pogovarjat, sem si kr misla...uh, tu ti pa lahko kaj povem. (smeh) Ker mam po pravici že vsega poln kufer!! Po tih volitvah bo pa vse še slabš... Bojo odprli nova delovna mesta, pa take...pa kje mi povej? Kje? Dej, dej...vsi so neki glasni...«). Prazne in nerealne obljube ji dajejo le občutek izkoriščenosti in občutek, da se iz nje oz. mladih delajo norca (»... Moti me, da ko se vpisuješ v neko srednjo šolo, ali kasneje na fakulteto, ti vsi obljublajo kako dobra generacija si, koliko bo prostih delovnih mest, ko boš zaključil šolanje, kako bomo lahko izbirali kje bomo delali... Na koncu ugotoviš, da so ti prodali mačka v žaklu!!!«). S tega vidika se ji zdi vlagati v izobrazbo, stran vržen denar. Prav ta odnos, češ, da bodo mladi že nekako, »bojo že tiho... Ko da nam pa delo ni pomembno. Bomo pač že nekot... Znanja mam, mladi smo, zdravi...pa take finte trosijo...«, jo izjemno moti. Razen denarnega nadomestila, ki ga prejema in socialne pomoči, ima občutek da jo je država pustila na cedilu.

Izpostavi tudi neprijetno izkušnjo na Zavodu za zaposlovanje in s tem pokaže na problem prepočasnega delovanja državnih institucij, zaradi česar mora dobesedno »živeti od lufta« (*»Na Zavodu jim je bol pomembno, da opravljajo privat pogovore po telefonu, kot da bi se dejansko posvetili konkretnemu problemu brezposelnosti!!!! Na bruhanje mi gre... Zadnjič sem sam za en nasvet čakala skoraj dve uri pred pisarno. Bruh, bruh... Ker se krava ni mogla zmenit, al bo ona sama kupila darilo za sestrin rojstni dan, al pa bi ga kupli skup!!! Pa glede socialne pomoči...sem si šla gluh zadnjič nekaj urejat- ker sem prijavila lastno gospodinjstvo... pa je tak, oddaš vlogo za socialno pomoč, najprej ti trgajo vstran procente, ker ne plačuješ staršem najemnine...država od tega ne pobere davka. Potem pa še čakaš več kot dva meseca...no, v mojem primeru kr tri... da boš dobil odločbo in prvo nakazilo. Ta čas pa lahko živiš od lufta!!! Pa naj gre vse skup nekam!«*). Pove, da so ji nekako le partner, starši in prijateljice v oporo. Večinoma poroča o emocionalni opori, starši ji nudijo tudi finančno pomoč (*»Potem pa poštudiram – hvala bogu, da imam starše, ki so zaposleni in si marsikdaj odtrgajo od ust, da poskrbijo za vse položnice.«*). Lažje ji je, ker dobi tako občutek, da jo vsaj nekdo razume. Dejstvo, da je tudi partner brezposeln, ji je v tolažbo, saj jo lahko tako najbolje razume (*»Pa fant isto...tut nima redne službe, in me čisto razume. Dobro je to, da mu ne rabim razlagat, če kdaj ne morem prit k njemu domo, ker ni dnarja za bencin...mu je logično.«*). Ko ji je težko, se najraje družijo s prijateljicami iz »društva jamranja«, ki si nudijo emocionalno podporo in kjer vsaj za trenutek pozabi na osebno stisko (*»Najrajš se dobim s kolegicami, ko majo iste probleme...pa čvekamo, pa se druga drugi smilimo...pa je za 5 minut boljše. Smo se hecale, da bi lahko že uradno kako društvo ustanovile, tak ko jamramo...«*).

V pripovedi ves čas govori o odrekanju. Tudi o tem, kako se ne more osamosvojiti, pa čeprav bi si zelo želela. Ne more si privoščiti dopusta, uživati v mladosti in uresničiti drugih planov in želja (*»...Ne morem si privoščiti stanovanja, ne morem si privoščiti avta...«*; *»Pa zej vsi sprašujejo, kam greš za novo leto...kam boš pa šou? S čim? Saj vsi radi gremo poleti na morje, pozimi bi tut šla rada kam smučat, al pa na kak izlet konc leta...pa smo ponovno pri odrekanju zaradi premalo financ.«*). O tem, da bi si s partnerjem ustvarila družina niti ne more razmišljati, saj ne želi, da bi tudi njeni otroci morali nekoč živeti v podobnem odrekanju. Občutek »začaranega kroga« se v njeni pripovedi kaže večkrat. Slednji način razmišljanja se pokaže tudi v njenem razmišljanju glede prihodnosti.

»Ne more biti boljše!« je le nekaj besed, s katerimi opiše, kaj si misli in pričakuje od prihodnosti. Nekako dobim občutek, da ji slednji odziv služi tudi kot osebna obramba pred

kruto realnostjo, v kateri se je trenutno znašla. Prepričana je, da na podlagi vsega, niti ne morem imeti želj na naprej. (*»Sej sploh ne moreš imet nekih želj za naprej.«*) Karkoli si želi, je hkrati lahko le utopija. Ko pripoveduje o planih in željah, govori le o sanjah, kako o tem sanja, hkrati pa sanje takoj poveže s prej omenjeno obrambo, »prihodnost, realnost drugače kaže« (*»Če bi sanjala, bi mi bla prva želja vsekakor služba za nedoločen čas. Pol pa stanovanje, pa družina, potem bi se stvari končno odvijale, tako kot bi sama želela. Sam prihodnost zaenkrat čisto drgač kaže...«*). Njene želje so povezano striktno z zaposlitvijo, kjer je služba za nedoločen čas razumljena kot pogoj in osnova za vse ostale želje. Opaziti je, da ji je zaposlitev trenutno največja želja, in brezposelnost največje breme. Kar poskuša na trenutke odmisli. Saj se boji, da bi tako »zbolela na živcih« (*»Če bi se s tem nenehno ukvarjala bi verjetno že zbolela na živcih!!«*). Sploh še, ko se s stisko spoprijema z mislijo, da je »sama storila že vse«. Poslala je že več kot šestdeset prošenj različnim delodajalcem, a je vedno dobila negativen odgovor, ali pa odziva sploh ni bilo. Razlog zakaj je temu tako, je lahko tudi v tem, da se vidi zgolj kot vzgojiteljica v vrtcu, in je pošiljala prošnje le v vrtce, ki pa so v večini zasedeni. Prav tako tudi nikoli ni razmišljala o kakšni prekvalifikaciji, ali vpisu v drugo srednjo šolo, čeprav ji je podobno že marsikdo svetoval (*»Ja, to mi mama večkrat reče, da bi kako poklicno srednjo zraun naredla, pa bi mela šiht. Sam sama o prekvalifikaciji nisem nikoli razmišljala, pa tega nebi šla naret! Že od nekdej sem želela bit vzgojiteljica.«*). Pri načinih, kako se Tina spoprijema z dejstvom, da je brezposelna, in načini kako išče službo, je opaziti določeno togost, nefleksibilnost in povečano pasivnost pri iskanju zaposlitve. Službo sicer išče tudi izven svoje stroke, a bi tako delala le začasno, samo zato, da bi nekaj zaslužila. Precej aktivna je na različnih forumih, kjer si izmenjujejo mnenja mladi brez zaposlitve glede problema brezposelnosti. Zanimivo je, da je kljub mnenju, da so mladi glasni zgolj na forumih, in premalo fizično aktivni, sama vedno bolj uporabnica spletnih forumov. Očitno ji je izmenjava mnenj v pomoč, in spoznanje, da imajo tudi drugi podobne probleme v uteho (*»Pa prebereš kaj so še drugi napisali...pa spet vidiš, da nimam samo jaz takih problemov. Eni mladi so že po več let brez šihta...«*). Način reševanje lastnih težav z občasno uporabo alkohola, ji je prav tako blizu (*»Sej s kolegicami...se dobimo zvečer, pa zapijemo naše probleme. Pa pomaga! Sam ko ti je drugo jutro pol slabo.«*). Delavci Centrov za socialno delo opažajo pri brezposelnih klientih, zlasti pri mladih tudi vedenjske motnje, kot so popivanje (v tem primeru) in jemanje drog (Pačnik, 1995). Kako se intervjuvanka sooča z lastno stisko, pokaže tudi skozi svojo najljubšo pesem Boba Marleya, kjer ji del refrena – *»Don't worry about a thing, cause every little thing is gonna be all right!«* (v prevodu »Ne

Grubelnik, T. (2012). *Problematika brezposelnosti mladih v koroški regiji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

obremenjuj se z malenkostmi, vse bo še dobro.«), služi kot vodilo naprej. Verjame, da bo prav vse še dobro. Vsaj upa.

7.4.1.5 LUKA (moški, višja izobrazba, ni priseljenc)

LUKA: *»Nihče se ne postavi v dejansko situacijo, kak nam je. Vsi smo v istem zasranem začaranem krogu. Mi smo pa male ribe...nimamo šans.«*

Na delo gleda kot na »nujni pogoj za uresničitev osebnih planov in ciljev« (npr. *»Pa mel sem kr nekaj prihrankov. Sam so spuhteli, ena dva tri. Zej pač morama tto leto spravit bajto do prve plate-zaradi gradbenega. Pol pa naprej, ko bo služba.«*). Dohodek kot logična posledica zaposlitve mu je pri tem najpomembnejše. Delo si razlaga zgolj s finančnega vidika, pomeni mu vir dohodka in nič drugega (*»Vsi hodijo v službo zaradi zaslužka, plače! In delo je zame vsekakor vir dohodka. Ne samo lepe oke.«*). Verjetno tudi zato, ker kot pravi, nikoli ni imel veliko. Zaposlitev pa bi mu prinesla redne dohodke, s katerimi bi si lahko kaj več privoščil, predvsem nadaljeval z gradnjo hiše. Tudi zato se mu delo na črno ne zdi popolnoma nič spornega. Brez zadržkov pove, da tudi sam že nekaj časa služi z delom na črno. *»Znajt se je treba, če ne gre drugače.«* Kot brezposeln, delo na črno celo podpira. V njegovi pripovedi razberem, da takšno delo razume tudi kot orodje v rokah brezposelnih, način kako lahko kljub vedno večji brezposelnosti posameznik pride do denarnih sredstev, hkrati pa državo, ki zanj naredi premalo oziroma nič, ogoljufa in ji povrne milo za drago (*»Jaz se s tem čisto strinjam. Državo je potrebno uničiti! Kar ona nudi nam, nudimo mi njej.«*). Raziskava o delo na črno v Evropski uniji, je pokazala, da največ ljudi dela na črno prav iz razloga, ki ga navaja intervjuvanec, ker ne najdejo redne zaposlitve in jim slednja oblika dela služi kot alternativa. (Riedmann in Fischer, 2007). Kljub temu, da dvomi v stabilnost države in trga, je prepričan, da je edino državna služba oz. zaposlitev v državnih podjetjih, še gotova oblika zaposlitve. Tudi zato si želi zaposlitev poiskati v državnem podjetju (*»Že dolgo mam to željo. Ne vem zakaj, fajn je. Sigurn šiht, ker je državna firma. Ker če to propade, odnese državo. Ziher...«*).

Pred tem, ko je postal brezposeln, je kar tri leta delal v pekarni kot študent preko študentske napotnice, ter bil za kratek čas treh mesecev zaposlen za določen čas kot skladiščnik. V tem času je opazil dve spremembi, ki naj bi se po njegovo vedno bolj kazali na trgu dela v državi. Opaža, da višjo kot imaš dokončano izobrazbo, težje dobiš zaposlitev (*»Normalno! Ampak je*

pri nas pač tak, da višjo, ko maš izobrazbo, težje dobiš službo.«). Kar dokler, tega ni izkusil na lastni koži ni verjel. In hkrati, da delodajalci raje zaposlijo študente, kot da nekoga redno zaposlijo. Opazil je, da so odnosi, ko delaš kot študent popolnoma drugačni, kot če si pri delodajalcu zaposlen. Ko je še delal kot študent, je imel občutek, da ga tam nekako potrebujejo. Prepričan je, da je temu tako tudi zato, ker se delodajalci s študentskim delom okoriščajo, prav tako jih lahko hitro zamenjaš. Pri zaposlenih delavcih pa se zgodba lahko bolj zaplete. V pripovedi so prisotni tudi elementi tekmovalnosti, ko se kot brezposeln čuti ogroženega s strani študentske delovne sile, ki mu po njegovo, jemlje delo. Intervjuvanec pokaže mržnjo proti državi, za katero meni, da jo je potrebno uničiti. Pačnik (1995) sovražnost do drugih smatra kot enega prvih znakov nekonstruktivnega odzivanja brezposelnih na svojo situacijo.

Izdelano ima ostro osebno mnenje zoper državne institucije, ki delujejo na področju zaposlovanja. Institucije označi kot neodgovorne, da ne delajo v prid in ne nudijo zadostne opore mladim brezposelnim, kar pa je v prvi vrsti njihova naloga. Zelo je nezadovoljen z delom zaposlenih na svojem Zavodu za zaposlovanje, predvsem svetovalci, ki po njegovo svetujejo v prazno (*»Pa dej nehaj. »Vam bomo svetovali, vam bomo svetovali«...Svetuj sebi!*«). Ne potrebuje nasvetov, temveč konkretne rešitve, ki pa jih na Zavodu ne dobi (*»Ne mislim, vem! Vse je pokvarjeno. Lej sem prijavljen na zavodu– sem ti tak že reko. Ker menda moraš biti. Pa isti packi so kot politiki, samo obljublajo, naredijo pa nič. Svetujejo kr nekaj, nič pa ni ven. Vso golazen je treba odpustiti, ker jih ne potrebujemo.*«). Podobno slabe izkušnje je imel tudi z delodajalci (*»Izkušnje z delodajalci mam slabe. Do zdaj še noben ni naredil to, kaj ti je na razgovoru ponudo pa obljubo. Na primer, na razgovoru so mi rekli, da je delo od šestih pa do dveh, kao brez vikendov in praznikov. Ko pa podpisuješ pogodbo, pa zveš, da se namesto na eno smeno, dela večkrat tudi na tri, pa se delajo tudi vikendi.*«). Naj se nebi držali dogovorov na razgovorih, ter ponujali prazne obljube, ki se ob podpisu pogodbe pozabijo. Sam to razume kot izkoriščanje delavcev. Posebej pa ga moti to, da veliko delodajalcev ne odgovarja na poslano prošnje, zaradi česar večkrat ne ve, pri čem je. Prošnje je pošiljal že priporočeno, da je imel zagotovilo, da so prošnje prejeli. A čez čas je slednji pristop zanj postal prevelik strošek (*»U ne. Eni ja, od njih pa ne duha ne sluha. To se mi zdi ful čudno in nesramno, da niso niti tolk, da bi odgovorili- ne hvala, ne rabimo. Niti ne veš, če ni odgovora, ali so prošnje dobili ali ne. Zmeda... Na začetku sem enim par še celo priporočeno poslal, pol pa vidiš da nima smisla, da je brezveze...samo stroške dodatne si še*

narediš. Ko pa le ni tak poceni, če pošlješ enih par priporočeno.«). Ne razume, kako se lahko delodajalci tako indiferentno obnašajo. Občutek da je razumljen, da ga nekdo res poslušša, da lahko »*nekomu teži*«, dobi le s podporo staršev, pri katerih tudi še živi, ter partnerice, ki je prav tako kot on, brezposelna. A prav to mu hkrati predstavlja še dodatno breme (*»Normalno, da je to še dodatna težava. Normalno. Uteha bi bla, če bi bla punca zaposlena, lažje bi gledala pozitivno na boljši jutri.*«). Veliko mu pomeni podpora prijateljev. Med njimi je prav tako veliko brezposelnih, s podobnimi problemi in s katerimi se lahko odkrito o tem pogovarja (*»Če mi že kdo pomaga, so to moja punca pa prijatelji. No, pa družina. Kolegi.*«; *»...Jah, razumejo me. Poslušajo. Jim lahko težim.*«). Najbolj mu pomagajo s tem, ko ga motivirajo na način *»Saj bo boljše*«. Razočaran je nad odnosom družbe do mladih, ki jih dojema kot lene. Meni da je ta miselnost preveč črno bela in družba s tem starokopitna (*»Družba je čisto preveč črno bela in starokopitna. Vsi stvari preveč posplošujejo, kr nekaj govorijo, da jim ni dolgčas. Nihče pa se ne postavi v dejansko situacijo, kak nam je. Vsak je lahko pameten, ko mu je z rožicami postlano.*«). Vsi preveč posplošujejo, besedičijo, sploh tisti, ki jim je po njegovo *»postlano z rožicami*«, in se s podobno stisko nikoli niso srečali.

Od tod je lahko razumeti tudi njegovo razumevanje vzrokov za svojo trenutno brezposelnost. Prepričan je, da je »država« glavni krivec za njegovo brezposelnost. Okoliščine so mu nenaklonjene, sam pa kot *»mala riba, nima šans*«. Nekako razmišlja v smeri, da mu je pač tako dano in govori o *»zasranem začaranem krogu*« v katerem smo vsi. Zato tudi ne razmišlja, kaj bi lahko pri sebi spremenil, da bi si povečal možnosti na trgu dela, postal konkurenčnejši. Intervjuvanec o sebi daje občutek, da se je vdal v usodo. Njegov odziv deluje v smeri *»Kaj naj?«*. V pripovedi intervjuvanca so prisotni vzorci pasivnosti, vdaje v situacijo ter izrazito negativna naravnost do izkušnje brezposelnosti, ki jih Hendry in Kloep (2002, po Klemenčič, 2006) prepoznata kot enega izmed značilnih odzivov mladih moških na situacijo brezposelnosti. Prepričan je, da sam ne more storiti nič, saj so vsi in vse okrog njega podkupljeni. On lahko le gleda in čaka (*»Pa povej mi, kaj al boljše če rečem, kdo pa danes še ni podkupljen. Vse je v denarju! In ka naj pol mi? Ka naj jaz? Nič ne morem... gledam pa čakam.*«). Zgodba se po njegovo zaključi takoj, ko je nekdo sposoben na mizo *»vreči modro kuverto*«, s čimer govori o plačilu podkupnin v zameno za zaposlitev. Prav tako je mnenja, da je danes brez vez in poznanstev nemogoče dobiti zaposlitev. Po njegovo pač moraš poznati prave ljudi (*»Kak pa zaposlujejo danes, če ne tak. On pozna tistega, drugi drugega. Po novem korito k svinji pride.*«; *»In zmeraj ostane pr tem, da dokler ne bomo meli močnih vez in*

poznanstev, bo pač tak.«). In dokler bo temu tako, je prepričan da zaposlitve nebo našel. O rešitvah v večini niti ne razmišlja, ker se mu zdi vse brezsmiselno. Predlaga edino, da bi bilo dobro uvesti nekakšno »nevtralno komisijo za zaposlovanje«, kjer iskalcev dela vnaprej nebi poznali in tako nebi bile v ospredju veze ter poznanstva. A v istem hipu je prepričan, da bi se tudi na tak način dalo izkoriščati in podkupovati (*»Vda bi se. Tisti ko bi meli dnar, bi dali modre kuverte na mizo, pa bi blo konec.*«). V intervjuju se pokaže, da je izrazit pesimist, prepričan da mu niti njegova visoka izobrazba ne deluje v prid. Vzroke za trenutno stisko pa razume tudi v tem, da je delovna doba predolga, in da je krivo tudi dopuščanje dela v nedogled v javnem sektorju, zato primanjkuje delovnih mest za mlade (*»Predolga delovna doba! Drugi problem je pa v tem, da je v javnem sektorju možnost delat v nedogled- pogledj zdravnike pa učitelje na primer! Vlečejo! Zaka? Ker jim ustava to dovoli, da delajo kak dolgo želijo. Neodgovorna država! Nimam kaj drugega rečt...ne morem drgač rečt.*«).

A kljub temu aktivno išče zaposlitev preko več različnih kanalov. Redno pošilja pisne prošnje na različna delovna mesta, do katerih pride preko obvestil in oglasov na Zavodu za zaposlovanje ter tudi preko uporabe poznanstev, kjer pri prijateljih sprašuje po morebitnih prostih delovnih mestih. Ob vprašanju, če se mu zdijo njegove izbrane strategije učinkovite, jasno pove, da ne, saj bi v nasprotnem primeru že imel zaposlitev. A osebnega spraševanja pri delodajalcih in poizvedovanja po telefonu se izogiba, ker se mu zdi tak pristop nekorekten in vsiljiv in ima lahko ravno nasproten učinek od zelenega (*»Ej, če bi bil uspešen, bi mel verjetno službo, a ne. Si pa mislim, da je na tak način najbolj...kak naj rečem, korektno (smeh) službo dobit. Če preveč okol kličeš, pa sprašuješ, čisto brez razpisov na primer, jim tut ni najbolj všeč.*«). Strokovnjaki, ki se ukvarjajo z analizo metod iskanja zaposlitve pa menijo, da je ravno pristop usmerjenega komuniciranja najučinkovitejši (Palčič, 2008). Če že podjetja iskalcev zaposlitve, ki so se nanje neposredno obrnili ne potrebujejo, ne zaposlijo, jih vsaj vodijo v evidenci kot potencialne kandidate za v prihodnje prosta delovna mesta (Trbanc, 1992a). Povedal je, da bi se rad zaposlil v državni službi, ker mu le ta predstavlja neko gotovost. Zato tudi razmišlja o prekvalifikaciji za strojevodjo, saj v svoji stroki, torej v lesarstvu nebi delal (*»Razmišljal sem o tem, da bi naredo šolo za strojevodjo...*«). Zakaj točno ne, ni želel povedati. Trenutno je pripravljen sprejeti kakršnokoli delo, saj ga v to silijo že same okoliščine (zaradi določenih dovoljenj mora do roka dokončati gradnjo hiše). Trenutno čaka na odgovor podjetja, kjer bi za tri mesece sortiral komunalne odpadke. Dela se ne veseli, a ga nujno potrebuje, kot pravi bo s tem dobil vsaj nekaj denarja (*»Pač, čakam na*

odgovor...tri mesce je tri mesece. Nekaj denarja bo. In bo prišo še kak prav.«). Glede mladih, ki v tem času nebi bili pripravljeni sprejeti katerekoli službe, pa meni, da je očitno že ne potrebujejo in da lahko *»komot živijo«* (*»Tisti pol že na rabijo službe. Lahko očitno komot živijo.«*). Tudi njega jezi, da ima diplomo, a da kljub temu je brezposeln. Mora se nekako znajti, zato tudi dela na črno pleskarska dela, pomaga stricu, ker kot pravi *»ne gre drugače«*.

Poleg že omenjene jeze, ki je posledica tega, da po končanem študiju, z diplomo v žepu ne najde zaposlitve, pri sebi opaža tudi druge posledice brezposelnosti. Brezposelnost mu predstavlja breme. Poleg tega, da je brez finančnih sredstev, opaža, da mu je zmanjkalo motivacije, postal je nesamozavesten, in kar je najbolj, porušili so se mu vsi načrti, ki jih imel pred tem (*»Veš v čem je problem pri vsem tem, da nima človek službe. Pade ti motivacija, postaneš nesamozavesten. Čisto se mi načrti porušijo.«*). Trbanc (2005a, str. 161) v vezi s tem ugotavlja, *»da dejstvo biti brezposeln, posameznika postavlja v položaj neenakopravnega člana družbe, saj mu šele zaposlitev zagotavlja socialno-ekonomsko neodvisnost, hkrati pa mu daje možnost dolgoročnega načrtovanja življenja, družine, bivalnih razmer (konkretno v tem primeru, intervjuvanec ne more razmišljati o in nadaljevati z gradnjo hiše) in uresničitev teh načrtov.«*. Pove še, da se s prijatelji, v družbi, o čem drugem kot o brezposelnosti niti več ne pogovarjajo (*»Ja. Se pogovarjamo. O čem drugem pa bi se?!«*). To vidi kot največje težave, ki so posledice tega, da je trenutno brez službe. Zato ne razmišlja o boljšem jutri. Sicer v pogovoru kot nekakšno opravičilo želi nakazati, da popolnoma črnogled glede prihodnosti še ni, a njegova pripoved v celoti kaže drugo sliko.

Brez zaposlitve ne more, niti si ne upa načrtovati prihodnosti. Pesimizem je tukaj spet v ospredju. Verjame, ali bolje upa, da mora vse skupaj iti v smeri na boljše (*»Pa more it na boljše.«*). Tolaži se s tem, da bo tako, kot mu je pač dano. Glavna želja mu je seveda poiskati zaposlitev (*»...za delo na železnicah.«*), druge želje so temu podrejene (*»Hišo čim prej postavit.«*; *»Pol pa naprej, ko bo služba.«*). Ko dobi zaposlitev, bo lahko nadaljeval z gradnjo hiše, ki mu je očitno največja želja za prihodnost. Čim prej se želi osamosvojiti, se preseliti skupaj s partnerico ter si nato ustvariti družino (*»Naprej hišo pod streho. Pol ženo in normalno froce, družino.«*). Drugih želja nima.

7.4.1.6 JAN (moški, nižja izobrazba, ni priseljenc)

JAN: *»Meni je pa to tak fejest zanimivo... Da se eni tolik obremenjujejo, če pač nimajo šihita zaenkrat.. Mladi smo, mamó še vse roke pa noge. Nič nam ne fali. Zej mam pač dopust.«*

Meni, da *»brez dela ni jela«*, torej, brez dela ni *»kruha«*, ni življenja. Redna zaposlitev ima zanj določene koristi (*»OK, to je res...da bi blo fajn met službo za nedoločen čas...vzameš kredit, pa te briga.«*), a delo zanj ni nuja, ni nekaj kar bi pač moral početi. Delo oz. zaposlitev si razlaga kot plačano obliko dela, kjer služi svoj denar. Idealno zaposlitev si predstavlja kot *»biti plačan za nič«*, torej prejemati plačilo za malo dela (*»Tak bi moglo bit...nič delat, pa plačo dobivat.«*). Meni, da delo posamezniku omogoča finančno neodvisnost, s tem ko služi svoj denar, in si lahko tako tudi kaj privošči. *»Biti zaposlen«* razume kot kazalec, da se je posameznik osamosvojil, postaja samostojen (*»Hmm... Brez dela ni jela! Ka naj ti rečem. Če maš službo, maš denar...svoj denar. Logično si lahko pol tut kaj privoščiš. Greš na svoje. Opazijo te.«*). V klasični sociologiji mladostništva (Zorc Maver, 2007) velja vstop v zaposlitveni sistem pomemben kazalec za dosego statusa odraslega. Pri tem igra pomembno vlogo tudi pojem avtonomije glede zmožnosti mladostnika za pridobitev materialnih sredstev za preživetje, ali kot to imenuje intervjuvanec, da služiš svoj denar. Je mnenja da delo prinese status, položaj v družbi, vrednost v očeh drugih. Okolica te opazi, nekako postaneš pomemben- *»nisi več zrak«* (*»Pač opazijo...si neki na papirju napisan. Ni kr nekaj v luftu.«*). Zdi se mu, da delo vedno bolj postaja privilegij manjšine. Vrača se v čas, ko so se zaposlovali njegovi starši, ko je delo dobil vsak, ki je želel in bil pripravljen delati. Danes v času krize, kot ga poimenuje, to več ni dovolj (*»Normalno! Prej, ko se tak doma menimo včasih...pa ja ni blo tak. Če si hoto delat, se je že našla služba za vsakega. Res no... Zej je pa tak cajt... Slabo je.«*).

Posledice krize je občutil tudi na lastni koži. Zato kot glavni vzrok za lastno brezposelnost razume krizo, recesijo. Človek po njegovo ni nič kriv, razen v primeru če ni pripravljen oz. ne želi delati. Mladih je vsako leto na trgu dela več, medtem ko je potreba po delavcih in povpraševanja pri delodajalcih pač vedno manj oz. sploh ne (*»Zdaj so pa tut taki časi enostavno, da ni človek čisto vsega sam kriv. Praktično nič, če se mu da delat. Kriza je, ni služb, mladih je preveč...je gužva. Konkurenca okol no okol...«*; *»Ne iščejo. Ne rabijo...Ker so taki cajti. More it to mimo.«*). Pove zgodbo, da je podjetje, pri katerem je bil prej zaposlen štiri leta, zapadlo v krizo, proizvodnja se je zmanjšala in v podjetju niso več potrebovali toliko

delavcev. Odpustili so mlajšo delovno silo, z razlogom, da naj bi mladi prej našli novo zaposlitev, kot starejši delavci. Pove, da se mu razlog za odpoved ne zdi krivičen, celo smiseln (*»Pol pač je prišla kriza...pa niso več rabili tolko delavcev. Pa so pač rajš nas mlade dol dali, ko pa tiste pred penzijo. Tak so govorili no...Ja, ker pač mladi lažje najdemo drug šiht. Dej na, zej si pa predstavlja, da en dedi malo pred penzijo brez službe ostane. Ka pa naj? Pa ja ga noben nebo več vzela.«*). Ko razmišlja o lastnem položaju, ali bolje, ko poskuša razumeti vzroke za lastno brezposelnost, se s tem posebej ne ukvarja. *»Sam dobro, že more tak bit.«*- ne ukvarja se posebej s vprašanjem zakaj. Možnih vzrokov pri sebi niti ne išče. Ne verjame, da če bi imel višjo izobrazbo, da bi prej našel zaposlitev. Ljudi z diplomo je po njegovo tako preveč. Svoje prepričanje opravičuje z osebnimi izkušnjami, saj je takoj po končani osnovni šoli našel zaposlitev ter bil zaposlen šest let, pa za to ni potreboval nikakršne diplome (*»...bolj maš neke diplome, pa ne vem kaj, manj šans maš, da dobiš službo. Šolanih je dovolj povsod. Lej mene, takoj po šoli sem šou delat.«*; *»Veš kolko sošolk mojih, vem da so nekaj oh pa sploh končale...Kaj pa zdaj? Doma so. Jah...«*). Verjame, da so mu pač okoliščine nenaklonjene. Ne le kriza v državi in krivda, ki naj bi jo nosili politiki, opozarja tudi na monopol trga dela osrednje regije (*»Če pa hočeš pogruntat, kdo je kao kriv, da smo brez šihta....pol pa ne ta pravih sprašuješ...Do Arje vasi pa desno. Pa gasa do Ljubljane...«*). In še, trg dela na Koroškem slabi, propada, na kar vpliva tudi izoliranost in odmaknjenost regije (*»Eh, tti naš konc je pa tak čisto zabačan... Zato se jih pa tolko seli. Pa ja vse propada... Pa ko smo tak bek od vsega. Bi se kam dlje vozo, pa tak celo plačo samo zvoziš. Se ti pa ja ne spleča. Avtocesto do Ljubljane... pa bi šlo ziher na boljš.«*). Prepričan je, da bi že samo izgradnja avtoceste omogočila razvoj regionalnega trga. Tako pa se nova delovna mesta ne ustvarjajo in vedno več mladih se zato iz regije seli. Sam o selitvi sicer ni razmišljal, oz. tega ni posebej izrazil. Prepričan je, da je za morebitne rešitve omenjene problematike že prepozno, ker vodilni v državi niso znali pravi čas uporabiti učinkovitih postopkov. In še, ženske po njegovem mnenju še težje najdejo zaposlitev kot moški, ker ne ustrezajo potrebam na trgu dela, kjer je večina del fizičnih. Zato jim svetuje, da naj pač ostanejo doma in skrbijo za otroke.

Čeprav se s tem, da je brezposeln ne obremenjuje, še več, niti ne razume, kako se drugi s tem tako zelo obremenjujejo (*»Meni je pa to tak fejest zanimivo... Da se eni tolik obremenjujejo, če pač nimajo šihata zaenkrat. Pa ko je itak še ful cajta.«*), pa opazi razliko med življenjem prej, ko je še bil zaposlen in sedaj. Zdi se mu, da je čisto vse drugače. Finančni primanjkljaj pa je

najočitnejša posledica (*»Dnarja je manj. To je prvo. Itak.«; »Sej sem reko...denarja je manj.«*). Poleg tega, da mu ostane manj denarja za zabavo, ki mu je v trenutnem življenju pomembna vrednota (*»Ne moreš it ven glih vsak petek pa soboto na polno.«*), pa opaža da ima v primerjavi s prej veliko, celo preveč prostega časa, ki si ga ne ve organizirati (*»Pa cajta maš ful, tak da bi ga lahko že prodajal, ker ga nimam kam sam dat.«*). Jahoda (1988, v Zorc Maver, 2007) v svojem modelu psihološke deprivacije razlaga, da nezaposlenost pogosto onemogoča zadovoljevanje posameznikove potrebe po strukturi časa, kar se odraža v doživljanju in vedenju nezaposlene osebe in lahko generira doživljanje prostega časa kot »praznega časa«
Intervjuvanec ima težave s smiselnim načinom izrabe prostega časa. Od takrat ko je postal brezposeln pa se mu je spremenila tudi družba. Z prijatelji, ki so zaposleni, se več ne družijo, saj se z njimi več nima o čem pogovarjati, pogovor prej ali slej nanese na zaposlitev, plače. Ima občutek, da v to skupino prijateljev več ne spada (*»Ti bi se družila skos z enimi, ko se samo o tem menijo, kak niso dobli plače pravi cajt, pa kake majo na šihitu. Priznaj, ne moreš pol ti tam co svetit.«*). Kavav-Vidmar (1994, po Zorc Maver, 2007, str. 21) govori o »težavah pri ohranjanju obstoječih socialnih stikov, kot posledica dolgotrajnejše izločitve iz delovnega okolja. Trgati se začnejo prijateljske vezi, brezposelni pa opuščajo tudi družbeno in kulturno življenje, saj zaradi spremenjenega materialnega položaja in življenjskega stila ne more ostajati v stiku z dotedanjim okoljem.« Boli ga, da tudi bivši sodelavci, ki so postali uspešni v karieri zanj več nimajo časa, čeprav so se prej družili. Zato je tudi z njimi pretrgal stike (*»Ne to pa ne. S sodelavci...bivšimi...nimaš več stikov. Normalno. Ja lej...pa veš ka se meni zdi ful kretensko... Eni pridejo na vlko nogo, pa kr pozabijo, da smo bli prej kolegi, ker pač nimajo kao več cajta.«*). V pripovedi pove, da ima nove prijatelje, družbo, v kateri se dobro počuti. Najverjetneje gre za posameznike s podobnimi težavami, ki se med seboj tudi zato bolje razumejo.

Torej, brezposelnost Janu sodeč po pripovedi ne predstavlja velikega bremena. Trenutno obdobje jemlje in razume kot dopust, premor (*»Jah...pol pa spet bo. Zej mam pač dopust.«; »Zej mam pa pavzo.«*). Pove, da mu *»je fajn«* in da je potrebno izkoristiti mladost. Trenutno je *»zaposlen na Zavodu (za zaposlovanje)«*, kjer mu je vseč, sploh zato, ker prejema plačilo za nič dela (s tem je mislil nadomestilo za brezposelnost), kar je zanj, idealna zaposlitev (*»Sem pa na Zavodu zaposlen. Pa tut ni slabo. Tak bi moglo bit...nič delat, pa plačo dobivat.«*)- par krat pač gre na razgovor s svetovalko, se dela kot da jo poslušajo, in prikimava njenemu besedičenju (*»Ka pa...pa tak ni. Parkrat greš tja v pisarno, kimaš, pa se delaš da jo poslušajš.*

No, odvisno katera je. So ene tečne, da samo gledaš. Pa tiste brušure...sto jih majo. Ko še za podkurit niso.«). Živi še pri starših, ki mu najbolj pomagajo tako, da »mu ne težijo«. V njegovi pripovedi je opaziti, da intervjuvanec ni naklonjen mnenjem in nasvetom drugih, ne mara, da mu kdo soli pamet. Verjetno se je kdaj čutil osebno napaden, saj daje občutek, da se mora nekako opravičevati drugim za lastno brezposelnost in se tako odziva na način »Sej sem pa prej skos delal.« Je flegmatik, ki razmišlja v smeri, da če v življenju »ne gre, pač ne gre« (*»Pa ka naj... se po glavi tolčem?«; »Pač zaenkrat ni kaj...ko bo pa šlo na boljš...«*). Njegova dejanja kažejo, da se s trenutno situacijo aktivno spoprijema, ni zagovornik lenarjenja (*»Ne moreš doma sedet, pa v luft gledat!«*).

Pri izbiri in v procesu iskanja zaposlitve je fleksibilen, pripravljen sprejeti različna dela (*»Samo dobro, če pač tak ne gre, si pa najdeš drugo delo...«*), saj se zaveda, da mora biti z osnovnošolsko izobrazbo iznajdljiv (*»Pač že sem reko...znajdeš se.«*). Zaposlitvene oglase spremlja preko Zavoda za zaposlovanje, radia in spleta. Pove, da po navadi delodajalci iščejo delavce s specifično srednješolsko izobrazbo ali več, in zato težko najde ponudbe zase. V nasprotnem primeru pa takoj pošlje pisne prošnje potencialnim delodajalcem, a dela napako, saj prošnji ne spreminja in prilagaja različnim delodajalcem, kar je potrebno storiti v zameno za uspeh (Palčič, 2008), temveč na prošnji spremeni le datum in naslov (*»Oglase spremljam. Na Zavodu pogledam, po radiu je večkrat, na internem tut... Pa če najdem kaj...ker večinoma tak vsi neko točno izobrazbo hočejo...no, aja, pač pošljem pač prošnjo. Malo datum spremenim, pa naslov...pa akcija.«*). Pove, da je težko iskati zaposlitev, če imaš osnovnošolsko izobrazbo. Znajti se moraš, biti hitrejši od konkurence, biti vedno pred drugimi (*»...ma ja...res je. Težko je samo z osnovno šolo. Mislim težko-sej gre, sam pač hiter pa iznajdljiv morš bit. Da si pred drugimi tam.«*). Poznati moraš »prave« ljudi- imeti veze (*»Prave kolege morš met. To mam kr srečo. Vsak je neki drgje zaposlen.«*), ki te obvestijo o morebitnih prostih delovnih mestih. Preko poznanstev je tudi sam prišel do obeh prejšnji zaposlitev. Najprej ga je zaposlil sorodnik- stric, o drugi službi pa ga je obvestil prijatelj. Kljub temu, da se zaveda, da je težko iskati zaposlitev z osnovnošolsko izobrazbo, pa ne razmišlja o tem, da bi nadaljeval šolanje (*»Nimam. Dej nehaj... Veš kak težko je po takem cajtu it nazaj se učit. Pa ja se po moje ne znam več učit. Pa da bi mogo naloge pisat. A si nora...Šans ni...«*) in zaključil srednjo šolo. Meni, da nima smisla, saj višja izobrazba več ni garant za zaposlitev (*»Mah, to je lari fari. Najboljš da se dobima, ko boš ti tto diplomo napisala, pa se boma menla, pa pol vidla, kdo bo prej službo najdo.«*). Zato se trenutno

preživlja s »šušmarjenjem«- delom na črno (*»Pa malo šušmariš, pa vseeno gre fajn...«*). Pove, da se tudi delodajalcem spleča »zaposlovati na črno«, ki imajo tako kot on, od te oblike dela določene koristi. Tudi zaradi obojestranske koristi v primeru dela na črno, torej tako delodajalca kot delavca, je dela na črno v Evropski uniji, po ugotovitvah, kazalcih Eurobarometra vedno več (Riedmann in Fischer, 2007). Sam se največkrat loti zidarskih del, občasno pa pomaga tudi pri postavljanju šotorov za zabave ali koncerte in pri urejanju prireditvenih prostorov (*»Malaria najbolj. Pa pri H., ne vem če poznaš, nucajo včasih kako pomoč ko postavljajo šotore, pa šanke...pač za koncerte, al pač gavde.«*).

Vse omenjeno vpliva na to, kako razmišlja o lastni prihodnosti. Njegove želje niso povezane z zaposlitvijo in delom, temveč so le-te bolj splošne. Največji želji sta mu poiskati partnerico ter oditi na dopust (*»...Punco. En fajn dopust... Pa šiht...hočeš verjetno to slišat, če se že o tem pogovarjata.«*). Ko razmišlja o prihodnosti, željo, da bi se zaposlil, omeni le zato, ker naj bi jo jaz rada slišala, oziroma naj bi se tak odgovor v njegovi situaciji pričakoval. S svojim življenjem je zadovoljen, z brezposelnostjo se trenutno ne obremenjuje preveč, in tudi zato verjetno v prihodnosti glede planov in želja ni fokusiran zgolj na zaposlitev. Verjame pa, da bo prej dobil službo, kot nekdo z višjo izobrazbo (*»...boma pa pol vidla, kdo bo prej službo najdo. Se grema stavit?«*).

7.4.1.7 MARK (moški, višja izobrazba, priseljenec)

MARK: *»Ne maram, da me imajo za reveža...ker nisem...nikoli nisem bil. Vedno imet vse, potem pa nerodno biti brez denarja. V vsaki stvari...slabi stvari, je nekaj dobrega.«*

Službo, zaposlitev razume kot priliko, priložnost, v kateri lahko dokaže svoje sposobnosti, spretnosti, ki jih je pridobil skozi proces izobraževanja. Meni, da dobra zaposlitev s seboj prinese status, določen položaj in občutek pomembnosti, da nekaj si, da nekaj veljaš (*»Pri nas se najbolj govori o tem, da če imaš dobro službo, imaš status.«; »Da nekaj si.«*). Kaj točno je zanj dobra zaposlitev, ne pove, razen da slednje poveže z visoko plačo. Služba po njegovo nudi določeno varnost (*»...Ja, tako. Služba ti da varnost.«*) in velika prednost pri tem, ko si zaposlen, je tudi plačilo, njemu lasten denar. Več kot ga imaš, več si lahko v življenju privoščiš (*»Pa na koncu seveda je denar. Če ga imaš več, si lahko več privoščiš.«*). Da tako razmišlja, lahko razumemo tudi v tem, da prihaja iz premožnejše družine, kjer denar nikoli ni

bil problem, in je živel tako rekoč na »veliki nogi«. In seveda upoštevajoč, da prihaja iz Avstrije, kjer so plače zaposlenih višje kot v Sloveniji. Verjetno zato delo vrednoti na podlagi višine plače. Razmišlja tudi o tem, ali danes imeti službo, biti zaposlen, hkrati še ne pomeni biti varen, češ, z službo pa nekak že bo. Nekako se mu zdi, da se ne samo v Sloveniji, tudi v Avstriji vedno bolj kaže slika, v kateri se delavce izkorišča. Socialna politika bi po njegovo morala biti bolj v prid »malemu človeku«, revnim, tako pa je v Sloveniji zelo slabo organizirana (*»...samo organizirati se država ne zna. Politika sociale bi mogla biti v prid ljudi, revnih...je pa obratno. V tem je Avstrija boljša. Organizacija je zelo dobra.«*). Predvsem izpostavi delavce, priseljence iz držav bivše Jugoslavije in fizične delavce, katerim služba ne daje varnosti, plače, ki so izjemno nizke pa jim prav tako ne nudijo dostojnega življenja (*»Zdi pa se mi, da se tu...pa ne samo tu...tudi v Avstriji pa povsod...izkorišča delavce. Tu so najbolj tisti iz Jugoslavije pri vas. Iz Bosne...Fizičnim delavcem služba, kako naj rečem...res ne...hmm... pomaga. Ker so slabe plače. Res slabe. Samo tisti, ki pa so izobraženi, pa imajo službo, pa lahko dobro živijo.«*). Zdi se mu, da še edino tisti, ki so visoki izobraženi in imajo dobre službe, lahko tudi gotovo živijo. Razmišlja, da danes biti zaposlen, imeti službo, ne pomeni nujno tudi boljše živeti. Zanj zaposlitev, delo prav tako predstavlja nek prostor druženja, možnost, kjer lahko vadi slovenski jezik in se skozi druženje in stike s sodelavci v jeziku tudi uri (*»Pa še nekaj...s sodelavci se bolj družiš. Zame to pomeni tudi, da lahko vadam bolj jezik.«*). Področje dela mu predstavlja eno izmed socialnih sfer, v kateri vzpostavlja nove socialne stike in poznanstva. V več študijah se je v vezi s tem pokazalo, da je prav področje dela izredno »moško« področje vzpostavljanja socialnih vezi in stikov (Levitas, 1996, po Rapuš Pavel in Dekleva, 2004).

Zaradi slabega znanja slovenskega jezika pove, da je na začetku, ko se je preselil iz Avstrije na Koroško, tudi zelo težko našel zaposlitev. Niti ni pričakoval, da bi ga kdo zaposlil, če se ni znal pogovarjati v slovenskem jeziku, ki mu je bil takrat še popolnoma tuj (*»Oh, težko je bilo. Res težko. Poglej, jezika sploh nisem znal. Malo. In pol razumeš...da nisem našel službe. Če se ne znaš pogovarjat. Logično...«*). S pomočjo žene je hitro osvojil osnovni pogovorni jezik, medtem ko mu pisanje v slovenskem jeziku še danes dela velike težave (*»Aja, samo pisanje je pa težko. Tisto mi je težko...Pisati.«*). Prvo zaposlitev je preko ženinega znanca dobil v podjetju, kjer so izdelovali spletne strani. Tudi drugače je prepričan, da danes v praksi ko razpišejo prosto delovno mesto, večinoma zaposlitev dobijo tisti, ki so bili o tem prej že obveščeni, so bili preko vez seznanjeni z morebitnimi razpisi (*»V praksi je pogosto, ko se*

razpiše delovno mesto, zaposlijo tiste, ki že prej vedo, da bo možnost.«). Glede prve zaposlitve pove, da se je v tej službi zelo dobro počutil. Ker so sodelovali z nemškim trgom, in seveda, ker je nemški jezik njegov matični jezik, je bil takrat v službi »gospod« (*»Delal sem v enem podjetju, kjer so izdelovali spletne strani. Ženin znanec...od njenega brata prijatelj je delal to. In kr znam delat z računalnikom...dobro...pa še v nemškem jeziku sem doma. In je blo res super... Tam se pa bil gospod, ker so veliko delali za nemški trg.*«). Tudi zato mu je še danes žal, da slednje službe nima več. Preden je podjetje šlo v stečaj, je zadnjih nekaj mesecev že prejemal neredno plačo, in je zato dal odpoved. Kot pravi, *»ne moreš delat, pa te potem ne plačajo*«- zanj je to nepredstavljivo. V njegovi domovini se kaj podobnega ne dogaja. A o tem več toliko ne razmišlja, bolj skuša razumeti vzroke, zakaj je trenutno brezposeln.

Meni, da je zato nekako kriv sam, ker si je izbral »napačen poklic« (*»Če želiš, sem malo tudi sam kriv, da ne dobim službe, ker sem izbral tak poklic...veliko nas je pedagogov.*«). Pedagogov je na trgu dela preveč, na Koroškem pa povpraševanja in potreb po pedagogih trenutno ni (*»Kaj več mest, kje bi lahko v bližini delal pa ni. Ni toliko tega tu. Potrebe po pedagogiki.*«). Prosta delovna mesta naj bi bila le v gostinstvu, večinoma za ženske in fizična dela za moške (*»In da so službe večinoma samo v gostinstvu. Natararji...Pa za fante fizično delo. Kaj drugega pa ni.*«). Kar pa njega ne zanima. Prav tako je prepričan, da je toliko mladih na Koroškem in tudi drugod, brezposelnih zaradi prezasedenosti trga dela (*»Ah...hmm...imamo...pa je vse zasedeno. Zato je toliko brezposelnih.*«; *»...No, v časopisu sem bral, ko je pisalo o tem, koliko mladih je brez službe. Še posebej tu pri vas, nas.*«). V vrtcih in po osnovnih šolah, kjer je iskal zaposlitev je popolnoma vse zasedeno, oz. novega kadra ne potrebujejo. Morebiten vzrok pa razume tudi v tem, da si dandanes večina mladih želi študirati, priti čim višje, služb za vse, ki so visoko izobraženi pa preprosto ni (*»Evropa ima pa tak trend, da vsi želijo študirat...končajo... služb za tista višja mesta...ali kako...pa ni. In je zato taka težava.* »), čemu je tudi sam dokaz in priča.

Ko primerja življenje prej, ko je še bil zaposlen, in zadnje leto, kolikor je brezposeln, opazi občutno razliko in več posledic. Čeprav se nad trenutnim življenjem ne pritožuje, oz. se ne želi pritoževati, ker po njegovo ne živi slabo, pa si želi drugačno, boljše življenje. Kot ga je bil navajen prej. Oba njegova starša sta imela dobre plače, in pove, da denarja doma ni nikoli manjkalo. S štipendijo, ki jo je prejemal v času študija, si je lahko veliko privoščil, veliko je potoval (*»Moj oče je bil vodja v službi. Mama je učiteljica v šoli. Mislim...oba sta imela*

dobre plače, tako da smo imeli doma vedno denar. Zato sem tudi lahko šel študirat. Oče mi je dajal tudi štipendijo...to, da sem si lahko, ko sem živel v Grazu veliko kupil. Potoval sem...«; »Nizozemska, Portugalska, Grčija...pa po Nemčiji. Še Francija vmes...«). Pove, da je vedno imel vse. In po izgubi zaposlitve, po odpovedi, je sledil šok (*»Aaaa...Pač mislil sem povedat, da sem vedno imel denar. In po fakulteti sem iskal dobro plačo v službi. Pa sem bil kar zadovoljn. Potem po odpovedi, mi je bilo pa kr težko. Vedno imet vse, potem pa nerodno biti brez denarja. Slab občutek sem imel... Nič svojega, ne?«*). Nerodno mu je bilo kar naenkrat biti brez denarja, še vedno je prisoten slab občutek, da nekako več nimaš nič svojega. O tem tudi nerad govori. Kavar-Vidmarjeva (1994, po Žorga in Poljšak Škraban, 2007) slednje poveže z občutki sramu, ko brezposelnega večinoma vzdržujejo družinski člani, katerih finančna pomoč jih teži, zato navajajo nelagodnost in zadrego ob lastnem položaju (*»To je najbolj nerodno. Sicer imava z ženo skupen račun, tako da ne morem reči, da težko živimo. Bi bilo pa še bolje, če bi bil še jaz v službi.«*). Predvsem mu je moteče, da večino časa preživi doma, skrbi za hčerko. Pošali se, da je zaposlen kar doma kot pedagog (*»Ampak je nerodno v taki situaciji. Te moti, da si večino doma. Pazim hčerko... Čeprav je njej to zelo všeč, da je Ati doma. Se A., žena večkrat šali, da delam kot pedagog, doma... kar sem študiral.«*). Rezultati raziskave, ki jo je izvedla Lacković- Grginova (1993, po Žorga in Poljšak Škraban, 2007, str. 22) so pokazali, da »k življenjskemu zadovoljstvu nezaposlenih največ doprinese udejstvovanje pri gospodinjskih delih kot koristnih dejavnostih. Ta dela sicer niso plačana, kot pove tudi intervjuvanec- *»Ne. Plačila ni.«*, vendar so koristna za tiste, od katerih nezaposleni pričakuje in prejema materialno podporo (pri njem je to zakonska partnerica). Tako nezaposleni ob onemogočenem delovanju v profesionalni vlogi, delujejo v drugi vlogi, ki je prav tako pričakovana kot razvojna naloga v tem življenjskem obdobju.«

O tem, da nebi našel zaposlitve nikakor ne razmišlja (*»Ne, ne... Tako v obupu pa še nisem.«*). Najbolj nerodno mu je, da nima svojih dohodkov, da živi z ženino plačo. Ves čas poudarja, da z družino ne živijo težko, da jim nič ne manjka, a da bi bilo veliko lažje če bi bil tudi sam zaposlen, saj bi več denarja prišlo še kako prav, sploh zdaj, ko bo hčerka počasi odšla v šolo (*»...nam ne gre slabo. Dobro živimo. A več denarja bi prišlo prav. Sploh ker bo šla E. počasi v šolo.«*). Petersen in Mortimer (1994) s tem v zvezi govorita o značilni reakciji brezposelnega moškega, ki poudarja finančno skrb, v situaciji kjer je delo moškega pomemben ali edini finančni vir za preživljanje družine. Najhuje pa mu je, ker ima občutek da ga imajo drugi za reveža. Da je nekako prešel od »gospoda«, ko je še bil zaposlen na

prejšnjem delovnem mestu, do »reveža« sedaj, ko je brezposeln. Takšen odnos in opazke ga zelo razburijo, saj kot pravi, revež nikoli ni bil in tudi sedaj ni (*»Poglej...ne maram, da me imajo za reveža...ker nisem...nikoli nisem bil. In mi je čuden tak odnos.«*).

Zato tudi ni prijavljen na Zavodu za zaposlovanje, ker ne želi prejemati »miloščine«, tega niti ni navajen (*»...bil sem prijavljen, zdaj nisem več na Zavodu. Nerodno mi je miloščino vzet. Nisem navajen.«*). Nikakor ne želi biti odvisen od drugih, prejemati tuje pomoči. Zato tudi nikoli in nikakor nebi delal na črno, verjetno tudi zato, ker tudi to razume kot neke vrste miloščino (*»...kakega dela na črno... Kje pa. To pa ne!«*). Prepričan je, da je potrebno vse dobljeno tudi enkrat vrniti, in tako ne želi imeti dodatnih težav (*»Aaaa...Od drugih odvisen ni dobro živeti. Ker je potrebno enkrat zagotovo vse vračati. In si na koncu spet ti v težavi.«*). Pripravljen je sprejeti zgolj pomoč in podporo družine ter staršev, čeprav mu je ob tem nerodno. V pripovedi so izraženi občutki nelagodja pred drugimi, ki jih Žorga in Poljšak Škraban (2007) uvrščata med psihosocialne težave posameznika, in ki so pogosto opaženi pri mladih brezposelnih. Nadalje, zaposlitev žene zanj predstavlja neko finančno gotovost celotne družine. (*»...na srečo, ima vsaj žena službo. Res. To je res. Ker kje nima nihče službe.«*). Žena mu prav tako pomaga pri učenju slovenskega jezika, imata tudi skupen bančni račun (*»Sicer imava z ženo skupen račun, tako da ne morem reči, da težko živimo.«*). V veliko pomoč in zelo hvaležen je za finančno pomoč svojih staršev, ki pomagata predvsem z denarjem za njegovo hčerko (*»Pa tudi pomaga, ker moja starša kdaj pomagata z denarjem za hčerko...kupita obleke, pa kaj takega.«*). Podpore in pomoči prijateljev nima (*»Aja, prijatelji... po pravici, ne ravno pomagajo.«*). Kjer trenutno živi, svojih prijateljev niti nima, so le »ženini prijatelji« (*»Hmmm... Moji...Veš kako je...tu so večinoma vsi ženini prijatelji...Veš.«*). Tudi stikov z bivšimi sodelavci več nima. Prijatelje ima doma v Avstriji, ki pa, kot pove, ga ne razumejo, zakaj se ne vrne nazaj v Avstrijo, kjer naj bi zagotovo našel zaposlitev. Moti ga, ker ga ne podpirajo in ne razumejo, da se je šele dobro navadil življenja v Sloveniji, na Koroškem, pa da bi se moral znova seliti (*»Ampak oni se stalno smejiijo pa govorijo, zakaj ne pridem nazaj domov, da bi prej našel službo in tako. Ne razumejo, da sem se šele nekak navadil na življenje tu, pa da bi spet zamenjal.«*). V tolažbo mu je, da ni edini, ki je nezaposlen. O brezposelnosti se že vsi pogovarjajo, problem je glavna tema pogovorov po lokalnih barih, pove. Tudi njemu se o tem več ni težko pogovarjati (kot prej), a pogovora ne potrebuje. Lažje mu je že, ko ve, da ni edini, da ni to samo njegov problem, temveč »naš«, problem vedno večje skupine ljudi (*»Je pa to res...slišiš po barih, da se o tem veliko*

pogovarjajo ljudje. To je en velik problem, ki ga mam. Nisem edini...zato me pa tudi ne boli glava glede tega.«).

Kljub posledicam brezposelnosti, ki jih pri sebi opazi, pa zatrjuje, da mu motivacije nikakor ne manjka. Ko imaš enkrat otroka, se zaposlitev mora najti, je prepričan. (*»Kje pa. Ko maš enkrat otroka, ne zmanjka motivacije. More se najti služba. Me razumeš? Poglej, če imaš izobrazbo, si sposoben za delo...boš našel službo.«*). Zato tudi redno pošilja prošnje po različnih osnovnih šolah in vrtcih ter se direktno obrača na potencialne delodajalce po telefonu (*»Klical sem v ogromno šol, osnovnih šol. Z ženo sva pisala prošnje različnim. V vrtcih sem iskal, ampak je zasedeno.«*). Zaposlitev išče le na pedagoškem področju, ker kaj drugega nebi počel, niti nima spretnosti za drugo delo. Glede izbire delovnega mesta je zelo nefleksibilen. Kakšna dodatna izobraževanja ga ne zanimajo, že samo zato, ker je večina plačljivih. Tudi ob vprašanjih zakaj nebi poskusil sreče še na drugih področjih, npr. v računalništvu, kjer ima kar nekaj znanja, vedno najde izgovore zakaj ne (*»Ja, kr znam delati z računalnikom. Ampak ne moreš kar tako iskati službe v tem, če nimaš izobrazbe. Prošnjo zavrnejo. Vsa izobraževanja pa so za plačat, tak da me ne zanima.«*). Trenutno se dogovarja glede službe v Domu za ostarele v Avstriji (zato se tudi manj obremenjuje s trenutno stisko), v bližini meje, saj o selitvi nazaj v Avstrijo več ne toliko razmišlja. Pred rojstvom hčerke sta skupaj z ženo razmišljala o selitvi v Avstrijo, ker so tam boljše plače, boljši odnos delodajalcev do delavcev (*»Slišim pa, ko mi govorijo prijatelji, da je odnos šefov v Avstriji pa drugod dosti boljši. Ne izkorišča se delavcev.«*), in verjetno bi tam prej našel zaposlitev, a sta to misel zaradi hčerke dala na stran (*»Verjetno ne. Že samo zaradi hčerke več ne. Čeprav sva z ženo že razmišljala, če nebo službe in ker so plače slabe, da bi šla nazaj.«*). Razmišlja, da bi lahko več mladih Korošcev, predvsem visoko izobraženih, zaradi bližine in tudi zaradi dobrega znanja nemškega jezika poiskalo zaposlitev v Avstriji in si s tem odprli več zaposlitvenih možnosti. Sam se sprašuje o smislu selitve, a o tem, kje bi bilo boljše živeti in kje bi prej našel zaposlitev, pa več ne razmišlja (*»Poglej...o tem ne razmišljam, kje bi bilo boljše. Kje je boljše živeti.«*). Raje bo trenutni čas, ko je brez zaposlitve izkoristil za dodatno učenje slovenskega jezika (*»Sam morem še delat na pisavi...v slovenščini. In zdaj imam več časa za to...«*). Hendry in Kloep (2002, po Klemenčič, 2006) podoben način odzivanja na brezposelnost razumeta kot »moratorij pri prehodu v zaposlenost«, ko posameznik čas nezaposlenosti večinoma izkoristi za razmišljanje o prihodnji delovni karieri in tako izkušnji brezposelnosti pripiše pozitiven pomen, kot v tem primeru, ko intervjuvanec ta čas izkorišča

za učenje slovenskega jezika. Prav zato je prepričan, da je »v vsaki stvari...slabi stvari, nekaj dobrega.«

Zato tudi na prihodnost gleda optimistično. Njegove želje glede prihodnosti so v večini povezane s potencialno zaposlitvijo. Največja želja mu je čim prej poiskati zaposlitev, dobro zaposlitev z visoko plačo (*»Služba. Dobra plača, ki spada zraven.«*). Veliko upanja ima glede zaposlitvi v domu za starejše občane, za katero se trenutno še dogovarja (*»No, ni še 100 procent...ta služba. Ampak imam veliko upanje.«*). Prav slednje upanje ga najbolj motivira in tudi vpliva na to, da o prihodnosti razmišlja pozitivno. Druge želje so posredno vezane na zaposlitev. V prihodnosti bi si predvsem želel več potovati skupaj z ženo (*»Saj nam nič ne manjka, edino z ženo bi si želela kaj več potovat...«*), si urediti stanovanje in povečati družino (*»Stanovanje bi si rad malo bolj uredil...ker imamo zdaj še čisto preveč po ženino vse. Drugače pa nič...da bi bla hčerka zdrava.... Tako da bi še mel kakega otroka več.«*).

7.4.1.8 NINO (moški, nižja izobrazba, potomec priseljencev)

NINO: *»Zajebancija na polno... Tak veš, po juncih, mladem... se človek lahko znaša. Da moreš na vsak evro gledat, kam ga boš dal. Lej da jaz nimam šihta... bo že. Iščem skoz, nekaj se bo že najdl.«*

Nino med drugim na delo gleda skozi osebno izkušnjo, ko se je skupaj z očetom in bratom kot otrok zaradi očetove službe preselil iz Makedonije v Slovenijo (*»...v Slovenijo priselili zaradi služb...Aaa... Pa že, kr spodaj tak ni kaj.«*), v upanju da bo v drugi državi boljše. Tako delo povezuje z motivom »iti na boljše«. Biti zaposlen, imeti službo, razume kot »biti na boljšem«. Delo zanj predstavlja status boljšega, nek temelj uspešnega življenja. Zato tudi verjame, da če je zaposlitev, je posledično tudi vse ostalo (*»Ko bo šiht, bo...«*). Izpostavi tudi občutek osebne koristnosti, kot nekaj kar spremlja zaposlitev, saj delo posamezniku vzame večino njegovega aktivnega časa (*»Da maš manj časa. Pač... koristnega se počutiš. Al kak naj ti rečem.«*). Zanj delo pomeni, da delaš nekaj, kar ti je všeč, kar ti je blizu in zato prejemaš redno plačilo (*»Pač delaš, kaj ti je fajn... Pa najbolj važno. Da dobiš plačo tej, ko je zmenjeno.«*). Tako si »idealno zaposlitev« predstavlja kot le nekaj urno delo, kjer so vikendi dela prosti, ter da v zameno za malo dela prejemaš visoko plačilo (*»Najboljš služba bi bla taka, da bi delal malo ur, pa vlko zaslužil.«*).

Ker je brez zaposlitve že dve leti, pri sebi prepozna več različnih posledic, ki spremljajo njegovo stisko. Najočitnejša posledica je manj denarja, pomanjkanje finančnih sredstev (*»Uf...denarja je manj.«*). Zato si posledično lahko privoščiti dosti manj, kot prej, ko je bil zaposlen (*»Ja pač, ne moreš vsega kupit, ne moreš si kaj dragega privoščiti.«*) Predvsem ga bremeni dejstvo, da mora za vsak izdatek, vsak evro, razmišljati za kaj in kje ga je porabil (*»Da moreš na vsak evro gledat, kam ga boš dal.«*). Vedno bolj opaža, da še tisti denar, ki ga ima, v večini porabi za stroške goriva, ki postajajo enormni. Tako osebno denarno stisko opiše z besedami, *»po novem daš vse za bencin, da se lahko po kruh pelješ.«* Skromno življenje, kjer *»bencin in kruh«* razume ko nekaj kar si privoščiti in ne kot osnovne potrebščine. Tudi zato toži o strahu v vezi s tem, kaj bo (*»Strah? Pač ni mi vseeno...iščeš, pa nič. Pa malo me je...«*). Poleg tega, da se z lastno brezposelnostjo precej obremenjuje (*»Tak si me zastopla? Aaaa...ne, itak da se sekiram.«*), ga je strah, da bi tudi oče izgubil službo, saj bi tako doma še težje živeli (*»Ka pa ko stari brez šihita ostanejo....to je pa pol problem. Par let pred penzijo. Si pa lahko glavo vtrgaš.«*). Odkar nima zaposlitve ima občutek, da so se stroški bivanja še povečali, saj denarja zaradi odsotnosti njegove plače, ves čas primanjkuje (*»Stroški pozimi so sranje...Tam pa kr nabijajo cene.«*). Ko razmišlja o tem, kaj mu delo pomeni, kot že omenjeno omeni, da mu zaposlitev daje občutek koristnosti. Kot brezposeln pa se ne počuti več koristen. Becker (1989, po Rapuš Pavel in Dekleva, 2004) s tem v zvezi govori o *»dezorientiranosti«*, kjer posameznika ob izgubi dela spremljajo tudi občutki neuporabnosti, nekoristnosti. Pove, da se je v teh dveh letih polenil (*»Hmm... Len rataš. «*). Zato, ker ima sedaj ogromno, preveč prostega časa, ko *»včasih ne vem, kam bi se dal.«* Težave ima s tem, kako si naj organizira prosti čas. Mnogi brezposelni imajo težave s smiselnim načinom izrabe prostega časa, opozarja Pačnik (1995). Sicer mu več prostega časa (*»Ja ful cajta maš...a ne, če nimaš službe.«*), kdaj tudi ustreza, a v glavnini ga presežek časa mori (*»Pa doro, včasih paše. Včasih mi je pa že dosadno. Ko so vsi na šihitu, pa nimaš s kom na kofe. Še brat dela...«*). Tudi zato, ker je večina prijateljev zaposlenih, in se nima s kom v tem času družiti, primanjkuje mu družbe. Kot posledico omeni tudi to, da ko je ostal brez zaposlitve, ga je zapustila tudi punca (*»Preveč cajta sma bila pol zgleda skupaj, pa ji je blo tečno. Ne vem...pa nima veze. Tak ste babe, ko zmanjka denarja, gre tut vse skup ostalo.«*). Verjame da zato, ker sta nato preveč časa preživela skupaj in ker je ostal brez dohodka. V pripovedi prav pogovoru o posledicah, ki jih opazi pri sebi zaradi brezposelnosti, nameni največ časa in besed. Kar si razlagam tako, da ga slednje področje precej bremeni in se ob tem na nek način rušijo tudi njegovi ideali, da je *»tukaj boljše«* (*»Samo smo pa zej po moje tak ni istem. Nič kaj boljše, al*

pa še slabše je tu.«). Kljub temu pa ohranja optimistično držo, in se trudi o omenjenem ne razmišljati preveč (*»O tem, da si bom pa glavo vrtgal, pa glih ne študiram.*«).

Zato tudi na lastno prihodnost gleda pozitivno (*»...samo bo že.*«). Prepričan je, da nekako že bo, oziroma si želi, da bi bilo temu tako. Ko razmišlja o prihodnosti, o tem razmišlja le skozi prizmo zaposlitve, dela. Najti zaposlitev mu je prva in najpomembnejša želja (*»Itak logično...da si želim službo. Čimprej.*«). Glede na svojo trenutno situacijo vidi slednje kot logičen cilj. In hkrati kot pogoj, saj je prepričan, da si bo lahko le tako uresničil še ostale želje (*»Ko bo šiht, bo ženkica. Pol otroci. Dve punčki. Pa ne vem... pač tisto, kar si vsak.*«). Pove, da si nekako želi tisto, kar si želi vsak (npr. *»Ja zdravje pa itak.*«). Prav tako mu je cilj znova postati finančno neodvisen. S čimer misli, biti sposoben poskrbeti sam zase, privoščiti več sebi in svojim bližnjim (*»Da lahko zase pa za svoje komot poskrbiš.*«) Izpostavi svojega očeta (*»Fotru bi kupu boljš avto.*«), ki ga smatra kot največji vir podpore, osebo, ki ga v trenutni situaciji najbolj razume (*»Moj fotr je car!*«). Na ta način želi pokazati, nekako vrniti izkazano podporo.

Kot pove, mu oče največ pomaga. Je tisti, ki ga nekako najbolj razume in mu ne »teži«, saj tudi sam pozna situacijo na trgu dela v regiji. Pove, da če temu nebi bilo tako, bi se že odselil od doma (*»Sploh nikol mi še ni kaj težil. Veš kak je... zastopi, da pač ni kaj. Da je brezveze tečnarit. Pa car je ej. Če nebi bil, bi že zdavnaj se kam odselil.*«). Tako pa mu je trenutno lažje, da še biva doma. Tudi finančno. »Mladi brezposelni trpijo predvsem zaradi finančnih ovir in finančne odvisnosti od staršev, kar večkrat vodi v družinske konflikte, ki so vir stresa za mlade« (Hammer, 2003 po Rapuš Pavel, Dekleva, 2004, str. 20). Ugotovim, da Nino nikakor noče, da bi mu kdo solil pamet, ker tega poleg vsega ne potrebuje, zato ga tudi tako razburijo tuja mnenja in odnos nepodpore (kot ga sam doživlja) bližnje okolice, ki ga smatra za lenuha (*»Tak da ne glih doma ležim na kavču, pa tv nabijam. Ko verjemi, da marsikdo tak misli. Ah...»*). Opazi, da imajo največ povedati ravno tisti, ki so s srečo našli zaposlitev in se nikoli niso rabili soočati s podobno stisko kot on (*»Eh, to je tak povsod... Vsi neka pametni...sami pa nikol niso delali. Al so pa meli srečo, da so jih ta stari kam spravili...Glasni so tak najbolj tisti, ko majo sami isto sranje, al pa so fauš. Ker nimajo tolik cajta ko mi. Haha...»*). Okolica brezposelnim (njemu) ni naklonjena. Kaos, ki se kaže na mladinskem trgu dela v regiji in nasploh, vpliva tudi na odnose in pristop delodajalcev do mladih. Sam ima z delodajalci slabe izkušnje in opaža, da se »nas mlade« nasploh vedno bolj

izkorišča (*»Zajebancija na polno... Tak veš, po juncih, mladem... se človek lahko znaša. Pa to je blo izkoriščanje...res no, ti povem.«*). Prav tako s strani Zavoda za zaposlovanje ne dobiva tiste opore, ki jo je pričakoval in bi si jo želel. Nad delom Zavoda je zelo razočaran, in v pripovedi pove tudi neprijetno izkušnjo, ki se mu je zgodila. Preko omenjenega Zavoda so ga poslali na razgovor k delodajalcu. Pove, da preden se je odpravil na razgovor je na spletu preveril naslov, torej kam točno mora iti, nakar je opazil, da je imel isti delodajalec že dlje časa zablokirane bančne račune. Zgrožen je nato vse povedal svoji svetovalki na Zavodu, ki pa je odgovorila zgolj s tem, da s podobnimi podatki tam ne razpolagajo (*»Ampak oni kao nimajo teh podatkov...da pač ne morejo tega videt...al nekaj takega. A na internetu vsak butelj lahko vidi. Eh... Pa za norca majo ljudi...«*). Druge pomoči ni prejel. Zgrožen je nad načinom, kako po njegovi izkušnji, na ZRSZ rešujejo problem brezposelnosti (*»Uni na Zavodu te pošljejo, te zaposli...ko pride plača, ti pa tak nima od kje dat. Štempl na Zavodu pa majo, da so kao en problem več rešili! Barabe...«*). Prevezel je prepričanje, da očitno živimo v družbi, kjer moram vsak poskrbeti zase, saj pomoči s strani drugih, tudi tistih, ki bi naj v prvi vrsti to počeli (naveže se na ZRSZ) ne gre več pričakovati (*»Pač vsak more porihtat za svojo rit. Drgač ni kaj.«; »Kdo ti je pa v tti državi že kaj šenkala? No?«*). Tudi s prijatelji se več ne pogovarja o lastnih težavah in v pogovoru temo brezposelnosti najraje preskoči, saj že vnaprej smatra, da ga prijatelji ne morejo razumeti, ker so v večini vsi zaposleni in *»niso na istem«* (*»Mmmm...niti ne. Rajš ne omenim, al pa kr preskočim. Ko se vseh tak ne tiče...pol je pa brezveze. Samo slabe volje še rataš.«*). Pove, da od njih pričakuje pomoč le v tej smeri, da ga obvestijo, če zvedo za kakšno prosto delovno mesto (*»Važno, da mi povejo, če je kje kako fraj mesto.«*). V pogovoru se izmika odgovoru o tem, ali se mu zdi, da nima zadostne podpore s strani prijateljev. A sodeč po odzivu, da je tudi v najinem pogovoru takoj spremenil temo, si razlagam tako, da te podpore (vsaj takšne kot bi si jo sam želel) nima. In da je to zanj občutljiva in boleča tema (*»Samo slabe volje še rataš.«*).

Zgrožen nad nepodporo okolice, kot jo sam doživlja, razmišlja, da je temu tako, ker sam to dovoli, ker mladi sami to dovolijo (*»Banda...povsod ej! Pustijo jim...pa lahko take delajo.«*). V prejšnji službi, ga je delodajalec izkoriščal, na način, da mu je dodeljeval težja dela ter mu ni redno izplačeval plačila. Zakaj je to dopuščal in vztrajal v tej službi danes ne ve. Razmišlja da le zato, ker je menil, da drugje tudi nebo boljše, in ima vsaj službo, če že drugega ne (*»Pa sej ti pravim...ne vem. Tele sem bil. Samo drgje tut ni kaj veliko boljš. Mučkajo pa mučkajo.«*). Haralambos in Holborn (2001) v povezavi s tem ugotavljata, da je podobnega vedenja precej. Delavci so zaradi strahu, da jim nebo uspelo najti novi zaposlitve, vse manj

pripravljeni zapustiti nezadovoljiva delovna mesta. Kar povzroči, da delovna sila tako postane manj mobilna in se poveča število odtujenih delavcev.

Ko poskuša razumeti vzroke zakaj je brez zaposlitve že dve leti, razmišlja o kombinaciji in sovplivanju več faktorjev v svojem življenju (*»Eh lej. Vse na kupu...pa je zato tako sranje. Kriza je...«*). Izgovarjati se samo na krizo, in krivdo iskati le v času, je po njegovo absurdno (*»To je pa tut tak. Na cajt se zgovarjat. Ni tolk cajt kriv...naši šefi...papeži...ne znajo! Kak se pa tej drugim kr nič ne pozna. Dej, dej... «*). Prepričan je, da je tukaj krivda deljena. Država se po njegovo ne poslužuje ustreznih reševalnih ukrepov, čemu je dokaz že to, da se kriza v drugih državah manj pozna. Kje sam vidi možne rešitve, v pripovedi ni povedal. Drug del krivde pa pripisuje ljudem, mladim, ki so po njegovo preveč izbirčni glede zaposlitev in se ne znajo prilagajati potrebam na trgu dela (*»Pa ljudi so tut sami krivi... mladi zbirčni, ko ne vem kaj- pa neka bi, pa v kuhnji, al pa za mašino nebi delal... Pa vse skup je čudno no.«*). Sam se je izučil za mehanika, po katerih pove, da je na trgu kar nekaj povpraševanja, a da mu pri zaposlitvi spet manjka sreče (*»Iščejo že iščejo. Sam ni to tak, da te kr za stalno vzamejo. Vsaj jaz nisem mel take sreče.«*). Kot potomec priseljencev pa ima te sreče še manj (*»Mi južnjaki tte sreče nikol nebomo meli. Zato se pa vtikajo vame.«*), saj je mnenja, da so veze in poznanstva glavni ključ do zaposlitve (*»Kr lažji dobiš, če koga poznaš.«*). Sreče pa ne razume samo kot veze in poznanstva, temveč tudi kot število priložnosti, ki so mu na voljo. V pripovedi lahko razberem tudi elemente tekmovalnosti. Zdi se mu, da mu službo »kradejo« tudi študenti oziroma študentsko delo. Delodajalci raje zaposlijo študente, četudi za krajši čas, ker so zanje cenejši, kot če bi redno zaposlili delavca. Delavec, meni, da danes več nič ni vreden (*»...pridejo na prakso iz šole...pa se jih po rokah nosi...se jim pa ja veš kolk boljš godi, ko pa zaposlenim. Na, in to je fer? Delavc več nič ni vreden.«*).

Zase pravi, da glede zaposlitve ni izbirčen, niti glede na svojo izobrazbo, dokončano triletno srednjo mehanično šolo ne more biti (*»Ja, samo to se še fali. Ka bom pa tej zbirčen z mehnično. V lekarno tak ne morem it delat. Al pa dohtarja špilat.«*). Zato tudi aktivno išče zaposlitev in pošilja pisne prošnje, tudi na različna druga mesta in v različna proizvodna podjetja, in ne išče službe npr. samo v avtomehaničnih delavnicah (*»No, sej pošljem prošnje tut drgam. Pa veš kolk sem jih! Na JC, al pa take firme. Pa na stroje, hidravlika... Različno no.«*). O vpisu nazaj v šolo oz. dodatnih izobraževanjih v drugi poklicni smeri pa ne razmišlja (*»Nisem jaz za šolo. Že tto srednjo sem komaj zgural...«*). Zaposlitvene oglase spremlja na

Zavodu za zaposlovanje in preko spleta. Sledi tudi govoricam v okolici o potencialnih prostih delovnih mestih, ter se nato osebno o tem pozanima pri delodajalcih (*»Ja, na Zavodu pa na internetu oglase gledam...al pa tak veš...slišiš od koga, da kje iščejo nove, pa greš vprašat.«*). Osebno je prepričan, da bo nekje zaposlitev že našel (*»Lej da jaz nimam šihta... bo že. Iščem skoz, nekaj se bo že najdljo. Zegn, sem pa tak še mlad, tak da se bo še cajta sekirat.«*). Starost in dovolj časa (da se mu ne mudi) tukaj jemlje kot prednost. A trenutna situacija ga nekako sili, da se mora pač v tem kaosu nekako znajti (*»Znajt se je treba.«*). Ne poseda doma (*»Tak da ne glih doma ležim na kavču, pa tv nabijam.«*), temveč zato da zasluži nekaj denarja se tudi on poslužuje dela na črno (*»Pol bom resnico povedal, da ne... Ej, ne...nisem uradno tam.«*). Ob vikendih oz. takrat, ko ga potrebujejo dela v stričevi trgovini (*»S. v trgovini pomagam. Za vikende me kr nuca...«*). Denar je enako vreden, ne glede na to, na kakšen način ga pridobiš, je prepričan (*»Dnarja se človek kr ne brani. Ni tak?«*). Kaj drugega mu trenutno ne preostane, ne ve, kako bi drugače v tej situaciji preživel (*»...pa kaj boš.«*).

7.4.2 INTERPRETACIJA

Interpretacijo sem oblikovala kot odgovore na postavljena raziskovalna vprašanja in temeljne namene raziskovanja.

7.4.2.1 Kako intervjuvanci doživljajo brezposelnost in kaj jim delo v sedanji situaciji pomeni?

Večini mladih, zajetih v vzorec, brezposelnost predstavlja breme. Brezposelnost doživljajo kot stisko in stresno izkušnjo. Celotno njihovo življenje, način razmišljanja se vrti okoli brezposelnosti. V večini svoja življenja vrednotijo preko vidika zaposlitve. Le Jan brezposelnosti ne doživlja kot breme, temveč trenutno obdobje jemlje in razume kot dopust, premor. V vseh pripovedih je opaziti, da mladi v situaciji brezposelnosti bolj razmišljajo o delu, o tem kaj jim delo pomeni in kako ga vrednotijo. Opaziti je razlike v doživljanju brezposelnosti med tistimi, ki so bili pred tem že zaposleni, in tistimi mladimi zajetimi v vzorec, ki izkušenj z delom še nimajo oziroma še nikoli prej niso bili zaposleni. Pri tistih, ki so pred izkušnjo brezposelnosti bili zaposleni je v pripovedi opaziti večji šok in brezposelnost doživljajo bolj kaotično, kot tisti, ki se s plačanim delom še niso spoznali. Razlika je tudi v tem, da tisti mladi, ki že imajo izkušnje z delom, pri razmisleku o tem, kaj jim delo

predstavlja izpostavlja predvsem finančni vidik zaposlitve. In brezposelnost doživljajo bolj kot obdobje finančnih primanjkljajev in pomanjkanja sredstev- »po novem daš vse za bencin, da se lahko po kruh pelješ.« Za razliko pa mladi, ki še niso bili nikoli zaposleni brezposelnost doživljajo kot čas nekoristnosti in jim predstavlja manjše breme, oziroma ne delajo primerjav s časom prej. Razen pri intervjuvanki, ki prav tako še ni bila zaposlena, a pričakuje prvorojenca, in se z brezposelnostjo, predvsem zato, da otrok nebi trpel pomanjkanja, bolj obremenjuje. V teoriji obstajata dve nasprotni si predpostavki o doživljanju brezposelnosti pri visoko izobraženih osebah (Schaufeli in Van Yperen, 1992, po Zorc Maver, 2007). Prva predpostavka je, da visoko izobražene osebe doživljajo močnejši stres, ker so veliko vložile v svoj profesionalni razvoj in se tudi bolj kot ostali identificirajo s svojim poklicem. Druga predpostavka pa je, da te osebe doživljajo manjši stres, ker razpolagajo z več različnimi možnostmi soočanja z nezaposlenostjo, imajo višjo samopodobo in običajno izhajajo iz bolj situiranih družin. Med mladimi visoko izobraženimi zajetimi v vzorec, je zaznati večji stres v povezavi z doživljanjem brezposelnosti, saj menijo, da so sposobni delati le tisto za kar so se tekom študija izobrazili in se identificirajo le svojim poklicem. V katerem pa zaposlitve ne najdejo. Pri mladih z nižjo izobrazbo pa tega v pripovedih ni bilo zaznati.

Razliko v doživljanju brezposelnosti je opaziti tudi med mlajšimi in starejšimi intervjuvanci, in sicer se starejši bolj obremenjujejo z brezposelnostjo, saj so že v fazi ustvarjanja lastne družine (Nika recimo pričakuje prvorojenca), ali že imajo otroke (Mark) in jim brezposelnost predstavlja še večjo stisko, saj morajo poleg sebe v situaciji poskrbeti še za druge, ki so odvisni od njih. Opazila sem tudi razliko med moškimi in ženskami v tem, kako stresno doživljajo izkušnjo brezposelnosti. Za oboje predstavlja brezposelnost breme in stres, a na podlagi pripovedi in opaženega, da so intervjuvanke o tej temi lažje in bolj sproščeno govorile, sklepam, da situacijo brezposelnosti doživljajo manj stresno kot moški. V splošnem tudi rezultati raziskav o vplivu brezposelnosti na zdravje pokažejo, da se ženske lažje spoprijemajo s to izkušnjo kot moški. Ena od razlag je, da ženske razpolagajo s širšo in bolj razvejano socialno mrežo, ki jim v tej situaciji lahko nudi podporo in tako lažje vzdržujejo nivo aktivnosti, četudi so izgubile delo. Jim brezposelnost ni v tolikšno breme. Druga razlaga pa je, da imajo ženske nižje dohodke kot moški ter slabše možnosti za poklicno kariero, kar se prav tako odraža pri spoprijemanju z brezposelnostjo (Gershuny, 1994, po Rapuš Pavel in Dekleva, 2004).

Kar se tiče dela in pomena oz. boljše vrednosti, ki ga mladi pripisujejo plačanemu delu, sem opazila razlike med skupino mladih, ki so bili prej že zaposleni, ali so dlje časa opravljali različna študentska dela preko napotnice in tistimi mladimi, vključenimi v vzorec, ki še nimajo izkušenj s plačanim delom. Prva skupina je na delo gledala predvsem iz finančnega vidika. Posebej Mark, ki je celotno življenje, kot sam pove, živel »na veliki nogi«. Največja vrednost plačanega dela je zanje redno plačilo, ki temu sledi- služiti svoj denar, biti finančno neodvisen in si v življenju privoščiti več. Nino posebej izpostavi, da delo zanj pomeni »imeti nekaj boljšega«, nek temelj uspešnega življenja. Zatem šele so delo povezovali z občutkom osebne koristnosti, pomembnosti. Nenazadnje pa, da plačano delo prinese status, določen položaj in vrednost v očeh drugih. Prav tako imajo mladi z izkušnjami dela, za razliko od druge skupine, tudi bolj izdelano sliko idealne zaposlitve. Za razliko pa so intervjuvanci, ki še niso bili zaposleni, delo bolj povezovali z drugimi vidiki in šele na koncu s finančnim vidikom. Niki, plačano delo predstavlja pomembno vrednoto. Predstavlja ji neko notranjo zadovoljstvo, da je njen lastni trud za dolgoletno izobraževanje in izpopolnjevanje poplačan. Prav tako večini zaposlitev daje občutek koristnosti in samozavesti, predvsem pa v plačanem delu vidijo varnost in sigurnost. Eva izpostavi, da je brezposeln posameznik vreden »manj kot ostali«, druga, da si kot brezposeln »smet«. Zaposlitev naj bi posamezniku povečala vrednost v očeh drugih in mu dodelila status in določen položaj v družbi. Vsi mladi v vzorcu, plačano delo razumejo kot temelj preživetja, le da si tisti, ki so prej že imeli izkušnjo s plačanim delom preživetje povezujejo zgolj s finančnim sredstvi, medtem ko druga skupina mladih, preživetje vidi tudi v tem, da se počutijo kot zaposleni pomembni in samozavestni, da imajo občutek vrednosti.

Pri vseh mladih v vzorcu je bilo opaziti, da v koncept dela zajemajo samo pomen plačanega dela, ki ga povezujejo z občutkom varnosti in sigurnosti ter podelitvijo statusa in pomembnosti v očeh drugih. Mladi kljub situaciji dolgotrajne brezposelnosti, v kateri so sedaj, niso izoblikovali negativnih stališč do dela. Nekateri, predvsem nižje izobraženi delo danes sicer povezujejo z izkoriščanjem mladih na delovnem mestu, a v večini njihova stališča do dela niso negativna. Lacković- Grginova (1993, po Zorc Maver, 2007) v vezi z oblikovanjem stališč do dela ugotavlja, da dolžina brezposelnosti ni povezana z oblikovanjem negativnih stališč o delu.

7.4.2.2 Čemu intervjuvanci pripisujejo razlog za lastno brezposelnost?

Mladi zajeti v vzorec, med ovirami, ki po njihovem mnenju najbolj prispevajo k temu, da so brezposelni že dlje časa, v pripovedih najpogosteje izpostavijo »veze in poznanstva«, kot najpomembnejši dejavnik pri zaposlovanju v današnjem času. V pripovedih opazim, da so v večini mnenja, da delodajalci v večini zaposlujejo svoje sorodnike ali znance, ki jih predčasno obvestijo o razpisih, ali pa zaposlitvenih oglasov niti ne objavijo javno. Ugotovim, da mladi priseljenci oziroma potomci priseljencev v primerjavi z ostalimi, prav pomanjkanju pomembnih poznanstev pripisujejo velik del krivde za lastno brezposelnost. V večini niso mnenja, da zaposlitve ne dobijo ali je nebi dobili zgolj iz razloga ker so priseljenci. Čeprav v pripovedih razmišljajo tudi o tem. Predvsem izpostavijo neprimeren odnos delodajalcev do njih na razgovorih, kjer jim postavljajo neprimerna in nepomembna vprašanja, kot na primer, ko jih zanima zakaj so šolo zaključili v tujini ipd. Izpostavijo pa, da so v neenakem položaju z večinskimi prebivalstvom, v tem smislu, da imajo tako sami kot njihove družine manj oziroma nič poznanstev, preko katerih bi lahko poiskali zaposlitev.

Večina mladih razmišlja, da za lastno brezposelnost niso sami krivi, oz. vsaj ne v celoti, »mala riba, nima šans«, in krivdo bolj pripisujejo zunanjim dejavnikom, na katere pa vsi intervjuvanci menijo, da nimajo vpliva. Le Eva odgovornost za brezposelnost pripiše sebi, temu, da ni dokončala srednje šole, in da na podlagi pomanjkljive izobrazbe ne dobi zaposlitve. Mitja, pa v pripovedi kaže izrazito pasiven odnos. Prepričan je, da sam ne more storiti nič, saj so vsi in vse okrog njega podkupljeni. On lahko le gleda in čaka. Prepričan je, da lahko na področju zaposlovanja uspejo le tisti, ki imajo denar in sredstva, s katerimi si lahko zaposlitev kupijo. Dva izmed intervjuvancev sta mnenja, da posameznik ni nič kriv, razen v primeru če ni pripravljen oz. ne želi delati. Mladi, ki sem jih intervjuvala, izpostavljajo predvsem sistemske ovire, v manjšini individualne, ki jim predstavljajo oviro pri izbiri kariere. Ugotovim, da v večini razmišljajo o nekakšni »deljeni odgovornosti«. Izpostavljajo predvsem ovire povezane s prenasičenostjo in polno zasedenostjo trga, v smislu, da je konkurenca na trgu, tako v državi, sploh pa v regiji, prevelika. Vsako leto je brezposelnih vedno več mladih s podobno izobrazbo, medtem ko se nova delovna mesta ne odpirajo in povpraševanja po delavcih ni. Predvsem mladi z nižjo izobrazbo menijo, da na trgu ne morejo konkurirati ostalim z višjo izobrazbo. Tisti z višjo izobrazbo pa v vezi s tem v pripovedih poudarjajo, da na trgu dela v regiji preprosto ni delovnih mest, ki bi ustrezale

njihovi izobrazbi. Večina mladih, predvsem moških, vidi razlog v nerazvitem trgu dela v regiji. Večina mladih krivdo pripisujejo državi, ki po njihovo ni znala pravilno ukrepati ob nastopu krize, kot poimenujejo čas zadnjih par let. Svoj položaj brezposelnih pa opravičujejo tudi preko tega, da delovnih mest za njih ni, ker država ne nadzoruje pravočasnega upokojevanja starejših, sploh v javnem sektorju, ki ustrezajo že vsem pogojem za pokoj in se tako ne sproščajo nova delovna mesta za mlade. Prav tako pa vidijo oviro v množičnem študentskem delu, ki za delodajalce predstavlja cenejšo delovno silo. Delodajalci raje zaposlijo študente, kot mlade z dokončano izobrazbo, kar mladi brezposelni doživljajo kot precejšnje sistemsko oviro.

V vseh pripovedih sem prepoznala znake tekmovalnosti in ogroženosti. Priseljenci se čutijo ogrožene zaradi pomanjkanja poznanstev. Visoko izobraženi vidijo tekmece med nižje izobraženimi mladimi, katerim je na voljo več prostih delovnih mest in jih delodajalci, predvsem moške raje zaposlijo. Grožnjo jim predstavljajo študenti, ki delajo preko napotnice. Intervjuvanke pa so posebej v pripovedih izpostavile spol, kot razumljen razlog, zakaj so že toliko časa brezposelne. Večina prostih del na regionalnem trgu dela je fizičnih, ki jih same ne morejo opravljati, oziroma jih delodajalci niti nebi zaposlili. Poleg tega pa opažajo nekakšen previden odnos s strani delodajalcev pred tem, ali se jim splača zaposliti mlado žensko, ki bo v prihodnosti zaradi nosečnosti in otrok pogosto odsotna z dela. Slednje se povezuje z ugotovitvami študij, kjer je bil ugotovljen previden odnos delodajalcev do zaposlovanja mladih žensk, vezan na morebitno materinstvo in predpostavljeno pogosto odsotnost z dela (Trbanc, 2007). Mladi, ki še niso bili kdaj zaposleni, ali pa so bili zaposleni le za krajši čas nekaj mesecev, vidijo vzrok za lastno brezposelnost tudi v pomanjkanju delovnih izkušenj. Zavedajo se, da težko konkurirajo z ostalimi, ki imajo daljšo delovno dobo ali več delovnih izkušenj.

Večina intervjuvanec v pripovedih prav tako izpostavi izobrazbo, kot oviro, ki prispeva k temu, da še niso vstopili na trg dela ali da nove zaposlitve ne najdejo. S tem v zvezi v pripovedih prepoznam dva vzorca razlage vpliva izobrazbe. Intervjuvanci z dokončano višjo izobrazbo (štiriletno srednjo šolo ali fakulteto) pogosteje ocenjujejo lastno izobrazbo kot oviro, v smislu, da ne ustrezajo potrebam na trgu dela, oziroma večina prostih delovnih mest ni v skladu z njihovo stopnjo izobrazbe. Višino izobrazbe ne povezujejo z več zaposlitvenimi možnostmi na trgu dela. Nekateri so prepričani, da bi bilo bolje, če bi zaključili srednjo

poklicno šolo in naj bi imeli s tem več zaposlitvenih možnosti. Med mladimi, ki pa imajo nižjo izobrazbo (torej so zaključili le osnovno šolo ali triletno srednjo poklicno šolo), pa je v pripovedih mogoče razbrati, da vidijo lastno izobrazbo kot pomanjkljivost. Izpostavijo, da na regionalnem trgu dela ni povpraševanja po delavcih z osnovnošolsko izobrazbo, prav tako pa na podlagi izobrazbe težko konkurirajo tistim z višjo izobrazbo ali tistimi, ki imajo več let delovne dobe oziroma delovnih izkušenj. Medtem, ko slednji vidijo nujnost v tem, da bi dopolnili izobraževanje, se mladi z dokončano višjo izobrazbo bolj soočajo z občutki, da niti z doseženo izobrazbo, ne morejo najti zaposlitve in postati samostojni. Vse bolj verjamejo, da se je začela uveljavljati »formula, da so kvalifikacijska spričevala vedno manj zadostna, hkrati pa vse bolj nujna, da bi dosegli položaje v modernem zaposlitvenem sistemu« (Beck, 1986, po Zorc Maver, 2007, str. 13).

Vsi intervjuvanci so v pripovedih usmerjeni k nekim »normalnim prehodom«, v smislu iskanja klasične zaposlitve. Predvsem med mladimi, ki imajo dokončano višjo izobrazbo, ali pa pri intervjuvanki, ki ji manjka le diploma, opažam, da si vsi vztrajno želijo zaposliti le v poklicih, za katere so se izobraževali tekom srednješolskega šolanja ali študija. Na podlagi njihovih pripovedi razberem, da so v položaju ko samo »gledajo in čakajo«. Lahko bi rekla, da nekako vztrajajo v konvencionalni protimodernizacijski identitetni strategiji (Ule, 2003a). Nekako se mi zdi, da ne sledijo, celo nočejo slediti spremembam in vztrajajo pri nekdanjih veljavnih življenjskih usmeritvah.

Kaže, da si vsi mladi vključeni v vzorec, sedaj ali pa v prihodnosti želijo stabilne redne zaposlitve. Kljub temu, da večina izmed njih navaja podobne razloge in vidi podobne vzroke za njihovo dolgotrajno brezposelnost, pa se med njimi pojavljajo tudi individualni vzroki, kot so: omejene možnosti na trgu dela zaradi nosečnosti, Mark vidi vzrok v slabšem znanju slovenskega jezika. Prav tako pa sta dva izmed intervjuvanec postala brezposelna zaradi tega, ker sta sama prekinila pogodbo, v enem primeru zaradi nerazumevanja z delodajalcem, ter zaradi kršenja pravic delavcev z nerednim izplačilom plač. Kot že rečeno, pa so omejene možnosti na trgu dela, ki jih izpostavijo mladi, zajeti v vzorec, predvsem povezane s spoznanjem, da je pridobitev zaposlitve povezana v vezami in poznanstvi, ki jih vidijo kot največjo oviro pri njihovem potencialnem zaposlovanju.

7.4.2.3 Kako se brezposelnost povezuje z drugimi področji življenj intervjuvancev?

Brezposelnost se pomembno povezuje in vpliva na več področij v življenjih mladih, zajetih v vzorec. Brezposelnost se pomembno povezuje z njihovim socialnim življenjem, družbeno sfero, potrebo po zabavi, fizičnim in psihičnim zdravjem, sfero prostega časa, oblikovanjem lastne družine in prav tako s področjem njihovega profesionalnega razvoja. Učinki so še bolj očitni pri tistih mladih, ki so brez zaposlitve najdlje časa.

Najopazneje se brezposelnost povezuje z ekonomsko sfero v življenjih mladih, zajetih v vzorec. Mladi izpostavljajo denarno stisko in to, da jih bremeni dejstvo, da morajo za vsak izdatek premisliti, za kaj ga bodo porabili ipd. Predvsem tisti, ki so bili prej zaposleni, občutijo največji finančni primanjkljaj v primerjavi z drugimi. Večina jih v pripovedi pove, da je denarnih sredstev bistveno manj, kar vpliva na to, da si ne morejo dosti privoščiti. Privoščijo si lahko le osnovne stvari in najnujnejše potrebščine. Eden izmed intervjuvanec slednje karikira z mislijo, da jim ostane le »za kruh in bencin«. Za prestiž jim zmanjka denarja. Večina mladih izpostavi, da si ne morejo privoščiti poletnega ali zimskega dopusta oz. počitnic. Pri nekaterih, Anja to v svoji pripovedi še posebej izpostavi, pa brezposelnost pomembno vpliva že na njihov vsakdan. Opazi se primanjkljaj dnevno pri hrani in pri nakupu potrebnih oblačil. Če primerjam med seboj mlajše in starejše, zajete v vzorec, ugotovim, da se predvsem med starejšimi mladimi, v primerjavi z mlajšimi pogosteje kaže strah pred materialnim pomanjkanjem.

Posledično se brezposelnost, predvsem v povezavi z manj finančnimi sredstvi, povezujejo tudi z njihovo potrebo po zabavi in s področjem njihovih hobijev. Če primerjam med seboj moške in ženske, zajete v vzorcu, opazim, da je mladim moškim trenutno v življenju zabava zelo pomembna vrednota, in tudi zato za razliko od žensk izpostavljajo potrebo po zabavi, ki pa je v trenutni situaciji brezposelnosti ne morejo v celoti zadovoljiti. Prav tako nekateri mladi tožijo o tem, da so morali zaradi pomanjkanja sredstev opustiti določene hobije. Dve intervjuvanki resneje razmišljata o ustvarjanju lastnih družin, a ju brezposelnost pri tem ovira. Zaradi pomanjkanja denarnih sredstev in ker nista zaposlene, se jima zdi neodgovorno ustvariti lastno družino. Tudi zato, ker nebi želeli, da njihovi otroci živijo v podobnem pomanjkanju, kot same. Podobno ugotavlja Kanjuo Mrčela (2007), da finančni primanjkljaj,

poleg tega, da lahko vodi v revščino, vpliva tudi na to, da se mladi pozneje odločajo za oblikovanje lastnih družin.

Večina mladih nima rednih dohodkov, in prav vsi v pripovedi povedo, da so tako ali drugače odvisni od lastnih staršev ter da ne nikakor ne morejo osamosvojiti. Nezdostna socialna varnost in položaj brezposelnosti, jih nekako sili, da podaljšujejo svojo odvisnost od staršev. Nekatere, slednje zelo bremeni, poročajo celo o občutkih sramu in nelagodja, ko morajo starše prositi za denar. Mladi brezposelni po ugotovitvah več študij, izvedenih v različnih evropskih državah pogosto trpijo prav zaradi finančnih ovir ter v tem primeru finančne odvisnosti od staršev (Žorga in Poljšak Škraban, 2007). Prav slednje pa se povezuje tudi s sfero socialni stikov pri mladih brezposelnih. Dalj časa traja obdobje brezposelnosti, vse več je napetosti in konfliktov.

Spremljajoč pojav trajanja brezposelnosti je pogosta socialna izolacija nezaposlenih mladostnikov, ki nastopi zaradi sramu ter izgube samozaupanja in poklicne identitete. Za posledico ima večjo potrebo mladih po socialni podpori v družini. Nezaposlenost jih dela odvisne in pogosto tudi obremenjene z občutki krivde (D'Angella in Guglielminotti, 1997, po Ozamiz idr., 2001). Med mladimi, zajetimi v vzorec jih polovica, najpogosteje gre za visoko izobražene mlade, omenja zoženje socialnih stikov in izogibanje druženju s prijatelji ali bivšimi sošolci. Bodisi nimajo želje po druženju v večjih skupinah in druženju s prijatelji ter bivšimi sošolci, ker pogovori vedno nanesejo na to, kje kdo dela in npr. kaj je kdo že dosegel, ali se s prijatelji, ki so v večini zaposleni, nimajo o čem pogovarjati oziroma imajo občutek, da jih ti ne razumejo, ali pa je čas tisti, ki jim onemogoča, da bi se lahko pogosteje družili s prijatelji ali znanci, ki večino dneva preživijo na delovnih mestih. Kar pa lahko predstavlja še dodatno težavo. Pomanjkanje stikov, ugotavlja Zorc-Maver (2007), lahko še dodatno povečuje občutke osamljenosti, pasivnosti in vodi v še težje soočanje z osebno izkušnjo nezaposlenosti.

Na osnovi pregleda raziskav o povezanosti brezposelnosti z zdravjem rezultati potrjujejo vpliv brezposelnosti na kakovost fizičnega in duševnega zdravja (Žorga, Poljšak Škraban, 2007). Intervjuvanci v pripovedih poročajo o občasni depresiji, ki je predvsem povezana z neuspehi pri iskanju zaposlitve. Pogosti so občutki nesmisla, zmede, ko več ne vedo, kaj je prav in kaj

ne. Ženske v primerjavi z moškimi v vzorcu bolj izpostavljajo občutek izgube samozavesti in pogosto prisotnih občutkov negotovosti.

Brezposelnost postavlja mladega človeka v vse bolj neugoden socialno – ekonomski položaj, zmanjšuje mu status in ugled v družbi, ga marginalizira in povzroča dolgotrajne psihične poškodbe in posledice na samopodobi mladega človeka (Ule, 2000b). Nekatere je strah prihodnosti, spet drugi, da bi se nekako izognili pesimizmu, o tem ne razmišljajo. Predvsem dekleta razmišljajo tudi o trajni brezposelnosti, v smislu, kaj če nikoli ne najdejo zaposlitve, in jih je strah, da bo vse le še slabše. Kar jih navdaja z žalostjo. V zvezi s povezavo med slabim zdravjem in nezaposlenostjo Hanse in Engstrom (1999, po Žorga in Poljšak Škraban, 2007, str. 28) navajata »dve hipotezi, podprti z raziskovalnimi rezultati. Vzročna hipoteza predpostavlja, da nezaposlenost povzroča pri ljudeh visoko stopnjo stiske in žalosti, selekcijska pa, da so nesrečni ljudje izpostavljeni večjemu tveganju trajne nezaposlenosti.« Nadalje, pri starejših intervjuvancih je opaziti tudi pomanjkanje motivacije in upad zaupanja vase in svoje sposobnosti. Mladi moški pogosteje izpostavljajo občutke nelagodja, da jim je nerodno biti brez denarja, prisoten je slab občutek, da nekako več nimajo nič svojega. V pripovedi enega intervjuvanca so prisotni tudi vzorci pasivnosti, vdaje v situacijo ter izrazito negativna naravnost do izkušnje brezposelnosti, ki jih Hendry in Kloep (2002, po Klemenčič, 2006) prepoznata kot enega izmed značilnih odzivov mladih moških na situacijo brezposelnosti. Prepričan je, da sam ne more storiti nič. Podobno razmišljanje, čeprav ne tako izrazito, je opaziti pri mladih brezposelnih, ki so brezposelni že dve leti ali več in tudi pri tistih, ki ne glede na dolžino trajanja brezposelnosti, prej še niso bili zaposleni. Slednje lahko utemeljim tudi s teoriji naučene nemoči (Ule, 2000b). Mladi, ki se še niso preizkusili v delu, zaradi podaljšanje nezmožnosti nadziranja pomembnih dogodkov razvijejo splošena pričakovanja, da se le-teh ne da nadzorovati. Pod vplivom tako naučene nemoči reagirajo apatično, depresivno in nemočno.

Jahoda (1988, po Zorc Maver, 2007) v svojem modelu psihološke deprivacije razlaga, da nezaposlenost pogosto onemogoča zadovoljevanje posameznikove potrebe po strukturi časa, kar se odraža v doživljanju in vedenju nezaposlene osebe in lahko generira doživljanje prostega časa kot »praznega časa« Mladi, predvsem moški, kot veliko težavo, ki je nastala kot rezultat brezposelnosti navajajo preveč prostega časa in problem, kaj s tem časom početi

oziroma kako ga smiselno izrabiti. Na začetku je nekaterim še godilo imeti na razpolago več prostega časa, sedaj pa jim strukturiranje časa predstavlja težavo.

V pripovedih intervjuvank, predvsem tistih, ki so že dlje časa brezposelne, je opaziti, da so s svojim trenutnim življenjem nezadovoljne, Nika ga opiše kot »životarjenje«. Lacković-Grginova (1993, po Žorga in Poljšak Škraban, 2007) v vezi s tem navaja, da obstaja pomembna negativna zveza med življenjskim zadovoljstvom in socializiranostjo v nedelo. Nenazadnje, pri tistih mladih, vključenih v raziskovalni vzorec, ki že imajo lastno družino, ali so v fazi ustvarjanja lastne družine, je v primerjavi z drugimi bolj prisoten strah, glede tega kako preskrbeti sebe in druge. Še več, zdi se mi, da je pri slednjih skrb zase, zamenjala skrb za druge (recimo za partnerja, otroka, dojenčka).

Brezposelnost pa se pomembno povezuje tudi s področjem profesionalnega razvoja mladih. Nika, ki je izmed vseh intervjuvanec vključenih v raziskavo, najdlje brezposelna, opaža, da se s trajanjem brezposelnosti izgublja praktična vrednost znanja, ki ga je pridobila tekom študija. Mark na primer, zato ker je že toliko časa brez zaposlitve, razmišlja v smeri, da si je očitno izbral »napačen« poklic. Tudi po mnenju Milosavljevića (1989, po Žorga in Poljšak Škraban, 2007) se nezaposlenost mladih odraža tudi na njihovem profesionalnem razvoju. Pri tem je mišljenja npr. zmeda v zvezi z izborom in odnosom do bodočega poklica, izguba pridobljenih znanj in spretnosti, dramatizacija socialnega status mladih in njihova socializacija v nedelo.

Nenazadnje moram poudariti, da brezposelnost ne vpliva samo na življenja mladih brezposelnih, temveč ima pomembne implikacije tudi na njihove družine, partnerje oziroma na pomembne osebe, ki so jim v življenju blizu. Kar pa, kot je razbrati iz pripovedi mladih dolgotrajno brezposelnih, pri večini še povečuje občutke krivde, skrbi in strahu.

7.4.2.4 Ali in kako se intervjuvanci spoprijemajo s situacijo dolgotrajne brezposelnosti in kaj doživljajo kot oporo pri tem?

V sedanjem življenjskem položaju se mladi znajdejo različno. Njihove strategije spoprijemanja lahko nekako strnem v štiri skupine, in sicer, prepoznam *aktivnosti za izboljšanje položaja, delo na črno, drža »čakanja«* in *aktivno iskanje dela*.

Opaziti je razliko pri spoprijemanju z brezposelnostjo med mladimi moškimi in med mladimi ženskami vključenimi v vzorec. Nezaposlene ženske pogosteje uporabljajo strategije spoprijemanja, usmerjene v zmanjševanje negativnih čustev, ki spremljajo situacijo brezposelnosti (npr. pogovor s prijateljicami; druženje v »društvu jamranja«; Tina, da pozabi na jezo in žalost kdaj poseže tudi po alkoholu), kar ugotavljajo tudi nekateri tuji raziskovalci, npr. Levitas in Gershuny (po Žorga in Poljšak Škraban, 2007) in strategije, usmerjene v odstranjevanja problema brezposelnosti. Za razliko pa nezaposleni moški pogosteje uporabljajo strategije kompenziranja (npr. priložnostna dela in različna dela na črno), in se redkeje poslužujejo strategij, usmerjenih v odstranjevanja problema. Ena od razlag, zakaj je lahko temu tako, je ta, da razpolagajo ženske s širšo in bolj razvejano socialno mrežo, ki jim v tej situaciji lahko nudi podporo, da lažje vzdržujejo raven aktivnosti, kljub temu, da so brez zaposlitve (Gershuny, 1994, po Rapuš Pavel in Dekleva, 2004).

Med brezposelnimi mladimi, ki sem jih intervjuvala, prepoznam tri najpogostejše načine reagiranja na situacijo brezposelnosti po Becker-ju (1989, po Petersen in Mortimer, 1994). Prva reakcija je »dezorientiranost«, kjer mlade ob izgubi dela spremljajo občutki neuporabnosti, brezciljnosti in socialne izolacije. Tukaj nisem opazila bistvenih razlik med spoloma, je pa pri polovici mladih, zajetih v vzorec opaziti, da so zmanjšali število socialnih stikov, neradi se zadržujejo v družbi. Odkar so postali brezposelni se več ne družijo s prijatelji in se raje zadržujejo doma, ker jih je bodisi sram in nelagodno pogovarjati o zaposlitvi, plačah in podobnem, kar pa opažajo, da je najpogostejša tema pogovorov v družbi. Luka na primer situacijo doživlja kot začarani krog, deluje brezciljno. Njegov odziv deluje v smeri »Kaj naj?«. Pri slednjem intervjuvancu, je v povezavi s temo aktivnosti opaziti »vzorec pasivne drža« čakanja« (Rapuš Pavel in Stepišnik Perdih, 2007, str. 105). Tretja reakcija, ki sem jo opazila, predvsem med mladimi ženskami in visoko izobraženima moškima v vzorcu, je »alternativna«. Mladi te skupine menijo, da brezposelnost pomeni hkrati svobodo, prostor možnosti slediti različnim lastnim interesom in se izražati, ne da bi morali za to delati. Predvsem mlade ženske vidijo v tem priložnost (hkrati tudi nujo) da nadgradijo svoje izobraževanje ali si vzamejo čas za prekvalifikacijo. Mark, na primer, pa se s situacijo spoprijema na način, da presežek časa izkorišča za nadgradnjo in učenje slovenskega jezika. Te mlade bi lahko označila kot delne »razvijalce« oz. »podjetnike« (Hendry in Kloep, 2002, po Klemenčič, 2006), način spoprijemanja, ki ga avtorja označita za najbolj konstruktivnega. Predvsem pri intervjuvankah, sem opazila, da so vse svoje moči in vire usmerili v iskanje

zaposlitve. Njihova želja po aktivni spremembi trenutnega stanja se je kazala v tem, da so se udeleževale izobraževanj in se dodatno kvalificirale, da bi na ta način povečale možnost lastne zaposljivosti.

Med mladimi moškimi, pa sem opazila, da na situacijo brezposelnosti reagirajo na način, ki poudarja finančno skrb (Becker, 1989, po Petersen in Mortimer, 1994). Avtor je mnenja, da ta način spoprijemanja res najpogosteje zasledimo pri moškem spolu, kadar je delo moškega pomemben ali edini finančni vir za preživljanje družine.

Pri večini mladih brezposelnih, sem prepoznala vzorec, da so pripravljene sprejeti alternativne »neklasične« zaposlitve, se zaposliti tudi za polovični delovni čas, z namenom pridobiti dodatne izkušnje z delom in si tako povečati obseg iskanja nadaljnjih možnosti na področju zaposlovanja. Po tem bi lahko nekako večino mladih brezposelnih umestila v kategorijo »razvijalcev«.

V povezavi z strategijami, povezanimi s področjem dela, intervjuvanci izpostavljajo delo na črno, priložnostna občasna dela ter različne aktivnosti, s katerimi bi si izboljšali položaj v prihodnosti. Slednje aktivnosti so najbolj prisotne v pripovedih mladih žensk, ki so se z namenom povečati svoje zaposlitvene priložnosti v prihodnosti, vključile v programe prekvalifikacij in dodatnih usposabljanj, ali o tem vsaj razmišljajo. Eva se je odločila za prekvalifikacijo v prodajalko. Nika trenutno obiskuje program prekvalifikacije za medicinsko sestro. Anja in Mitja pa razmišljata o vpisu v srednjo šolo zato, da bi imela status, ki bi jim prinesel določene ugodnosti in pravice iz tega naslova, recimo pravico do dela preko študentske napotnice. »Zaradi slabih zaposlitvenih možnosti veliko študentov vedno bolj izrablja možnost podaljševanja študija ali se vpisuje na študij, zaradi določenih prednosti, ki temu sledijo (status, študentsko delo...) Tako pogosto izberejo nadaljevanje izobraževanja, da se v neugodnih gospodarskih razmerah izognejo zelo verjetni brezposelnosti (Trbanc, 2005b). Nekateri mladi, tukaj gre za visoko izobražene, razmišljajo o selitvi v tujino (zaradi bližine razmišljajo o Avstriji) in da bi si na ta način povečali možnosti zaposlitve. Ker vsi mladi v vzorcu poročajo o osebni denarni stiski, se pogosto v ta namen, zaslužiti nekaj denarja, poslužujejo občasnih del, ali priložnostnih del (delo v gostinstvu, pomoč v trgovini). Najpogostejša izbira med mladimi brezposelnimi (razen pri Niki in Marku) pa je delo na črno, ki se ga v večini vsi poslužujejo-delo na črno razumejo kot alternativo. Nekateri se pri tem poslužujejo tujih študentskih napotnic, česar pa se delodajalci zaradi inšpekcije vedno bolj izogibajo. Delo na črno je za mlade izbira, ki jim omogoča, da »zaslužijo nekaj denarja ob

strani«, »da si lahko tako več privoščijo« in ker »vsak denar pride prav, ne glede na to kako ga dobiš«. Nenazadnje, jim delo na črno omogoča večjo avtonomijo. Mladi moški, zajeti v vzorcu, najpogosteje opravljajo dela na črno v pleskarstvu in gradbeništvu, ter druga fizična dela (postavljanje šotorov in urejanje prireditvenih prostorov), en intervjuvanec pa je delovno vključen tako, da pomaga stricu pri delu v trgovini. Intervjuvanke pa v večini delajo na črno kot natarke v gostinskih lokalih, ali Eva, ki denar služi z občasnim friziranjem. Nekateri mladi, delo na črno vidijo kot nujo, da sploh lahko preživijo.

Večina intervjuvancev (razen Eve, ki trenutno vse svoje moči usmerja v dokončanje srednje šole) pove, da aktivno išče zaposlitev preko različnih kanalov in z uporabo različnih metod. V primerih visoko izobraženih mladih, gre za izrazito usmerjenost v to, da bi zaposlitev pridobili na poklicnem področju, za katerega so se izobraževali. Tina in Mark izražata nepripravljenost sprejeti druge oblike zaposlitve oziroma zaposlitve na drugem področju razen pedagoškega. Mladi z nižjo izobrazbo, so glede tega dosti bolj fleksibilni in iščejo zaposlitev tudi na drugih področjih dela, ne le v lastni stroki.

Mladi brezposelni se najpogosteje poslužujejo pasivnih metod iskanja zaposlitve. Najpogosteje iščejo zaposlitev na način, da spremljajo zaposlitvene oglase na Zavodu za zaposlovanje, preko spleta ali preko drugih medijev, ali da o prostih delovnih mestih zvedo preko znancev. Na oglase se potem odzivajo s pošiljanjem pisnih prošenj. Ta pristop iskanja zaposlitve jim je najbolj blizu. Usmerjeno komuniciranje z delodajalci je prepoznana kot najbolj učinkovita metoda iskanja zaposlitve. Na delodajalca to naredi dober vtis, saj se jim iskalec zaposlitve pokaže kot samoiniciativna in samozavestna oseba (Palčič, 2008). A strategije klicanja po telefonu se poslužujeta le dva izmed osmih intervjuvancev. Nekaterim se slednja strategija zdi neprimerna, da s tem delodajalcem »tečnarijo« in ima po njihovo lahko tak pristop ravno nasproten rezultat od pričakovanega. Intervjuvanka pa zaposlitev išče tudi preko vpisa v baze različnih zaposlitvenih agencij. Palčič (2008) meni, da je »ta oblika iskanja zaposlitve zelo primerna predvsem za mlade, iskalce prve zaposlitve, saj lahko s »posojanjem« menjajo več delodajalcev in s tem pridobijo različne potrebne delovne izkušnje.«

Potrebno se je zavedati, da na to, kako in na kakšen način, ter posledično kako uspešno, se mladi brezposelni spoprijemajo in reagirajo na situacijo brezposelnosti, pomembno vpliva prisotnost socialne opore neformalnih in tudi formalnih institucij. Ne le prisotnost, pomembno

je, kako mladi doživljajo prejeto oporo, ter seveda kakšna je pogostost in kvaliteta socialnih podpor, ki jih mladi prejemajo.

Kar se tiče formalne institucionalne opore. Nekateri med mladimi brezposelnimi so prijavljeni na Zavodu za zaposlovanje, kjer prejemajo denarno nadomestilo, v dveh primerih pa Zavod intervjuvankama plačuje stroške šolnine. V večini se mladi strinjajo, da je višina nadomestila za brezposelnost prenizka, in da s tem zneskom težko preživijo skozi mesec. Mark nadomestila ne želi prejemati, ker ima pri tem občutek, da sprejema »miloščino«, ki jo bo državi prej ali slej moral vrniti. Več kot polovica intervjuvancev s prejeto oporo s strani institucij pomoči ni zadovoljna. Na Zavodih za zaposlovanje naj nebi delali v okviru svojega poslanstva- nuditi pomoč in svetovanje mladim brezposelnim. Približno polovica intervjuvancev je z delom svojih svetovalcev nezadovoljna, saj jim dajejo občutek, da »*so tam odveč*«. Pogrešajo konkretne rešitve in konkretno pomoč, po njihovo svetovalci svetujejo v prazno, zelo nezadovoljni pa so tudi z odnosom zaposlenih na Zavodu do brezposelnih. Približno polovica jih ima občutek, da jih je država nekako pustila na cedilu. V posamičnih primerih so imeli intervjuvanci precej neprijetne izkušnje na Zavodu za zaposlovanje. Nina so na primer preko Zavoda poslali na razgovor k delodajalcu, ki je imel pred tem že nekaj časa zablokirane bančne račune, in ni bil plačilno sposoben plačevati svojih delavcev. Anja je prišla v spor s svojo svetovalko tudi zato, ker je želela odgovor, kako je mogoče, da se zanjo ne najde nobene zaposlitve, prejela pa odziv, zakaj se pritožuje, in da naj se potem »vrne na jug« (na Hrvaško), če je povsod boljše le tukaj v regiji ne. Tretjina intervjuvanec prejema tudi socialno pomoč. A slednjega ne doživljajo kot podpore, saj jih na Centrih za socialno delo obravnavajo, kot da jemljejo njim lasten denar, zaradi počasnega urejanja birokratskih zadev, pa na primer Tina pove, da mora občasno dobesedno »*živeti od lufta*«.

Pri mladih opazim vzorec razmišljanja, da očitno živimo v družbi, kjer mora vsak poskrbeti zase, saj pomoči s strani drugih, tudi tistih, ki bi naj v prvi vrsti to počeli (navežejo se predvsem na ZRSZ) ne gre več pričakovati.

Odnos nepodpore večina intervjuvancev doživlja tudi s strani družbe. Nekako jim družba daje občutek, da so kot brezposelni manjvredni in na njih gleda precej starokopitno. Moti jih, da jih enačijo z lenuhi, ki ne želijo delati in so pri izbiri zaposlitev preveč izbirčni, ob tem pa se ne zavedajo prisotnih družbenih sprememb in dogajanja na (mladinskem) trgu dela. Dva intervjuvanca izpostavita tudi razočaranje nad odnosom sosedov, ki zelo radi »solijo pamet«,

pa situacije niti ne poskušajo razumeti, oziroma so imeli srečo, da se sami niso znašli v podobni stiski, ter neprimeren odnos oziroma opazke okolice do brezposelnih mladih priseljencev oziroma potomcev priseljencev.

V pripovedih vseh intervjuvancev je razbrati, da jim družina v trenutni situaciji predstavlja največji vir opore. Večina izpostavi svoje starše (bodisi oba, tako mamo in očeta, ali pa v enem primeru samo očeta), starejši pa tudi svoje partnerje. Družino doživljajo kot vir emocionalne ter socialne podpore, posebej pa izpostavljajo finančno pomoč staršev. Ko v pripovedih izpostavljajo, na kakšen način jim starši ali partnerji pomagajo, najpogosteje omenijo: *bivanje doma, finančna pomoč staršev, nasveti in razumevanje staršev, finančna pomoč partnerja*. V dveh primerih, kjer ima intervjuvanec lastnega otroka, intervjuvanka pa pričakuje prvorojenca, izpostavljata tudi *pomoč staršev pri nakupu stvari in plačilu stroškov za otroka* ipd. V povezavi s tem, številne raziskave kažejo, da je družina ključnega pomena za položaj mladih brezposelnih, ker predstavlja vir finančne in socialne podpore ter drugih oblik pomoči. Študije kažejo pomembno povezavo družinskega ozadja in položaja mladih brez zaposlitve, saj je po ugotovitvah raziskav ta ključnega pomena za psihosocialno zdravje mladih (Rapuš Pavel in Dekleva, 2004). Kot emocionalno oporo v situaciji brezposelnosti pa mladi brezposelni, ki sem jih zajela v vzorec, doživljajo tudi oporo prijateljev. Nekako imajo občutek, da jih prijatelji še najbolj razumejo, ker se v večini tudi sami soočajo s podobnimi težavami in stisko. Kar hkrati večini mladim nudi tudi tolažbo, v smislu, da niso v tem sami, da ni brezposelnost samo njihov problem. Pogovore, nasvete, in dejstvo, da jih prijatelji pogosto obvestijo o morebitnih prostih delovnih mestih doživljajo kot največjo oporo pri tem. Le dva izmed osmih intervjuvancev izpostavita, da prijatelji v njunem življenju ne igrajo pomembne vloge. Nika npr. se s prijatelji in bivšimi sošolci več ne družijo, je z njimi prekinila stike, ker je imela občutek, da so jo stalno obsojali, prav tako pa ji je bil odveč občutek, da se mora nekako opravičevati za svojo brezposelnost. Mark na primer, pa prijateljev v Sloveniji nima, oziroma ima tukaj le ženine prijatelje, s kateri se ne družijo. Prijatelje ima doma v Avstriji, ki pa kot pove, ga ne razumejo, ne podpirajo. Največji vir opore mu predstavljata partnerica in hči.

Mladi brezposelni izpostavijo, da ne vedo, kako bi v situaciji brezposelnosti preživeli brez pomoči svojih staršev. A jih več kot polovica med njimi izpostavi, da jim slednje hkrati predstavlja breme. A jih položaj brezposelnosti po sebi, nekako sili, da svojo odvisnost od staršev podaljšujejo. Nekateri avtorji v povezavi s tem ugotavljajo, da imajo mladi

brezposelni večjo potrebo po socialni podpori v družini, a da jih nezaposlenost hkrati dela odvisne in pogosto zato tudi obremenjene z občutki krivde (Ozamiz idr., 2001).

7.4.2.5 Kako intervjuvanci razmišljajo o lastni prihodnosti (ne le v sferi dela)?

Čeprav sem se z mladimi pogovarjala na splošno o njihovi prihodnosti ter kakšni so njihovi načrti za naprej, so vsi intervjuvanci o prihodnosti razmišljali neposredno ali posredno v povezavi s plačanim delom in želeno zaposlitvijo. Orientacija mladih v povezavi s prihodnostjo je usmerjena izključno na zaposlitev in povezana s temo plačanega dela. Le v primeru Jana je tako, da intervjuvanec vizije prihodnosti ne povezuje izključno z zaposlitvijo oziroma skuša razmišljati o prihodnosti neobremenjen z brezposelnostjo. Zato je nekako tudi edini, v primerjavi z ostalimi intervjuvanci, ki izkušnjo brezposelnosti dojema v glavnini kot pozitivno in je v tej smeri popoln optimist. Željo, da bi se zaposlil, omeni le zato, ker naj bi se tak odgovor v njegovem položaju brezposelnega pričakoval.

Pri intervjuvankah, ki sta v procesu zaključevanja izobraževanja, v enem primeru srednješolskega, v drugem fakultativnega študija, je prisotno razmišljanje o nestabilni zaposlitveni prihodnosti, ki ju nekako sili v smeri razmišljanja, če se jima splača izobraževati za poklic, po katerem na trgu dela ni povpraševanja, oziroma je na trgu, mladih s podobno izobrazbo že tako preveč. Kar ju na nek način paralizira in o prihodnosti razmišljata pesimistično. Podoben vzorec, ki se kaže pri povezovanju zaključevanja oziroma dopolnjevanja ali tudi nadgrajevanja izobraževanja in vizije glede neke redne zaposlitve v prihodnosti, opazim tudi pri intervjuvanki z nižjo oziroma osnovnošolsko izobrazbo. Evina vizija prihodnosti je izključno povezana s prizadevanji dokončati srednjo šolo, ki ji domnevno prinaša boljše možnosti na področju zaposlovanja. A tudi med populacijo žensk zajetih v vzorec, so razlike med tem zakaj so se odločile za izobraževanje oziroma kako to povezujejo z vizijo prihodnosti. Za nekatere je izobraževanje v prihodnost usmerjena investicija (dokončati srednjo šolo ali fakulteto, se prekvalificirati in si na tak način povečati možnosti za redno zaposlitev v prihodnosti), za dve intervjuvanki pa na »sedanjost usmerjeni preživetveni mehanizem, ki nekako ščiti pred brezposelnostjo, oziroma, ki zmanjšuje grozečo izključitev« (v smislu, vpisati se v srednjo šolo, zgolj zaradi statusa, ki prinaša določene pravice in prednosti), kot slednje poimenuje Walther (1996, po Zorc Maver, 2007, str. 13).

Zanimivo je, da je ta orientacija v izobraževanje, povezana z njihovo vizijo prihodnosti, prisotna samo v pripovedih intervjuvank, medtem ko moški, izobraževanja in prihodnosti smiselno ne povezujejo. Za razliko od žensk, so prepričani, da z višjo ali drugo izobrazbo nebi prej našli zaposlitve, zato o tem ne razmišljajo. Poudarjajo, da se bo potrebno v prihodnosti znajti na drug način. V primerjavi z mladimi ženskami gledajo na prihodnost dosti bolj pozitivno. Prepričani so, da nekako že bo, oziroma si želijo da bi bilo temu tako. Predvsem je optimizem zaznati pri intervjuvancu, ki je v resnih pogovori glede zaposlitve s potencialnim delodajalcem v tujini. Kar ga dodatno motivira, da o prihodnosti lažje in optimistično razmišlja. O iskanju zaposlitve v tujini, razmišljata tako Mark kot Nika. Luka, ki se v svoji pripovedi v večini drži pesimistične drže, glede prihodnosti upa, da mora na področju zaposlovanja »it na boljše«. Hkrati pa razmišlja v okvirjih, da bo tako, kot mu je pač dano. Tudi Rapuš Pavel in Stepišnik Perdih (2007, str. 120) v svoji raziskavi ugotavljata, »da v posameznih primerih mladi usodo svoje prihodnosti v popolnosti prepuščajo pogojem morda v prihodnosti spremenjenih in boljših družbenih razmer.«

Opazna razlika v razmišljanju glede prihodnosti je tudi med intervjuvancema, ki že imata lastno družino (intervjuvanec ima hčerko, intervjuvanka pa pričakuje prvorojenca) in med ostalimi mladimi, zajetimi v vzorcu. Bistvena razlika je v tem, da razmišljanje omenjenih intervjuvancev o prihodnosti ni več le v okvirjih razmišljanja o lastni prihodnosti, temveč v ospredje stopa nekakšna kolektivna prihodnost, ko je potrebno razmišljati tudi o svojem otroku in partnerju. Razlika pa se opazi tudi pri tem, da je vizija prihodnosti teh intervjuvanec bolj omejena kot pri ostalih. Nekako je potrebno vsak plan prilagoditi družini, kar intervjuvanca hkrati doživljata tudi kot oviro. Prisoten je občutek, da morata svojo prihodnost in cilje postaviti ob stran. Bodisi zaradi nosečnosti in partnerjeve službe, ali v drugem primeru ko selitev v tujino ni možna zaradi hčerinega vstopa v šolo. Slednje bi lahko povezala s »pesimističnim scenarijem ujetosti v dane razmere in odvisnosti od drugih« (Rapuš Pavel in Stepišnik Perdih, 2007, str. 120)

Nadalje, v ospredju pripovedi mladih žensk so izraženi strahovi pred negotovo prihodnostjo, ki jih nekako paralizirajo v njihovem razmišljanju glede lastne prihodnosti in zelenih načrtov ali ciljev. Nika ima v tem pogledu še najbolj izstopa. Prepričana je, da na podlagi vsega povezanega z lastno brezposelnostjo niti ne morem imeti želj na naprej. Želje za prihodnost povezuje z utopijo, ko pripoveduje o planih in željah, govori le o sanjah. Še posebej pri

intervjuvankah je prisoten vzorec osredotočenosti na tu in zdaj, tudi pri razmišljanju glede prihodnosti. Vizijo prihodnosti, navezujejo na vidik, da »*realnost drugače kaže*«.

Pri vseh osmih intervjuvancih ni opaznih nekih jasnih drž, kjer bi sebe označili kot razvijalce ali bodisi akterje svojih življenjepisov v prihodnosti, nekako je v ospredju previdnost v razmišljanju o prihodnosti v sferi dela. V povezavi s tem, sem ugotovila, da intervjuvanci v večini poročajo o kratkoročno zastavljenih ciljih. Zdi se mi, da to z namenom, da bi jih tak način razmišljanja nekako obvaroval pred morebitnim razočaranjem v prihodnosti. Torej intervjuvanci v pripovedih govorijo o kratkoročnih ciljih, ki pa so vsi posredno ali neposredno povezani z zaposlitvijo, kot na primer: nakup avtomobila očetu, urejanje stanovanja, imeti svoje otroke, oditi na potovanje in dokončati gradnjo hiše. Večina mladih v pripovedih izrazi jasno vizijo glede njihovih prihodnosti- čim prej pridobiti redno zaposlitev in se na ta način osamosvojiti.

Mladim brezposelnim v vzorcu, je skupno, da vidijo zaposlitev hkrati kot cilj, sploh pa kot pogoj in osnovo za razmišljanje in orientacijo v prihodnosti.

7.4.2.6 Ali intervjuvanci prepoznavajo ženski spol, nižjo izobrazbo in status priseljence oz. potomca priseljencev kot ogrožujočo značilnost pri zaposlovanju?

Zaključujem z razmišljanjem o tem, ali se določene skupine mladih brezposelnih, ki jih teorija prepozna kot bolj ogrožene (torej mlada dekleta, mladi z nižjo izobrazbo in mladi priseljenci oziroma potomci priseljencev), prepoznavajo ter vidijo v neenakem položaju z ostalimi na trgu dela in v sferi zaposlovanja.

Intervjuvanke so v svojih pripovedih izpostavile »biti ženska«, kot grožnjo pri zaposlovanju. In sicer ženski spol prepoznavajo kot razlog, zakaj so same že toliko časa brezposelne. Nekako opažajo, da delodajalci raje zaposlijo moške. V primerjavi z moškimi se na tem področju čutijo »prikrajšane«. Poleg tega, naj bi bila večina prostih delovnih mest oziroma del na trgu, fizičnih, ki pa jih same ne morejo opravljati, oziroma jih delodajalci niti nebi oziroma ne želijo zaposliti. V pripovedih najpogosteje izpostavljajo, da opažajo previden odnos s strani delodajalcev do njih samih, ki pri zaposlovanju žensk razmišljajo v okvirjih, ali se jim

splača zaposliti mlado žensko, ki bo v prihodnosti zaradi morebitne nosečnosti in kasneje otrok pogosto odsotna z dela.

Prav tako sem v pripovedih intervjuvancev opazila, da mladi brezposelni, z dokončano nižjo izobrazbo pogosteje razmišljajo o tem, da je višina njihove izobrazbe tudi vzrok temu, da so trenutno brezposelni. Manj zaposlitvenih možnosti naj bi imeli zato, ker je na trgu dela zelo malo povpraševanje po delavcih z osnovnošolsko izobrazbo. Večina prostih delovnih mest je namenjena poklicnim profilom z doseženo višjo izobrazbo. Mest, ki bi bile skladne z njihovo izobrazbo pa po njihovo na trgu dela preprosto ni. Nižjo izobrazbo intervjuvanci v svojih pripovedih dojemajo kot ogrožujoč dejavnik za brezposelnost, saj na trgu dela ne morejo oziroma težko konkurirajo mladim z višjo izobrazbo, ali bodisi z ostalimi, ki imajo v primerjavi z njimi vsaj več delovne dobe.

Kar je na tem mestu hkrati zanimivo, je to, da tudi mladi z višjo izobrazbo, stopnjo svoje izobrazbe, podobno dojemajo kot oviro pri njihovem zaposlovanju. V vezi s tem v pripovedih poudarjajo, da na trgu dela v regiji preprosto ni delovnih mest, ki bi ustrezale njihovi stopnji izobrazbe. Kar je ravno nasprotno temu, kar so izpostavili mladi brezposelni z nižjo izobrazbo. Višino izobrazbe ne doživljajo več kot garant za zaposlitev. Celo prepričani so, upoštevajoč razmere in potrebe na trgu dela, da bi imeli več možnosti za zaposlitev z nižjo izobrazbo. Prav tako pa vidijo oviro v množičnem študentskem delu, ki za delodajalce predstavlja cenejšo delovno silo in tako raje zaposlijo študente, kot njih z dokončano višjo izobrazbo.

Priseljenci oziroma potomci priseljencev so v svojih pripovedih, sicer redko, razmišljali tudi o tem, ali »biti priseljenec« pomembno vpliva na njihovo brezposelnost in lasten trenutni položaj. V večini so mnenja, da samo dejstvo, da so priseljenci oziroma potomci priseljencev ne vpliva na to, da so brezposelni. Takšnega mnenja so predvsem mladi potomci priseljencev, ki v državi živijo že od otroštva oziroma so se tukaj tudi rodili. A nekateri na razgovorih za delo opažajo neutemeljen, »čuden« odnos delodajalcev do njih osebno, kjer jim delodajalci postavljajo neprimerna in v vezi s potencialno zaposlitvijo nepomembna vprašanja, kot na primer, ko jih zanima zakaj so šolo zaključili v tujini ipd. Mark, ki se je v Slovenijo priselil pred nekaj leti, pa je prepričan, da je brezposeln zato, ker slabše govori slovenski jezik, ki delodajalcem predstavlja osnovo za zaposlitev.

Mladi brezposelni so prepričani, da so veze in poznanstva danes najpomembnejši dejavnik pri zaposlovanju. V povezavi s slednjim, mladi priseljenci oziroma potomci priseljencev, izpostavijo, da se čutijo v neenakem položaju in z manj možnostmi na trgu dela v primerjavi z večinskimi prebivalstvom. V smislu, da imajo tako sami kot tudi njihovi starši, ki so se v državo priselili, manj oziroma nič, za potencialno zaposlitev pomembnih poznanstev in vez.

Če zaključim. Tudi dejstvo, da so mladi brezposelni, ki sem jih zajela v vzorec, dolgotrajno brezposelni, opredeljuje njihov specifičen položaj na trgu dela. Ker so brezposelni že leto ali dlje časa, naj bi bili za delodajalce manj zanimivi. V pripovedih nekateri intervjuvanci izpostavijo, da že samo na podlagi omenjenega dejstva, torej da so brezposelni leto ali več, niso konkurenčni ostalim na trgu dela. Delodajalci so sumničavi glede tega, zakaj so brezposelni že toliko časa, prav tako pa jih neradi zaposlijo, ker naj bi v tem času, ko niso bili zaposleni, večino pridobljenih znanj in spretnosti, ki so jih pridobili tekom izobraževanja, predvsem praktične vrednosti le-teh, izgubili.

IV. ZAKLJUČEK

Naj v zaključku omenim, da raziskav o brezposelnosti mladih v Sloveniji, ali v koroški regiji praktično ni. Obstajajo sicer različni statistični podatki, na primer podatki Zavoda za zaposlovanje, ali statistični podatki Statističnega urada Republike Slovenije, in različne statistične evropske študije, a po teh objektivnih podatkih zvemo zelo malo o samem bistvu problema. Nič ne zvemo o tem, kako se mladi brezposelni dejansko spopadajo z brezposelnostjo, kakšno stisko ob tem doživljajo. Malo zvemo o vplivu, ki ga ima brezposelnost na njihova vsakdanja življenja. Razen tega, da jih toliko in toliko dela »na črno«, ne zvemo nič o tem, zakaj pravzaprav delajo v sivi ekonomiji. Kar me preseneča, glede na to, da postaja brezposelnost mladih vedno bolj pereč problem, nekako že del realnosti mlade generacije.

Ugotovila sem, da sta glavna vzroka za visoko brezposelnost mladih v koroški regiji tako nizka stopnja izobrazbe mlade generacije in pa strukturno neskladje. V regiji je značilno pomanjkanje kvalitetnih delovnih mest za visoko izobražen kader, posledica česa je precejšen odliv mladih izobraženih kadrov, ki se po zaključku študija ne vračajo več nazaj v regijo. Tisti mladi, ki pa v regiji ostanejo, pa se pogosto srečujejo z brezposelnostjo, skoraj zagotovo pa z nerednimi oblikami zaposlitve.

S specifičnim položajem na trgu dela, ki ga opredeljujejo neenake možnosti pri zaposlovanju in diskriminatoren odnos delodajalcev, se soočajo mlada dekleta, ki jih delodajalci zaradi morebitne nosečnosti ter otrok in posledično predvidene pogoste odsotnosti z dela, neradi zaposlijo. V podobnem položaju se znajdejo tudi mladi z nižjo izobrazbo, ki težko konkurirajo višje izobraženi delovni sili, prav tako pa je na trgu dela v koroški regiji po njih zelo malo povpraševanja.

Ugotovili smo, da situacija brezposelnosti za mlade brezposelne predstavlja stresno situacijo, in negativno vpliva na njihova fizično ter mentalno zdravje. Ogroženo je lahko njihovo socialno življenje, denarna stiska je precejšnja. Dolžina trajanja brezposelnosti vpliva na njihovo zadovoljstvo z lastnim življenjem prav gotovo pa podaljšuje in ohranja odvisnost mladih odraslih od družine oz. staršev. Dolgotrajno brezposelni so bistveno bolj izpostavljeni socialni in ekonomski izoliranosti, so nezanimivi za delodajalce in odvisni od različnih oblik

Grubelnik, T. (2012). *Problematika brezposelnosti mladih v koroški regiji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

denarnih pomoči ali pa odvisni od dela na črno, ki zanje predstavlja alternativo redni zaposlitvi. Obstati v pasivni »drži čakanja«, ali aktivno poskušati izboljšati svoj položaj, so zgodbe Nike, Eve, Tine, Anje, Luke, Marka, Jana in Nina.

Na vprašanje, ali ti podaljšani prehodi mladih iz izobraževanja v zaposlitev pomenijo samo nek podaljšan prehod, ali pa se kaže nek nov zaposlitveni vzorec, ne poznam odgovora. Mladi brezposelni zajeti v raziskavi, so glede slednjega prepričani samo v nekaj- *»znajti se bo treba!«* S tem v zvezi mora socialna pedagogika mladim ponuditi nove modele socialne integracije, ki več ne bodo temeljili na zaposlenosti kot edini veljavni obliki socialne integracije. Potrebno bo razviti alternative ter razširiti pomen dela oziroma zastarelo kolesje modernizirati. Reševanje krize na regionalnem in splošnem trgu dela in pomanjkanja delovnih mest, pa prepustiti tistim, ki so v tem strokovnjaki, oziroma se od njih pričakuje, da naj bi to bili.

V. VIRI IN LITERATURA

- Beck, U. (2000). *The Brave New World of Work*. Great Britain: Cambridge.
- Beck, U. (2009). *Družba tveganja. Na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina.
- Bešter, R., Brezigar, S. in Medvešek, M. (2009). Položaj priseljencev in potomcev priseljencev z območja nekdanje Jugoslavije na trgu dela v Sloveniji. V *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja*, 58, 24-57.
- Boškić, R. (2005). Življenjski stili otrok in mladine. V A. Črnak-Meglič (ur.), *Otroci in mladina v prehodni družbi: analiza položaja v Sloveniji* (str. 299-316). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino; Maribor: Aristej.
- Bubnov Škoberne, A. (1997). *Pravni vidiki socialne varnosti za brezposelne*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Cepin, M., Blazinšek, A., Kronegger, S., Oblak, A. in Ferjančič, P. (2009). *Dajmo mladim zagon: priročnik za izvajalce mladinskih pobud v programu MvA*. Ljubljana : Movit NA Mladina.
- Detela, J. (27. 09. 2011). Koroška: Samozaposlitve in izobraževanje. *Večer*, 2-3 , str. 43.
- Erčulj, J. in Vodopivec, I. (1999). *S komunikacijo do ciljev*. Ljubljana: Šola za ravnatelje.
- Eurostat. (2005). *Key Data on Education in Europe 2005*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Eurostat. (2011). *Euro area unemployment rate at 10.2%*. Pridobljeno 16. 1. 2011, s http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-31102011-BP/EN/3-31102011-BP-EN.PDF.
- Fend, H. (1994). The historical context of transition to work and youth unemployment. V A. C. Petersen in J. T. Mortimer (ur.), *Youth unemployment and society*. Cambridge: University Press.
- Globačnik, I. (2001). *Od osamosvajanja Slovenije dalje- od leta 1990 do danes*. Pridobljeno 23. 11. 2011, s [http://www.ess.gov.si/o_zrsz/predstavitev/zgodovina/1990 do danes](http://www.ess.gov.si/o_zrsz/predstavitev/zgodovina/1990_do_danes).
- Gorz, A. (1994). *Capitalism, socialism, ecology*. London: Verso.
- Haralambos, M. in Holborn, M. (2001). *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.

Grubelnik, T. (2012). *Problematika brezposelnosti mladih v koroški regiji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

- Hutchens, S. (1994). *Living a predicament: Young people Surviving unemployment*. Aldershot: Avebury.
- Ignjatović, M. in Trbanc, M. (2009). Zaposlovanje in brezposelnost mladih: aktivni, fleksibilni in prilagodljivi. V T. Rakar in U. Boljka (ur.), *Med otroštvom in odraslostjo. Analiza položaja mladih v Sloveniji 2009* (str. 39-57). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
- ITUC. (2011). *Living with economic insecurity: women in precarious work. ITUC Report Belgium*: International Trade Union Confederation.
- Ivančič, A. (2010). *Spremembe na trgu delovne sile, pomen izobrazbe in pismenost zaposlenih*. Ljubljana: Inštitut za razvojne in strateške analize.
- Kajzer, A. (2005). Fleksibilnost trga dela- problem definicije in merjenja. V B. Tkačik in M. Urbas (ur.), *Komuniciranje z dajalci in uporabniki statističnih podatkov ter podpora EMU in Lizbonski strategiji* (str. 11-20). Radenci: SURS: Statistično društvo Slovenije.
- Kanduč, Z. (1998). Vrednotenje dela: (Heteronomno delo): po nepotrebnem precenjena vrednota. *Revija 2000*, 24(108/110), 173-190.
- Kanjuro Mrčela, A. (2002). Sodobna rekonceptualizacija dela: delo med racionalnim in emocionalnim. *Teorija in praksa*, 39(1), 30-48.
- Kanjuro Mrčela, A. (2007). Uvod: plačano delo in »ostalo«. V A. Kanjuro Mrčela in N. Černigoj Sadar (ur.), *Delo in družina-s partnerstvom do družini prijaznega delovnega okolja* (str. 11-27). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kanjuro Mrčela, A. in Ignjatović, M. (2004). Neprijazna fleksibilizacija dela in zaposlovanja- potreba po oblikovanju varne fleksibilnosti. V I. Svetlik in B. Ilič (ur.), *Razpoke v zgodbi o uspehu* (str. 230-259). Ljubljana: Založba Sophia.
- Klemenčič, M. M. (2006). Koncept spreminjanja skozi paradigmo vseživljenjskega razvoja. *Socialna pedagogika*, 10 (4), 467-488.
- Komac, M. (2007). *Priseljenci: študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Korošec, V. (2008). *Socialni in kulturni kapital kot dejavnika razlik v uspešnosti na trgu dela med staroselci, priseljenci in potomci priseljencev*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.

Grubelnik, T. (2012). *Problematika brezposelnosti mladih v koroški regiji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

- Kramberger, A. (2007). Strukturni razlogi težje zaposljivosti mladih v Sloveniji. V A. Kramberger in S. Pavlin (ur.), *Zaposljivost v Sloveniji- analiza prehoda iz šol v zaposlitve: stanje, napovedi, primerjave* (str. 64-103). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Lah, L. in Svetin, I. (2011a). *Aktivno prebivalstvo (po Anketi o delovni sili), Slovenija, 1. četrletje 2011 - končni podatki*. Pridobljeno 23. 11. 2011, s http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3944.
- Lah, L. in Svetin, I. (2011b). *Aktivno prebivalstvo (po Anketi o delovni sili), Slovenija, 2. četrletje 2011 - končni podatki*. Pridobljeno 23. 11. 2011, s http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4137.
- Lah, L., Rutar, K. in Svetin, I. (2011a). *Aktivno prebivalstvo (po Anketi o delovni sili), Slovenija, 2010 - končni podatki*. Pridobljeno 23. 11. 2011, s http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4206.
- Lah, L., Rutar, K. in Svetin, I. (2011b). Trg dela. *Statistične informacije.*, 23, 1-24.
- Lavrič, M., Flere, S., Tavčar Krajnc, M., Klanjšek, R., Musil, B., Naterer, A. idr. (2010). *MLADINA 2010: Družbeni profil mladih v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino; Maribor: Aristej.
- Malačič, J. (2006). *Trendi zaposlovanja in ekonomskih migracij na slovenskem trgu dela*. (Raziskovalno poročilo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- Malačič, J., Vodovnik, Z., Kovač, B. in Bevc, M. (1995). *Ekonomski vidiki kadrovske dejavnosti*. Ljubljana: Zveza društev za kadrovske dejavnost Slovenije.
- Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino. (2009). *Predlog zakona o javnem interesu v mladinskem sektorju*. Pridobljeno 9. 12. 2011, s http://www.skupnostobcin.si/fileadmin/sos/datoteke/pdf/MEDRESORSKA_OBRAVNAVA/Zakon_javni_interes_mladinski_sektor_8_12_09.pdf.
- Mladinski svet Slovenije. (2010). *Zaposlovanje mladih*. Pridobljeno 1. 12. 2011, s http://www.mss.si/datoteke/dokumenti/MSS-130-10-PP_zaposlovanjemladih.pdf.
- MLFSA. (2003). *Joint Assessment of the Employment Policy Priorities of Slovenia*. JAP: Ministry for Labour, Family and Social Affairs.
- Nastran Ule, M. (1996). *Mladina v devetdesetih: analiza stanja v Sloveniji*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Novak, M. (2004). *Omrežja socialne opore prebivalstva Slovenije*. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo.

Grubelnik, T. (2012). *Problematika brezposelnosti mladih v koroški regiji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

- O' Higgins, N. (1997). *The Challenge of Youth Unemployment*. Geneva: International Labour Office: Employment and Training Department.
- Ozamiz, A., Gumpmaier, H. in Lehtinen, V. (2001). *Unemployment and Mental Health*. Pridobljeno 9. 5.2012, s <http://umhp.eu/documents/UMH%20book.pdf>.
- Pačnik, T. (1995). *Kaj storim, ko ostanem brez službe?*. Ljubljana: Ara.
- Palčič, D. (2007). *Prvi koraki do zaposlitve*. Ljubljana: Moje delo.
- Palčič, D. (2008). *S študija na uspešno pot delovne kariere: priročnik za mlade iskalce zaposlitve, ki končujejo študij*. Ljubljana: Moje delo.
- Petersen, A. C. in Mortimer, J. T. (1994). *Youth unemployment and society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pierson, P. (2001). *The new politics of the Welfare State*. Oxford University Press: Oxford.
- Rapuš Pavel, J. in Dekleva, B. (2004). *Socialna vključenost in psihosocialno zdravje mladih z izkušnjami brezposelnosti na območju Ljubljane* (Raziskovalno poročilo). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Rapuš Pavel, J. in Stepišnik Perdih, T. (2007). Značilnosti prehodov mladih v smeri statusne praznine. V B. Dekleva, J. Rapuš Pavel in D. Zorc Maver (ur.), *Prehodi v svet dela- izbira ali nuja?* (str. 104-124). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Razpotnik, Š. (2006). Izziv socialni pedagogiki: biti glasnica družbenega obrobja. V M. Sande, B. Dekleva, A. Kobolt, Š. Razpotnik in D. Zorc- Maver (ur.), *Socialna pedagogika. Izbrani koncepti stroke* (str. 23-27). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Regionalna razvojna agencije za Koroško. (2006). *Regionalni razvojni program za Koroško razvojno regijo 2007-2013*. Dravograd: RRA Koroška.
- Riedmann, A. in Fischer, G. (2007). *Undeclared Work in the European Union* (Raziskovalno poročilo). München: European Commission: General Directorate of Employment, Social Affairs and Equal Opportunities.
- Rifkin, J. (2007). *Konec dela. Zaton svetovne delavske sile in nastop posttržne dobe*. Ljubljana: Krtina.
- SURS. (2008). *Prebivalstvo Slovenije se stara- potrebno je medgeneracijsko sožitje*. Pridobljeno 30. 11. 2011, s http://www.stat.si/doc/pub/Staranje_prebivalstva_slo.pdf.
- SURS. (2011). *Kako prožen in varen je trg dela v Sloveniji?* Pridobljeno 30. 11. 2011, s http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4375.

Grubelnik, T. (2012). *Problematika brezposelnosti mladih v koroški regiji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

- Svetin, I. (2010). *Vstop mladih na trg dela, Slovenija, 2. četrletje 2009*. Pridobljeno 22. 11. 2011, s http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3029.
- Svetin, I. in Lah, L. (2011). *Mladi na trgu dela. (Prispevek na konferenci 29. julija 2011)*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Svetlik, I. (1985). *Brezposelnost in zaposlovanje*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Svetlik, I. (1992). Na prehodu. V B. Preželj in I. Svetlik (ur.), *Zaposlovanje-perspektive, priložnosti, tveganja* (str. 10-19). Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Svetlik, I. in Lorenčič, M. (2002). Izobraževanje in usposabljanje. V I. Svetlik, J. Glazer, A. Kajzer in M. Trbanc (ur.), *Politika zaposlovanja* (str. 256-291). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Svetlik, I., Ignjatović, M., Sicherl, P., Kopač, A. in Trbanc, M. (2004). *Človeški kapital, delovna sila, trg dela in delovna razmerja*. Pridobljeno 7. 12. 2011, s <http://www.slovenijajutri.gov.si/fileadmin/urednik/dokumenti/ck1.pdf>.
- Trbanc, M. (1992a). Poti zaposlovanja. V B. Preželj in I. Svetlik (ur.), *Zaposlovanje-perspektive, priložnosti, tveganja* (str. 50-69). Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Trbanc, M. (1992b). Mladi na trgu delovne sile. V B. Preželj in I. Svetlik (ur.), *Zaposlovanje-perspektive, priložnosti, tveganja* (str. 125-145). Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Trbanc, M. (2005a). Zaposlovanje in brezposelnost mladih. V A. Črnak-Meglič (ur.), *Otroci in mladina v prehodni družbi: analiza položaja v Sloveniji* (str. 161-188). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino; Maribor: Aristej.
- Trbanc, M. (2005b). Mladi na prehodu in njihova zaposljivost v sodobnih družbah. V D. Kozoderc, Z. Kos in V. Sulič (ur.), *Dvigovanje zaposlitvenega potenciala mladih: zbornik 2. Posveta na temo Zaposlovanje- socialno vključevanje* (str. 13-33). Ljubljana: Salve.
- Trbanc, M. (2007). Poti mladih v zaposlitev: primerjava Slovenije z drugimi državami EU. V A. Kramberger in S. Pavlin (ur.), *Zaposljivost v Sloveniji- analiza prehoda iz šol v zaposlitve: stanje, napovedi, primerjave* (str. 38-63). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Trbanc, M. in Verša, D. (2002). Zaposlovanje mladih. V I. Svetlik, J. Glazer, A. Kajzer in M. Trbanc (ur.), *Politika zaposlovanja* (str. 338-369). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Grubelnik, T. (2012). *Problematika brezposelnosti mladih v koroški regiji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

- Ule, M. (2000a). *Sodobne identitete: v vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Ule, M. (2000b). Ranljivost, mladi in zasebno okolje. V: Ule, M. (ur.). *Socialna ranljivost mladih*. Ljubljana: Aristej.
- Ule, M. (2003a). *Zaposlenost mladih*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- Ule, M. (2003b). Vloga življenjskih potekov v moderni družbi. V: Ule, M. in Kuhar, M. (ur.). *Mladi, družina, starševstvo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Ule, M. in Kuhar, M. (2002). *Sodobna mladina: Izziv sprememb*. V V. Miheljak (ur.), *Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje* (str. 39-79). Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino. Maribor: Aristej.
- Ule, M. in Kuhar, M. (2003). *Mladi, družina, starševstvo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Ule, M. in Miheljak, V. (1995). *Pr(e)ihodnost mladine*. Ljubljana: DZS.
- Verša, D. (2004). *Mladi diplomanti na trgu delovne sile*. Ljubljana: Zavod RS za zaposlovanje.
- Vogrinc, J. (2008). *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- *Zakon o javnem interesu v mladinskem sektorju- ZJIMS*. (2010). Ur. L. RS 42/2010. Pridobljeno 24. 11. 2011, s <http://www.uradni-list.si/1/content?id=97951>.
- Zaletel, A. in Šket, A. (2006). *Kako uspešno iskati zaposlitev: vaš nujen pripomoček za iskanje sanjskega dela!* Ljubljana: Moje delo.
- Zaletel, A. in Palčič, D. (2008). *Kariera/09: kako uspešno iskati zaposlitev? Navodila za uspešno gradnjo kariere, izbor najboljših delodajalcev*. Ljubljana: Moje delo.
- Zeytinoglu, U. I. in Cooke, B. G. (2010). Non-standard Employment and Promotions: A Within Genders Analysis. V *Journal of Industrial Relations*, 50 (2), 319-339.
- Zorc Maver, D. (2007). Socialna pedagogika in družba dela. V B. Dekleva, J. Rapuš Pavel in D. Zorc Maver (ur.), *Prehodi v svet dela- izbira ali nuja?* (str. 10-19). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- ZRSZ. (2003). *Letno poročilo 2003*. Ljubljana: Zavod RS za zaposlovanje.
- ZRSZ. (2010). *Letno poročilo 2010*. Ljubljana: Zavod RS za zaposlovanje.
- ZRSZ. (2011). *Letno poročilo 2011*. Ljubljana: Zavod RS za zaposlovanje.

Grubelnik, T. (2012). *Problematika brezposelnosti mladih v koroški regiji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

- ZRSZ- Območna služba Velenje. (2011). *Poročilo za leto 2010*. Velenje: Zavod RS za zaposlovanje.
- Žorga, S. in Poljšak-Škraban, O. (2007). Nezaposenost, stres in zdravje. V B. Dekleva, J. Rapuš Pavel in D. Zorc Maver (ur.), *Prehodi v svet dela- izbira ali nuja?* (str. 19-32). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

VI. PRILOGE

PRILOGA 1: Primer kodiranja- izrez iz intervjuja

Besedilo intervjuja	Kode I. reda	Kode II. reda oz. kategorije
<p>V: ...Zadnjič si mi rekla, da maš pri 23. letih že ogromno za povedat.</p> <p>O: ... <u>Ker mam po pravici že vsega poln kufer!! Po tih volitvah bo pa vse še slabš... Bojo odprli nova delovna mesta, pa take...pa kje mi povej? Kje? Dej, dej...vsi so neki glasni, uni J bo boga pa pol naredo, ne zna pa pošteno eno dvorane zgradit!</u></p> <p>... Pa tak to. <u>Pol si pa govoriš, sej bo bolj, more bit...Isti čas pa veš da nebo, da ne more bit. Groza je no... Pa tak vidiš, kak se vse zapira...pri nas še tolk bolj. Moja mama recimo ne vem, kako dolgo bo še mela službo. Pol naj bo pa človek optimist. Hah...uni v Ljubljani so pa ja lahko glasni!</u></p> <p>V: Ja fajn bi blo. Ti...koliko časa si že brezposelna?</p> <p>O: Zej bo <u>že eno leto.</u></p> <p>V: Po izobrazbi si mi povedala, da si vzgojiteljica.</p> <p>O: No...končala sem <u>srednjo vzgojiteljsko</u>. Pol sem se pa <u>vpisala na predšolsko vzgojo...</u> diplomu še mam....<u>Pa kr vlečem, pa vlečem...ker tak ko si rekla...tisti strah je, kaj pa pol. Čakaj, ti pa še študiraš?</u></p> <p>V: A si ti potem želiš službo samo v vrtcu, al se vidiš še kje drugje? ...</p> <p>O: <u>Jaz se vidim samo kot vzgojiteljica v vrtcu.</u> Zato sem se odločila, da grem</p>	<p>Starost</p> <p>Razočarana nad stanjem v državi</p> <p>Ne bo boljše Na Koroškem slabe zaposlitvene možnosti</p> <p>Tudi mami grozi brezposelnost</p> <p>Pesimistka</p> <p>Dolžina brezposelnosti</p> <p>Po izobrazbi pomočnica vzgojiteljice</p> <p>Strah jo je kaj bo</p> <p>Delala bi le v vrtcu</p>	<p>Objektivni podatki</p> <p>Doživljanje socialne opore</p> <p>Posledice brezposelnosti Razumevanje vzrokov za brezposelnost Doživljanje socialne opore Posledice brezposelnosti</p> <p>Objektivni podatki</p> <p>Objektivni podatki</p> <p>Posledice brezposelnosti</p> <p>Načini spoprijemanja z</p>

<p><u>to študirat. Ne vem, zakaj bi sploh šla kam drugam! Samo je pa res, da nas je ogromno in da je ful težko prit v vrtec.</u></p> <p><u>O: ...Moti me, da ko se vpisuješ v neko srednjo šolo, ali kasneje na fakulteto, ti vsi obljublajo kako dobra generacija si, koliko bo prostih delovnih mest, ko boš zaključil šolanje, kako bomo lahko izbirali kje bomo delali... Na koncu ugotoviš, da so ti prodali mačka v žaklu!!!</u></p> <p><u>O: Glede na to, da sem poslala že več kot šestdeset prošenj in dobivala same negativne odgovore mislim, da je pri nas totalno zgrešen sistem, saj lahko službo dobiš samo po vezah.</u></p> <p><u>...Žal mi je, da nimam vplivnih staršev, saj bi lahko, če bi imela veze mela že dobro leto delovnih izkušenj in mogoče tudi redno službo. Tak pa sta se moja starša ko sta prišla iz Bosne, nista poznala nobenega, delata v livarni...in itak nimam pol nobenih vez.</u></p> <p>V: Pa tvoja starša, si rekla da sta se priselila v Slovenijo, sta prišla sem zaradi službe?</p> <p><u>O: ...In pol je pač ata dobil službo tu v livarni, pa mama potem tudi. Ej, pa da neboš mislila, da ker pač nimam vez, ne dobim službe, pa da sta moja dva kriva!</u></p> <p><u>...al pa tak hinavsko namignil, da bi mi bilo kao lažje, če nebi bila moja dva Bosanca. Pač...zlobni jeziki. Sosedu tečni. Skoraj ne verjamem, da me nebi vzeli v službo, samo zaradi tega ker se na ič pišem. Gledajo izkušnje, pa izobrazbo...kje jih pa naj človek dobi, če ga nobeden ne zaposli? Glavni problem je po moje, ker smo mladi. In nas lahko izkoriščajo, pa imajo za norca. Ker vejo da se noben nebo pritožil, ker je za vsak evro vesel.</u></p>	<p>Huda konkurenca med vzgojitelji</p> <p>Razburjena nad idealiziranjem izobraževalnih institucij</p> <p>Poslala ogromno prošenj Samo negativni odgovori</p> <p>Službo lahko dobiš le po vezah</p> <p>Če bi imela vplivne starše in veze bi imela službo</p> <p>Hči priseljencev iz Bosne</p> <p>Starša kot priseljenca brez vez</p> <p>Ne krivi staršev</p> <p>Zlobni namigi okolice Ne verjame, da nebi dobila službe »zato ker je Bosanka«</p> <p>Izkoriščanje mladih</p> <p>Mladi veseli za vsak evro</p>	<p>brezposelnostjo Razumevanje vzrokov za brezposelnost</p> <p>Doživljanje socialne opore</p> <p>Načini spoprijemanja z brezposelnostjo Razumevanje vzrokov za brezposelnost</p> <p>Objektivni podatki</p> <p>Razumevanje vzrokov za brezposelnost</p> <p>Razumevanje vzrokov za brezposelnost</p> <p>Razumevanje vzrokov za brezposelnost</p> <p>Doživljanje socialne opore</p> <p>Osebni pomen dela</p>
---	---	---

PRILOGA 2: Primer sheme

Smernice nakazujejo medsebojni vpliv in povezanost posameznih kategorij.

